

Evelina Sironen

PAKOLAISTAUSTAISTEN NAISTEN KÄSITYKSIÄ JA KOKEMUKSIA OSALLISUUDESTA SUOMALAISESSA YHTEISKUNNASSA

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Pro gradu -tutkielma

Huhtikuu 2019

TIIVISTELMÄ

Evelina Sironen: Pakolaistaustaisten naisten käsityksiä ja kokemuksia osallisuudesta suomalaisessa yhteiskunnassa
Pro gradu -tutkielma
Tampereen yliopisto
Sosiaalityön tutkinto-ohjelma
Ohjaajat: Leena Autonen-Vaaranieniemi & Irene Roivainen
Huhtikuu 2019

Tämän pro gradu -tutkielman tarkoituksena on tutkia pakolaistaustaisten naisten käsityksiä ja kokemuksia osallisuudesta suomalaisessa yhteiskunnassa. Toiseksi tämä tutkielma etsii vastauksia siihen, miten pakolaistaustaisten naisten osallisuutta voitaisiin edistää suomalaisessa yhteiskunnassa. Tutkimuksen toteutuksessa on hyödynnetty feminististä lähestymistapaa. Kokemuksia ja käsityksiä osallisuudesta on tarkasteltu jälkikolonialistista näkökulmaa hyödyntäen. Aineisto on analysoitu teoriaohjaavalla sisällönanalyysillä.

Tutkielman aineisto muodostuu kolmesta yksilöhaastattelusta ja yhdestä ryhmäkeskustelusta. Aineisto on koottu kolmesta keskisuuresta suomalaisesta kaupungista. Tutkielmaan osallistuneet henkilöt ovat kotoisin Afganistanista, Iranista ja Somaliasta. Yksilöhaastattelut toteutettiin suomen kielellä ja ryhmäkeskustelussa oli tulkki kääntämässä suurimman osan keskustelusta.

Tutkimus sijoittuu osallisuuden poliittisuuden ja kokemuksellisuuden välimaastoon. Tutkimukseen osallistuneet käsittivät osallisuuden mahdollistuvan hyväksyvässä ja yhdenvertaisuuteen perustuvassa yhteiskunnassa, jossa erilaiset toimijat toimivat yhdessä kulttuurisista eroista huolimatta. Suomalainen lainsäädäntö mahdollisti oikeudet omaan kieleen ja kulttuuriin, jonka johdosta he kokivat olevansa hyväksytyjä suomalaisessa yhteiskunnassa. Turvallisuus ja sukupuolten tasa-arvo nähtiin osallistumisen ehtona, ja tutkimukseen osallistuneet usein vertailivat Suomen tilannetta oman lähtömaan tilanteeseen. Tutkimukseen osallistuneet käsittivät, että kotoutumista edistävät yhteiskunnan tarjoamat koulutus- ja työmahdollisuudet. Työnteon ja itsensä kehittämisen merkitys painottui yksilöhaastatteluissa, kun taas ryhmäkeskustelussa korostettiin yhdenvertaisia oikeuksia ja mahdollisuutta toteuttaa omaa kulttuuria suomalaisessa yhteiskunnassa. Kotoutumisen nähtiin onnistuvan, kun ihminen luo suhteita toisiin ihmisiin ja paikkaan. Tutkimukseen osallistuneet korostivat erilaisten sosiaalisten verkostojen merkitystä kotoutumisen aikana. Erilaiset yhteisöt, kuten yhdistykset, kohtaamispaikat ja asuinalueet toivat yhteisöllisyyden tunnetta yksilökeskeisessä yhteiskunnassa. Tutkimukseen osallistuneet puhuivat kuitenkin hyväksyvästä ilmapiiristä yhteiskunnassa ristiriitaisin sävyin. Toisaalta he kokivat olevansa suomalaisen yhteiskunnan jäseniä, mutta rakenteellinen rasismi ja jokapäiväiseen elämään liittyvät rasisetiset kokemukset heikensivät osallisuuden ja kuuluvuuden tunnetta suomalaisessa yhteiskunnassa. Naiset nostivat esille suomalaisessa yhteiskunnassa esiintyviä rakenteellisia tekijöitä, kuten luku- ja kirjoitustaidon välttämättömyyden työmarkkinoilla ja kotona lasten kanssa oleville vanhemmille suunnattujen palveluiden vähyyden, jotka hidastivat kotoutumista. Yksilöhaastatteluihin osallistuneet kyseenalaistivat myös kulttuurisia käytänteitä, mutta kulttuurista pääosin puhuttiin yksittäisten perheiden kulttuurina.

Valtaosa tutkimuksista keskittyy pelkästään maahanmuuttajanaisten marginalisaatioon suomalaisessa yhteiskunnassa. Jatkossa yhteiskunnallisen tutkimuksen kentällä tulisi kiinnittää huomiota maahanmuuttajanaisten toimijuuksiin suomalaisessa yhteiskunnassa. Kuitenkin pakolaistaustaisten naisten kotoutumiseen liittyvää erityistä tietoa tarvitaan, sillä he ovat joutuneet lähtemään omasta kotimaastaan pakon edestä, joka asettaa heidät usein valmiiksi haastavampaan tilanteeseen uuteen yhteiskuntaan asettumisessa kuin työn perässä maahan muuttaneet. Tutkielmaani osallistuneet henkilöt nostivat esille, kuinka monet rakenteelliset ongelmat suomalaisessa yhteiskunnassa koskettavat kaikkia Suomessa asuvia naisia.

Avainsanat: osallisuus, kotoutuminen, pakolaistaustaiset naiset, maahanmuuttajuus, suomalainen yhteiskunta

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

ABSTRACT

Evelina Sironen: Refugee background women's experiences and perceptions of inclusion in Finnish society
Master's thesis
Tampere University
Degree Programme in Social Work
Supervisor: Leena Autonen-Vaaranemi & Irene Roivainen
April 2019

This thesis explores the views and experiences of refugee background women regarding inclusion in the Finnish society. In addition, this study explores the ways in which inclusion could be enhanced especially in the case of refugee background women. Views and experiences of inclusion and participation are analysed and explored through the framework of post colonialism. The data is analysed with theory-driven content analysis and the orientation of this thesis is based on feminist research.

The data consists of three individual interviews and one focus group interview. The data is collected from three cities in Finland and the women who participated in the study are refugee background immigrant women originated from Afghanistan, Iran and Somalia. Individual interviews were held in Finnish and the data of the focus group interview was collected with the help of an interpreter because of language barriers.

In this study I discuss about the experiences and politics of inclusion. The results indicate that the general acceptance in society, in which different cultures and ways of being are accepted, has an impact on the experience of inclusion. Finnish legislation regarding minorities' rights for their own language, culture and religion are described as being supportive, but the acceptance of different cultures and religions from the majority Finns was seen as being insufficient in many of the women's lives. Insufficiency could be seen as resulting in institutional and everyday racism, which weakened the sense of belonging in the Finnish society. The participants discussed the structural problems that made it difficult for some women to participate in the society, for example the demand for reading and writing skills along with the scarcity of language courses for women with small children. During the individual interviews, participants problematized cultural practices that kept women in the private sphere; hence the emphasis was on the structural issues that made it hard for some women to act in the public sphere. In the focus group participants emphasised on their right for their own culture and language as being an important factor for their sense of belonging. In the individual interviews, however, participants gave greater meaning to education and work life and in this way also positioned themselves to the western understanding of self-development and work. The participants emphasised the importance of safe environment, equality, freedom of movement and meaningful relationships in the process of integration.

Instead of focusing to the marginalisation and differences, the focus of the upcoming research concerning immigrant women should be on the multiple ways immigrant women participate in the public sphere. Especially during the focus group interview, the participants felt that the differences between immigrant women and the natives should not be drawn in every case, because it ignores the structural issues that all women face in the Finnish society. However, there is a need for knowledge of the integration process and experiences of inclusion of refugee background immigrant women, since forced migration in many cases impacts the adjustment to the new society.

Keywords: inclusion, integration, refugee background women, immigration, Finnish society

The originality of this thesis has been checked using the Turnitin OriginalityCheck service.

SISÄLLYSLUETTELO

1 JOHDANTO	1
2 TUTKIMUKSEN TAUSTA JA KESKEISET KÄSITTEET	3
2.1 Maahanmuuttopolitiikka ja monikulttuurisuus	3
2.2 Kotouttamispolitiikka ja kotoutuminen	7
2.3 Kotouttamisen onnistuminen	9
2.4 Aikaisempi tutkimuskirjallisuus maahanmuuttajanaisten kokemuksista ja käsityksistä	12
3 JÄLKIKOLONIALISTINEN NÄKÖKULMA OSALLISUUTEEN	15
3.1 Osallisuuden määrittelyä	16
3.2 Kuulumisen politiikka ja kuviteltu yhteisö	18
3.3 Rakenteellinen ja jokapäiväinen rasismi	19
3.4 Nainen kulttuurin symbolina	21
4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	23
4.1 Tutkimuksen tarkoitus ja tutkimuskysymykset	23
4.2 Feministinen lähestymistapa tutkimuksessa	24
4.3 Aineistonkeruu	25
4.3.1 Yksilöhaastattelut	25
4.3.2 Ryhmäkeskustelu	27
4.4 Tulkin käyttö tutkimuksessa	31
4.5 Aineisto	33
4.6 Teoriaohjaava sisällönanalyysi	35
4.7 Tutkielman eettinen pohdinta	39
5 YHTEISKUNNALLINEN OSALLISUUS	43
5.1 Mahdollisuudet osallistua	43
5.2 Oikeus osallistua sellaisena kuin olet	45
5.3 Suhteet ihmisiin ja paikkaan	47
6 OSALLISUUTTA HAASTAVAT TEKIJÄT	51
6.1 Sukupuolittuneet rakenteelliset tekijät	51
6.2 Syrjivät käytännöt ja rasismi	53
6.3 Perheen sisäiset käytännöt ja kulttuuri	55
7 POHDINTA	59
8 JOHTOPÄÄTÖKSET	64

9 LÄHTEET.....	67
10 LIITTEET	76
LIITE 1: Kysymyspatteristo yksilöhaastattelut	76
LIITE 2: Kysymyspatteristo ryhmäkeskustelu	77

TAULUKKOLUETTELO

Taulukko 1: Esimerkki aineiston luokittelusta yksilöhaastatteluista.....	37
Taulukko 2. Pääluokat yhteiskunnallisesta osallisuudesta.....	38
Taulukko 3. Pääluokat osallisuutta haastavista tekijöistä.....	38

1 JOHDANTO

Tämä pro gradu -tutkielma käsittelee pakolaistaustaisten naisten käsityksiä ja kokemuksia osallisuudesta suomalaisessa yhteiskunnassa. Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, millaisista tekijöistä yhteiskunnallinen osallisuus muodostuu ja miten sitä voitaisiin pakolaistaustaisten naisten kohdalla edistää. Maahanmuuttajanaisiin kohdistuvalle tutkimukselle on tilausta, sillä useassa tapauksessa tutkimuksen keskiössä ovat maahanmuuttajamiesten käsitykset ja kokemukset (Martikainen & Tiilikainen 2007, 15).

Yhteiskunnallisen tutkimuksen kentällä tutkimuksen aihe on ajankohtainen, sillä pakolaistaustainen väestö on kaikista haastavimmassa asemassa kotoutumisen kannalta (OECD 2018). He ovat joutuneet muuttamaan Suomeen pakonesta, mikä asettaa heidät haavoittuvampaan tilanteeseen suomalaisessa yhteiskunnassa suhteessa toisiin maahanmuuttajaryhmiin. Sosiaalityön tutkimukselle pakolaistaustaisia naisia koskettava tutkimus on tärkeää, sillä sosiaalityöntekijät joutuvat yhä enemmän työskentelemään pakolaistaustaisten ihmisten kanssa kaikilla palvelusektoreilla. Tämä tutkimus voi antaa sosiaalityön tutkimukselle vastauksia siihen, miten tutkimukseen osallistuneet ovat kokeneet tullessa kohdatuiksi suomalaisessa hyvinvointiyhteiskunnassa ja sen järjestämissä palveluissa.

Tutkielmassa tarkastellaan osallisuuden poliittisia ja kokemuksellisia puolia. Suomalaisessa yhteiskunnassa naisten työnteolle on annettu merkittävä painoarvo. Maahanmuuttajataustaisten naisten työllisyysaste on matalampi suhteessa valtaväestöön kuuluviin naisiin (OECD 2018). Osallisuutta ei kuitenkaan pystytä mittaamaan pelkästään työllä tai koulutuksella, vaan se on ennen kaikkea yksilön kokemus kuuluvuudesta johonkin yhteisöön, yksilön mahdollisuus toteuttaa itseään ja toimia omassa ympäristössään (Isola ym. 2017). Sen avulla pystytään tarkastelemaan naisten ja suomalaisen yhteiskunnan välisiä suhteita monitasoisena kokonaisuutena. Osallisuuden tarkastelu pelkästään sosiaalipoliittisesta kehyksestä käsin ei olisi antanut tarpeeksi sijaa naisten omille, moninaisille näkemyksille siitä, mitä osallisuus suomalaisessa yhteiskunnassa heille merkitsee. Tämän tutkimuksen tarkoituksena on myös vahvistaa naisten omaa ääntä pakolaistaustaisia naisia koskevassa tutkimuksessa.

Olen ollut kiinnostunut opintojeni aikana etnisten vähemmistöryhmien yhteiskunnallisesta asemasta. Kiinnostukseni aiheeseen syntyi vaihtovuoteni aikana, kun opiskelin etnisten- ja vähemmistöryhmien tutkimusta Eötvös Lorándin yliopistossa Unkarissa. Loppujen lopuksi tutkielmani aiheen valikoituminen oli monien sattumusten sarja, joiden johdosta astelin yhtenä talvisena marraskuun päivänä tien toisella puolella olevaan naisten monikulttuuriseen kohtaamispaikkaan. Keskustelin erään työntekijän kanssa kiinnostuksestani tehdä maahanmuuttajia tai etnisiä vähemmistöryhmiä käsittelevän tutkimuksen. Sain kontaktin erääseen yhdistykseen, jonka kautta sain yhden osan aineistostani kerättyä.

Tutkielmani rakenne etenee seuraavasti. Seuraavassa luvussa käsittelen kotoutumisasiäkkää ja niitä lähtökohtia, mitä suomalainen yhteiskunta asettaa maahanmuuttajien osallisuudelle ja osallistumiselle. Sen jälkeen siirryn käsittelemään tutkielman teoreettisia lähtökohtia, joiden pohjalta olen paikantanut käsityksiä ja kokemuksia osallisuudesta tutkielmaan osallistuneiden naisten kohdalla. Neljännessä luvussa käsittelen tutkielman toteutusta, sen menetelmällisiä ja tavoitteellisia lähtökohtia. Tämän jälkeen siirryn tuloslukuihin, joissa käsittelen yhteiskunnallista osallisuutta ja sitä haastavia tekijöitä pakolaistaustaisten naisten kohdalla. Lopuksi pohdin tämän tutkielman tuloksia, ja millaisia johtopäätöksiä niiden perusteella voidaan tehdä.

2 TUTKIMUKSEN TAUSTA JA KESKEISET KÄSITTEET

Tässä luvussa avaan tutkielman kannalta keskeisiä käsitteitä. Ensimmäisessä alaluvussa avaan suomalaisen maahanmuuttopolitiikan kehitystä ja siihen vaikuttaneita tekijöitä. Käsittelen, mitä monikulttuurisuus tarkoittaa suomalaisessa yhteiskunnassa ja millaisin poliittisin keinoin sitä on edistetty. Toisessa alaluvussa käsittelen, miten suomalainen yhteiskunta tukee sosiaalipoliittisin keinoin maahanmuuttajien kotoutumista, osallisuutta ja osallistumista suomalaisessa yhteiskunnassa. Sen jälkeen pureudun kriittisesti pakolaistaustaisten maahanmuuttajien toimintamahdollisuuksien toteutumiseen ja kotoutumispolitiikan onnistumiseen suomalaisessa yhteiskunnassa. Lopuksi käsittelen, miten maahanmuuttajanaisten käsityksiä ja kokemuksia yhteiskunnallisesta osallisuudesta on aikaisemmin tutkittu.

2.1 Maahanmuuttopolitiikka ja monikulttuurisuus

Toisen maailmansodan jälkeisenä aikana Suomen maahanmuuttopolitiikkaan ja liikkuvuuteen alkoivat vaikuttaa erityisesti kansainväliset tekijät. Voidaan todeta, että erilaiset kansainväliset sopimukset ovat vaikuttaneet etnisten vähemmistöryhmien oikeuksien mahdollistamiseen useissa valtioissa (Kymlicka 2007; Makkonen & Koskeniemi 2015, 57–58, 64; Saukkonen 2013, 54), eikä Suomi ole tässä tapauksessa poikkeus. Kansainvälisiin instituutioihin kuulumisen sitouttaa Suomea toimimaan näiden instituutioiden sopimusten mukaisesti. Esimerkiksi Euroopan neuvoston sopimukset ovat jäsenmaitaan sitovia, joista tärkeimpiä varten on luotu kansainväliset valvontajärjestelmät. Tämän lisäksi Euroopan neuvosto antaa ohjeistuksia jäsenmailleen, jotta sopimusten ehdot täyttyisivät vaaditulla tavalla (Makkonen & Koskeniemi 2015, 59.)

Suomi allekirjoitti Geneven pakolaissopimuksen ja Yhdistyneiden kansakuntien (YK) ihmisoikeussopimukset 1950-luvulla. Ensimmäiset pakolaiset saapuivat pitkän hiljaisen ajanjakson jälkeen Chilestä ja Vietnamista 1970-luvulla. Pakolaiskiintiö asetettiin vuonna 1988, jolloin se tarjosi uuden kodin 100 pakolaiselle vuodessa. Monet kansainvälisten instituutioiden muuttoliikkeitä koskevista normeista käsittelevät pakolaisuutta ja kansainvälistä suojelua. *Pakolaiseksi* määritellään henkilö, joka on saanut turvapaikan toisesta valtiosta tai jonka YK:n alla

olevan pakolaisjärjestö UNHCR myöntää olevan pakolainen. *Pakolainen* määritellään henkilöksi, jolla on aihe pelätä vainoa kansallisuuden, uskonnon, rodun, poliittiseen tai yhteiskunnallisen ryhmään kuulumisen vuoksi, eikä hän voi turvautua kotimaansa suojeluun. *Kansainvälistä suojelua* tarvitseviksi ihmisiksi luetaan pakolaisten lisäksi humanitaarisista syistä ja toissijaisen suojelun aseman perusteella oleskeluluvan saaneet henkilöt. (Makkonen & Koskenniemi 2015, 61.) Tässä tutkimuksessa käytän pakolaisuutta yleiskäsitteenä kaikille ylläoleville käsitteille.

Suomi liittyi Euroopan neuvostoon ja allekirjoitti Euroopan ihmisoikeussopimuksen vuonna 1989 ja liittyi Euroopan unioniin 1995 (Saukkonen 2013, 54). Somalian sisällissota, Neuvostoliiton hajoaminen ja Jugoslavian hajoamissodat ovat vaikuttaneet Suomessa asuvaan väestöön muuttoliikkeiden ja pakolaisten vastaanottamisen vuoksi (Valtion kotouttamisohjelma vuosille 2016–2019, 7). 1990-luvulla maahanmuutto liitettiin vahvasti humanitaarisen avun antamiseen, kun taas 2000-luvulla maahanmuuton syyt ovat monimuotoistuneet ja työperustaista maahanmuuttoa on pyritty lisäämään Suomen väestön ikääntyessä (Saukkonen 2013, 55; Työ- ja elinkeinoministeriö 2014, 15). Vuonna 2015 Suomeen tuli ennätysmäärä turvapaikanhakijoita, mikä johtui vallitsevasta globaalista pakolaiskriisistä (Sisäministeriö 2018). Pakolaisten, työperäisten muuttajien ja opiskelijoiden lisäksi perheen yhdistäminen on yksi merkittävimmistä syistä maahanmuutolle. Osa muuttoliikkeistä määritellään laittomiksi. Laiton muuttoliike on usein linkittynyt järjestäytyneeseen rikollisuuteen, kuten ihmiskauppaan. (Makkonen & Koskenniemi 2015.)

Maahanmuuttajien ja etnisten ryhmien oikeuksiin Suomessa ovat vaikuttaneet kansainvälisiin instituutioihin kuulumisen ja niiden sopimuksiin sitoutuminen. Sopimuksiin sitoutuminen on vaikuttanut Suomessa asuvaan väestöön, joka on etnisesti moninaistunut kansainvälisen muuttoliikkeen johdosta. Tässä tutkielmassa tarkoitan *monikulttuurisuudella* yhteiskunnan moninaisuutta eli erilaisten kulttuurien ja sosiaalisten identiteettien ilmenemistä yhteiskunnassa esimerkiksi kielten ja traditioiden muodossa (ks. Saukkonen 2013, 115). Arvoiltaan monikulttuurisessa yhteiskunnassa uusia tulokkaita pyritään integroimaan eli kotouttamaan yhteiskuntaan, jota käsitellen tarkemmin seuraavassa luvussa.

Monikulttuurisen yhteiskunnan vastakohtana voidaan pitää assimilaatioon perustuvaa yhteiskuntaa. *Assimilaatiolla* tarkoitan prosessia, jossa kahden eri kulttuurin tai yhteiskunnan

edustajaa tapaavat, ja sen seurauksena kulttuurien rajat madaltuvat. Assimilaatio näyttäytyy ihmisten välisissä kohtaamisissa ja kulttuurillisten ominaispiirteiden vaihdoissa, jotka voivat johtaa ryhmien kokonaisvaltaiseen yhdentymiseen (Yinger 1981). Nykyisissä länsimaissa poliittisissa trendeissä yhteiskunnan moninaisuutta tunnustavat valtiot nähdään usein edelläkävijöinä, kun taas assimiloivasta yhteiskunnasta kiinnipitävät valtiot nähdään enemmänkin takapajuisina (Kymlicka 2007, 42–43). Kuitenkin Euroopassa vallitsevat populistiset ja nationalistiset trendit ovat vaikuttaneet paljonkin siihen, miten maahanmuutosta ja maahanmuuttopolitiikasta puhutaan. Maahanmuuttajien sulautuminen valtaväestön kulttuuriin on saanut ainakin joissain länsimaissa vahvaa poliittista kannatusta. (esim. Korteweg & Triadafilopoulos 2013; Saukkonen 2013, 76–85.)

Kun ideologinen monikulttuurisuus yhdistetään lainsäädäntöön ja yksilöiden oikeuksiin, puhutaan *multikulturalismista*. Multikulturalistinen yhteiskunta tunnustaa ja pyrkii tukemaan erilaisin poliittisin toimenpitein vähemmistöryhmien oikeuksia ja mahdollisuuksia toteuttaa omaa kulttuuriaan yhteiskunnassa. (Saukkonen 2013, 115.) Maahanmuuttoon tutkimuksissaan perehtynyt politiikan tutkija Pasi Saukkonen (2013, 125) kiteyttää Suomen valtion periaatteet kulttuurisen monimuotoisuuden tukemisesta:

”Tämän päivän Euroopasta on vaikea löytää toista maata, jossa kulttuurinen monimuotoisuus ja sen tukeminen olisi yhtä vahvasti ankkuroitu kansalliseen lainsäädäntöön ja poliittishallinnollisiin linjauksiin ja jossa valtion tehtäviin kuuluu niin historiallisten vähemmistöjen, alkuperäiskansan kuin maahanmuuttajien kielen, kulttuurin ja identiteetin tukeminen.” (Emt. 2013, 125.)

Maahanmuuttajien ja etnisten ryhmien oikeudet määritellään lainsäädännössä sekä erilaisissa valtion ja kuntien ohjelmissa sekä strategioissa (Saukkonen 2015, 97). Oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan määritellään Suomen perustuslaissa (731/1999 § 17). Suomen tapauksessa maan virallinen kaksikielisyys on ainakin osittain vaikuttanut siihen, että oma äidinkieli nähdään jokaisen yksilön perusoikeutena (Latomaa & Pöyhönen & Suni & Tarnanen 2015, 163). Tämän lisäksi oman kielen ja kulttuurin ylläpitämisen sekä kehittämisen ymmärretään tukevan maahanmuuttajien kotoutumista suomalaiseen yhteiskuntaan (Saukkonen 2015, 97).

Maahanmuuttajat ovat aktiivisesti perustaneet yhdistyksiä Suomeen lainsäädännön mahdollistettua yhdistymisvapauden kansalaisuudesta riippumatta (Saukkonen 2013, 133). Yhdistyksien avulla erilaiset vähemmistöt voivat tuoda esille, määritellä ja edistää omia kulttuurisia, uskonnollisia ja poliittisia perinteitään (Pyykkönen & Martikainen 2015, 283). Niiden toiminnalla pystytään puuttumaan yhteiskunnassa oleviin eriarvoistaviin rakenteisiin, (Pyykkönen & Martikainen 2015, 283) jonka lisäksi niihin osallistuminen edistää yksilöiden ja yhteisöjen poliittista kansalaisuutta ja sosiaalista pääomaa (Morales & Giugni 2011, 7–8).

Valtaosa Suomessa toimivista maahanmuuttajajärjestöistä on pakolaistaustaisten maahanmuuttajien perustamia. Erityisesti kurdit, iranilaiset ja somalialaiset ovat perustaneet määrällisesti useita järjestöjä Suomeen. Yhtenä selittävänä tekijänä pakolaistaustaisten maahanmuuttajien aktiivisuudelle yhdistysten perustamisessa on sosiaalisten verkostojen puute suomalaisessa yhteiskunnassa. Yleensä täysin tutusta poikkeava, tuntematon ja jopa assimiloiva toimintaympäristö aiheuttaa niin sanotun vastareaktion, jolloin maahanmuuttajat tukeutuvat entistä tiiviimmin omaan etniseen yhteisöönsä (Pyykkönen 2007, 106–107.) Pakolaistaustaiset maahanmuuttajat erottuvat usein ulkonäöltään ja kulttuurisesti valtaväestöstä, joka voi hankaloittaa sosiaalisten verkostojen muodostumista oman etnisen yhteisön ulkopuolelta (Pyykkönen & Martikainen 2015, 286).

Suomalaisella medially on keskeinen rooli maahanmuuttajien kotoutumisessa ja Suomen moninaisuuden tunnistamisessa, sillä valtamedia kehittää niitä keskustelun suuntauksia, jossa maahanmuutosta ja maahanmuuttajista puhutaan. Yleisradiolla on Suomessa velvollisuus edustaa myös vähemmistöryhmiä, mikä näyttäytyy esimerkiksi vähemmistöille suunnatuissa uutisissa ja ohjelmissa. (Horsti 2009; Horsti 2015.) Nykyisenä suuntauksena valtamediassa on ollut monikulttuurisuuden valtavirstaistuminen, jolloin oletuksena on ollut monikulttuurisen yhteiskunnan muokkaavan median sisältöä luonnollisesti. Kuitenkin monessa tapauksessa monikulttuurisuutta edustetaan toimittajien erilaisuudella sen sijaan, että ohjelmien sisältö olisi moninaistunut tai että monikulttuurisuutta nähtäisiin kompetenssina itsessään. (Horsti 2015.) Suomalaisen yhteiskunnan moninaisuutta voidaan paikantaa myös muilta areenoilta. Tästä esimerkkinä on *Ruskeat tytöt*, joka on ”*ensimmäinen suomalainen media ruskeilta ihmisiltä ruskeille ihmisille ja kaikille laadukkaan yhteiskunnallisen, kulttuuri- sekä kauneus- ja muotijournalismin ystäville*” (Ruskeat tytöt 2018).

2.2 Kotouttamispolitiikka ja kotoutuminen

Pakolaistaustaisten maahanmuuttajien kohdalla kotouttamispolitiikka on keskeisin keino osallisuuden saavuttamiseksi suomalaisessa yhteiskunnassa. *Kotouttamisella* tarkoitetaan maahanmuuttajien kotoutumisen edistämistä viranomaisten ja muiden toimijoiden palveluiden ja toimenpiteiden avulla (Saukkonen 2015, 95). *Kotoutuminen* on suomenkielinen vastine integraatiolle, joka tarkoittaa vähemmistöryhmien osallistumista yhteiskunnalliseen toimintaan ilman ehtoa omasta kulttuurisesta tai etnisestä identiteetistä luopumisesta (Saukkonen 2013, 65; Valtion kot...2016, 42). Kotoutuminen on laajempi käsite kuin kotouttaminen, sillä kotoutumisen toteutuessa yksilö on löytänyt oman paikkansa suomalaisessa yhteiskunnassa (Suomen pakolaisapu 2019).

Maahanmuuttajien oikeuksia ja velvollisuuksia suomalaisessa yhteiskunnassa määrittävät ensisijaisesti ulkomaalaislaki, laki kansainvälistä suojelua hakevien vastaanotosta, kansalaisuuslaki, laki kotoutumisen edistämisestä ja yhdenvertaisuuslaki (Makkonen & Koskeniemi 2015, 71) sekä perustuslaki (Valtion kot...2016, 6). Tärkeä maahanmuuttajien osallisuutta tukeva ja oikeuksia säätelevä laki on yhdenvertaisuuslaki (1325/2014), joka velvoittaa maahanmuuttajien yhdenvertaista kohtelua viranomaisten puolesta samalla esittäen syrjintäkiellon suomalaisessa yhteiskunnassa niin työelämässä, koulutuksessa kuin palveluissakin.

Suomalaisen kotoutumispolitiikan erityisenä piirteenä onkin kaksisuuntaisuus. Kaksisuuntaisesta kotoutumisesta on esimerkiksi puhuttu aikaisemman kotoutumislain selonteossa. *Kaksisuuntaisella kotoutumisella* tarkoitetaan, että maahanmuuttajien lisäksi myös suomalaisten ja suomalaisen yhteiskunnan kuuluu sopeutua sellaiseen yhteiskuntaan, jossa on useita erilaisia toimijoita ja kulttuureja (Valtioneuvosto 2008, 15.) Laki kotoutumisen edistämisestä taas määrittelee kotoutumisen maahanmuuttajien ja suomalaisen yhteiskunnan vuorovaikutukseen perustuvaksi kehitykseksi, jonka tarkoituksena on edistää yhdenvertaisuutta ja sukupuolten välistä tasa-arvoa (Valtion kot...2016, 6). Laki kotoutumisen edistämisestä (1386/2010) ohjaa ja tukee maahanmuuttajien kotoutumista ja edistää valtaväestön ja maahanmuuttajien välisiä keskinäisiä suhteita sekä kulttuurien välistä vuoropuhelua. Sen tarkoituksena on edistää maahanmuuttajien osallisuutta suomalaiseen yhteiskuntaan (1386/2010 § 1).

Vaikka kaikilla maahanmuuttajilla on yhtäläiset oikeudet kotoutumislain takaamiin toimenpiteisiin, käyttävät niitä suurimmaksi osaksi pakolaistaustaiset maahanmuuttajat (Suomen pakolaisapu 2019). Kotoutumista edistävistä palveluista huolehtii ensisijaisesti kunta sekä TE-toimisto (Laki kot... 1386/2010 § 6). TE-toimisto järjestää maahanmuuttajille erityisenä palveluna kotoutumiskoulutuksen. Tämän palvelun lisäksi maahanmuuttajilla on mahdollisuus osallistua palveluihin, jotka on suunnattu kaikille maassa pysyvästi oleskeleville henkilöille (Työ -ja elinkeinoministeriö 2014, 24).

Suomessa, kuten muissa Pohjoismaissa, kotouttamistoimenpiteet ovat keskittyneet yksilöidylle kotoutumissuunnitelmille, joiden kesto vaihtelee yksilön tarpeiden mukaan (OECD 2018, 13). Ennen kotoutumissuunnitelman laatimista maahanmuuttajilla on oikeus alkukartoitukseen, jonka tarkoituksena on selvittää maahanmuuttajan valmiudet kotoutua suomalaiseen yhteiskuntaan. Kotoutumissuunnitelman tarkoituksena on edistää maahanmuuttajan tietoja ja taitoja työelämässä sekä lisätä kielellisiä valmiuksia. Näillä keinoilla on tarkoitus mahdollistaa maahanmuuttajien tasavertainen toimijuus suomalaisessa yhteiskunnassa. Kotoutumissuunnitelma on enintään kolmen vuoden mittainen, mutta sitä voidaan poikkeustilanteissa pidentää kahdella vuodella. (Laki kot...1386/2010 § 7, § 11, § 12.) Maahanmuuttajalla on velvollisuus osallistua kotoutumissuunnitelman tekemiseen ja noudattaa viranomaisen kanssa yhdessä sovittuja toimenpiteitä. Kotouttaminen on siis yksilön sosiaalinen oikeus, joka rakentaa maahanmuuttajan kulttuurista ja sosiaalista kansalaisuutta suomalaisessa yhteiskunnassa. (Vuori 2012, 239.)

Erilaiset ohjelmat mittaavat maahanmuuttajien kotoutumisen onnistumista ja ohjaavat kotoutumispolitiikan suuntaa tulevaisuudessa. Valtion kotouttamisohjelmassa (2016, 16, 26) kotoutumista hidastaviksi tekijöiksi on nostettu valtaväestön asenteet ja riittämättömät palvelut kotona olevien vanhempien kotoutumisen tukemiseksi. Kehitettävää olisi kotona olevien vanhempien, ikääntyneiden, puolisoiden mukana tulleiden henkilöiden ja opiskelijoiden saamisessa palveluiden piiriin. Kotouttamisohjelmassa nostetaan esille, kuinka maahanmuuttajanuorten kohdalla kuuluisi kannustaa omien ura- ja koulutuspolkujen löytämiseen ja välttää maahanmuuttajille tyypillisiin ammatteihin ohjaamista ja sukupuolittuneiden käytänteiden ylläpitämistä. (Emt. 2016, 16, 26.) Suomen maahanmuuttohistoria on niin lyhyt, että kotoutumisen pitkäjänteisestä onnistumisesta on haastava tehdä johtopäätöksiä. Vasta toisen sukupolven työllistymisen jälkeen pystytään arvioimaan yhteiskuntapoliittisten toimien

onnistumista sekä yhdenvertaisuuden toteutumista suomalaisessa yhteiskunnassa. (Forsander 2015, 221.) Huomionarvoista on, että valtioneuvoston selonteossa (2008) on kahdeksan vuotta aikaisemmin nostettu samoja kotoutumista hidastavia tekijöitä esille kuin valtion kotouttamisohjelmassa vuosille 2016–2019 (2016).

Yhtäältä ohjelmat problematisoivat yhteiskunnan rakenteita, mutta monessa tapauksessa huomio kiinnittyy kulttuuriin käytänteisiin, joiden nähdään hidastavan kotoutumista (ks. Valtioneuvoston selonteko 2008; Vuori 2012, 260–261). Huoli monessa tapauksessa kohdistuu kotona oleviin maahanmuuttajaäiteihin (Valtion kot...2016, 28). Selittävänä tekijänä naisten heikkoon osallisuuteen työelämässä ja kouluttautumisessa nähdään naisten jääminen usein kotiin lasten kanssa (Työ- ja elin...2014, 64; Valtion kot...2016, 20), aikainen perheellistyminen, heikko koulutustaso, luku- ja kirjoitustaito sekä kulttuuriset käytännöt ja perheolosuhteet (Valtioneuvosto 2008, 36–37). Kuten Jaana Vuori (2012, 261) toteaa, kyseiset haasteet nähdään joidenkin tiettyjen erityisryhmien ongelmiksi sen sijaan, että niitä tarkasteltaisiin suomalaisen yhteiskunnan käytäntöjen tärkeinä kysymyksinä.

2.3 Kotouttamisen onnistuminen

Kotouttamisen onnistumiseen vaikuttaa se, miten kunnat ja valtio toteuttavat käytännössä erilaisia kotoutumiseen liittyviä poliittisia ohjelmia (OECD 2018, 100). Saukkonen (2013, 65–92) nimeää kaksi suurta kompastuskiveä suomalaisessa kotouttamispolitiikassa. Ensinnäkin kunnilla on suuri vastuu siitä, miten toteutetaan onnistunutta kotouttamispolitiikkaa. Kunnilla on paljon vapautta sen suhteen, miten he valtion kohdentamia rahoja kotouttamiseen käyttävät, mikä lisää eriarvoisuutta erityisesti kotouttamistoimenpiteiden asiakkaille. Toiseksi Suomen valtion kotouttamispolitiikkaan käyttämät resurssit eivät ole riittävät takaamaan onnistunutta kotoutumista kaikille maahanmuuttajille. (Emt. 2013, 65–92.) Saarisen (2007, 138) mukaan kyse on näennäisestä mukaan ottamisesta. Lainsäädännön puitteissa maahanmuuttajia kuuluu kotouttaa suomalaiseen yhteiskuntaan, vaikka kunnilla ei ole taloudellisia resursseja toteuttaa kunnollista kotouttamispolitiikkaa. (Emt. 2007, 138.)

Erilaisissa ohjelmissa ja suomalaisessa lainsäädännössä maahanmuuttajien oikeuksia omaan kieleen ja identiteettiin kuvataan myönteisinä asioina, mutta käytännössä kotouttamispolitiikassa keskitytään yhteiskuntaan osallistumiseen osallisuuden sijaan, mikä painottaa enemmänkin yhteiskunnallista sulautumista (Saukkonen 2015, 97). Tämä näyttäytyy siinä, että työelämään osallistumiselle annetaan suurempi painoarvo kuin yhteenkuuluvuudelle, poliittiselle osallistumiselle, kielen hallinnalle ja asumiselle (Forsander 2015, 220). Vastuu oman kielen ja kulttuurin ylläpitämisestä jätetään usein maahanmuuttajille itselleen, kun niistä vastaavat erilaiset maahanmuuttajien perustamat yhdistykset ja ryhmät (Saukkonen 2015, 97). Maahanmuuttajille annetaan siis oikeudet oman kielen ja kulttuurin toteuttamiseen, mutta sen tukeminen ei ole osana kotouttamispolitiikkaa.

Pakolaistaustaiset maahanmuuttajat kohtaavat erityisiä haasteita kotoutumisessa, sillä heillä on vähän aikaa, jos ollenkaan, valmistautua uuteen yhteiskuntaan muuttamiseen. Heillä on usein heikot verkostot uudessa maassa, rajalliset mahdollisuudet päästä käsiksi uuden yhteiskunnan kannalta merkittäviin tietolähteisiin ja he ovat yleensä, toisin kuin työn perässä maahan muuttavat henkilöt, työttömiä maahan tullessa. (OECD 2018.) Suomalaisessa kotoutumispolitiikassa erilaisten ohjelmien perusteella työelämään osallistuminen on onnistuneen kotoutumisen lopputulos. Suomalainen yhteiskunta nojaa vahvasti kahden elättäjän malliin, jolloin oletuksena on kummankin vanhemman työelämässä mukana oleminen (esim. Martikainen & Gola 2007b; Vuori 2012).

Työllistyminen eroaa huomattavasti maahanmuuttajien lähtömaiden välillä (Ahmad 2010, 72). Suomessa maahanmuuttajien työllistymiseen vaikuttavat suuresti maahantulon syyt, ja eri maahanmuuttajaryhmistä pakolaistaustaiset maahanmuuttajat ovat usein heikoimmassa asemassa työllisyyden polulla (Busk & Jauhiainen & Kekäläinen & Nivalainen & Tähtinen 2016, 42). Heikkoon työllisyysasteeseen voi vaikuttaa tutkintojen heikko rinnastettavuus suomalaisiin tutkintoihin (Antikainen 2010, 100–103; Nieminen 2011). Ilmiötä voi selittää myös lähtömaan asema kansainvälisesti, sillä vauraista maista tulevat ihmiset pystyvät suhteellisen mutkattomasti hyödyntämään omia resurssejaan kotimaansa ulkopuolella (Forsander 2015, 231).

Koulutukselle ja suomen kielen osaamiselle on annettu merkittävä painoarvo työelämässä. Maahanmuuttotutkija Annika Forsanderin (2015, 234) mukaan kielitaidolla on tämän lisäksi sosiaalinen ja symbolinen arvo, jolla osoitetaan sitoutumista ja kuulumista johonkin tiettyyn yhteisöön. Vaikka Suomessa kotouttamispolitiikka on laajalti keskittynyt maahanmuuttajien kielitaidon lisäämiseen, ovat toimenpiteet saaneet heikkoja tuloksia (OECD 2018, 14). Kielenopetuksessa ei oteta tarpeeksi huomioon opiskelijoiden erilaisia valmiuksia kielenoppimiseen (Suomen pakolaisapu 2018).

Maahanmuuttajat työllistyvät monissa tapauksissa sisääntuloammatteihin. *Sisääntuloammatteilla* tarkoitetaan sekundaarityömarkkinoiden usein matalapalkkaisia ja epävakaita ammatteja, joihin ei ole suurta kielellistä tai koulutuksellista vaatimustasoa (Antikainen 2010, 94–96; Forsander 2015, 222). Samalla maahanmuuttajille on muodostunut omia etnospesifejä ammatteja, joista osa luetaan sisääntuloammatteiksi. *Etnospesifeihin ammatteihin* vaaditaan kielen, kulttuurin ja usein jonkin tietyn etnisen ryhmän jäsenyyttä. Joissain tapauksissa työllistyminen sisääntulomarkkinoille voi edistää maahanmuuttajien kielitaitoa ja yhteiskuntaan sopeutumista. On kuitenkin ongelmallista, jos kaikilla maahanmuuttajaryhmillä ei ole pääsyä primääarityömarkkinoille useiden maassaolovuosien jälkeen. (Valtonen 1997, 64–69, 215.)

Maahanmuuttajanaiset ovat tilastollisesti tarkasteltuna heikoimmassa asemassa työllistymisen kysymyksissä kuin maahanmuuttajamiehet. Kotihoidontuki heikentää naisten työllistymisen mahdollisuuksia entisestään, sillä se voi kannustaa naisia jäämään pitkäksi aikaa kotiin sen sijaan, että he hakisivat töitä tai lisäkoulutusta. Yhtenä syynä tähän on, että maahanmuuttajanaiset usein työllistyvät matalapalkkaisemmille aloille, jonka takia kotihoidontuelle jääminen voi olla taloudellisesti kannattavampaa. Kotiin jääminen vaikuttaa myös tulevien sukupolvien kotoutumiseen, sillä päiväkotiin osallistumisella on suuri merkitys kielellisten taitojen oppimisessa. (OECD 2018, 14, 163, 165.) Eräässä tutkimuksessa viranomaiset ovat nostaneet esille, että kielen oppimisen mahdollisuudet ovat kotiäideillä rajalliset ja heillä on vähemmän kontakteja suomalaisen yhteiskuntaan kuin työssäkäyvillä maahanmuuttajanaيسilla. Kotiäidit helposti tippuvat yhteiskunnan ulkopuolelle ja ovat erilaisten järjestöjen varassa suomen kielen oppimisessa ja uuteen yhteiskuntaan asettumisessa. (Vuori 2012, 250 – 252.)

2.4 Aikaisempi tutkimuskirjallisuus maahanmuuttajanaisten kokemuksista ja käsityksistä

Maahanmuuttajanaisten yhteiskunnalliset kokemukset ja käsitykset eivät ole tutkimuskirjallisuuden perusteella paljoa tutkittu ilmiö. Yhtenä syynä tähän on, ettei sukupuolinäkökulmaa ole otettu maahanmuuttotutkimuksessa laajasti huomioon (Martikainen & Tiilikainen 2007, 15). Pelkästään pakolaistaustaisten naisten yhteiskunnallisiin käsityksiin ja kokemuksiin keskittyvää tutkimusta on huomattavan vähän. Maahanmuuttajanaisia on tutkittu määrällisen tutkimuksen kentällä erityisesti kotoutumisen onnistumista mittaavissa eli usein työelämään siirtymiseen keskittyvissä tutkimuksissa (esim. Forsander 2007; Jaakkola & Reuter 2007; Joronen 2007; Kesler 2018; OECD 2018). Laadullisen tutkimuksen kentällä on tutkittu naisten käsityksiä ja kokemuksia esimerkiksi sukupuolesta (Säävälä 2007), perheistä (Martika & Gola 2007a; Peltola 2017; Siim 2007) ja työllistymisestä (Harakkamäki 2007; Pöllänen 2007). Tutkimuksen keskiössä ovat usein olleet perheiden toimintamallit ja sukupuoliroolit kuin myös työllisyyteen ja työttömyyteen vaikuttavat seikat maahanmuuttajanaisten kohdalla. Jonkin verran löytyy tutkimuksia maahanmuuttajien työurista erityisesti naisvaltaisilla aloilla (Antikainen 2010; Laurén & Wrede 2010; Nieminen 2011).

Muita yhteiskunnalliseen osallisuuteen kuuluvia tekijöitä kuin työllisyyttä on tutkittu heikosti. Kulttuuripolitiikan professori Miika Pyykkönen (2007) on tutkinut maahanmuuttajanaisten järjestäytymisestä erilaisissa yhdistyksissä. Eräässä pohjoismaisessa tutkimuksessa on tutkittu naisten osallistumista moskeijoiden toimintaan (Nyhagen Bredelli 2008). Maahanmuuttajanaisten kohtaamiin ennakkoluuloihin ja rasismiin keskittyvää tutkimusta on tehty suhteellisen paljon, joita käsittelen tarkemmin luvussa 3.3 (esim. Mulinari & Keskinen & Irni & Tuori 2009; Saarinen 2007; Valtonen 2001). Poliittisesta osallistumisesta ei välttämättä Suomessa ole tehty tutkimusta sen takia, että harvalla maahanmuuttajalla on täysivaltaiset poliittiset oikeudet Suomessa (ks. Weide & Saukkonen 2015). Toisaalta voidaan pohtia, tunnistautuuko henkilö enää maahanmuuttajaksi tai pakolaiseksi kansalaisuuden saatuaan, jolloin henkilön usein tulkitaan olevan täysivaltainen yhteiskunnan jäsen.

Kansainvälisen tutkimuksen kentällä löytyy joitain tutkimuksia naisten osallisuudesta ja osallistumisesta (esim. Korteweg & Triadafilopoulos 2013; Kesler 2018), mutta naisten oman

äänen kuuluminen on tutkimuksissa vähäistä. Tutkimusten tavoittamiseen voi vaikuttaa, että niissä on keskitytty jonkin tietyn etnisen ryhmän osallisuuden tutkimiseen. Esimerkiksi suomalaisissa tutkimuksissa somalialaisten, virolaisten ja venäläisten kokemukset ja käsitykset ovat olleet kiinnostuksen kohteina (esim. Antikainen 2010; Hyvönen 2007; Jaakkola & Reuter 2007; Saarinen 2007; Tiilikainen 2007). Selittävänä tekijänä voi olla se, että kyseiset ryhmät ovat Suomen suurimpia maahanmuuttajaryhmiä.

Tutkimusten perusteella voidaan todeta, että maahanmuuttajanaiset ovat moninainen ryhmä, ja heidän työllistymiseensä ja muihin yhteiskunnalliseen osallisuuteen liittyviin osa-alueisiin vaikuttavat useat tekijät, kuten aikaisempi koulutus, maahantulosityy, luokka ja kielitaito (Jaakkola & Reuter 2007; Martika & Gola 2007a; Peltola 2017). Kuitenkin vastaanottavan yhteiskunnan perhepolitiikalla voi olla suurempi merkitys naisten työllistymiselle kuin naisen yhteiskunnallinen asema ennen maahantuloa (Kesler 2018). Tutkimusten perusteella musliminaisten työllistymisessä on erityisiä haasteita (esim. Forsander 2007; Harakkamäki 2007; Joronen 2007). Useimmissa tutkimuksissa maahanmuuttajanaiset ovat nostaneet esille, että syyt työelämän ulkopuolelle jäämiseen johtuivat rakenteellisista seikoista, kuten kielitaidon puutteesta ja suomalaisten työmarkkinoiden torjuvuudesta (esim. Martika & Gola 2007a/b; Pöllänen 2007; Saarinen 2007; Säävälä 2007, 77). Maahanmuuttajanaisilla on ollut haasteita päästä työmarkkinoille, koulutuksellisesta pääomasta huolimatta (Antikainen 2010; Nieminen 2011; Pöllänen 2007), jonka lisäksi he voivat joutua kohtaamaan rakenteellista rasismia työpaikoillaan (Laurén & Wrede 2010).

Tutkimuksissa on tarkasteltu naisten motivaatiota työelämäänsä siirtymiseen sekä työelämän ja yksityisen elämän suhteita (esim. Säävälä 2007). Tutkimuksissa henkilöt ovat kertoneet työllistymisen olevan heille tärkeää, eikä kotiin jäämistä nähty toivottavana ratkaisuna (esim. Siim 2007; Säävälä 2007). Maahanmuuttajanaiset eivät välttämättä nähneet perinteisen suomalaisen käsityksen mukaan vastakkainasetteluja perhekeskeisyyden ja työelämäänsä osallistumisen välillä (Martika & Gola 2007b; Säävälä 2007). Useissa tutkimuksissa henkilöt ovat korostaneet työn merkitystä omassa elämässään (Harakkamäki 2007; Siim 2007; Varjonen 2007). Työllistymisen nähtiin olevan liitoksissa sosiaalisten suhteiden muodostumiseen uudessa kotimaassa (Harakkamäki 2007; Pöllänen 2007). Joissain tutkimuksissa on noussut esille, kuinka tutkimuksiin osallistuneet ovat kyseenalaistaneet sukupuolten välisen tasa-arvon toteutumista suomalaisessa yhteiskunnassa (esim. Peltola 2017; Saarinen 2007). Tutkimuksissa maahanmuuttajanaiset ja

maahanmuuttajaperheet ovat korostaneet vastuullisuuttaan ja sitoutumista suomalaisen yhteiskunnan asettamiin velvollisuuksiin (Peltola 2017; Zechner 2007). Vaikuttaisi siltä, että temaattisesti hierarkkiset valtasuhteet maahanmuuttajien ja valtaväestön kesken tulevat tavalla tai toisella esille lähes kaikissa kokemuksista ja käsityksistä koskevissa laadullisissa tutkimuksissa (esim. Laurén & Wrede 2010; Nieminen 2010; Peltola 2017; Saarinen 2007).

3 JÄLKIKOLONIALISTINEN NÄKÖKULMA OSALLISUUTEEN

Tässä luvussa esittelen tutkielman teoreettiset lähestymistavat. Ensimmäisessä luvussa määrittelen osallisuutta, jonka jälkeen jatkan osallisuuden tarkastelua jälkikolonialistisesta näkökulmasta käsin ja intersektionaalista viitekehystä hyödyntäen. *Jälkikolonialismilla* tarkoitetaan siirtomaavallan jälkeisen ajan valtasuhteiden kriittistä tarkastelua. Jälkikolonialismi perustuu ajatukselle sosiaalisesta oikeudenmukaisuudesta, demokratiasta ja emansipaatiosta. Jälkikolonialismin tarkoituksena on vastustaa ja nostaa esille rasistisia ja syrjiviä käytänteitä sekä länsimaissa esiintyviä hyväksikäytön muotoja. Jälkikolonialistisen teorian tarkoituksena on tarkastella kriittisesti etnisyyteen ja rotuun perustuvia sosiaalisia, poliittisia, ekonomisia ja kulttuurisia suhteita. (Nayar 2010, 4.)

Kolonialismilla tarkoitetaan pohjoismaisissa kontekstissa ennen kaikkea kolonialistisia käsityksiä ja asenteita (Vuorela 2009, 20–21). Jälkikolonialistinen tutkimusperinne tarkastelee vallitsevia kolonialistisia käsityksiä, jotka ilmenevät esimerkiksi mediassa (Rossi 2009). Jälkikolonialistisia teoreettisia keskusteluja on hedelmällistä hyödyntää yhdessä *intersektionaalisen viitekehyyksen* kanssa, jossa yhteiskunnallista eriarvoisuutta tarkastellaan esimerkiksi sukupuolen, luokan ja etnisyyden leikkauspisteestä (Crenshaw 1989). Tarkastelen intersektionaalista ja jälkikolonialistista lähestymistapaa limittäin, pohtien niiden vaikutuksia pakolaistaustaisten naisten kotoutumiseen. On tärkeää arvioida kriittisesti yhteiskunnassa vallitsevia käsityksiä muuttoliikkeistä, jotta voidaan ymmärtää, miten yksilöt haastavat, sopeuttavat ja yhdistävät näitä käsityksiä suhteessa omaan elämäänsä (Säävälä 2007). Uskon, että tutkimukseen osallistuneet naiset perustelevat omaa osallisuuttaan vallitsevien käsitteiden ja diskurssien avulla. *Diskurssilla* tarkoitetaan ajattelutapojen ja olettamusten kokonaisuutta, joka ilmenee kielessä ja siinä, miten aiheesta puhutaan (esim. Foucault 1972).

3.1 Osallisuuden määrittelyä

Osallisuutta on haastava määritellä yksioikaisesti sen poikkitieteellisen käytön ja termin monimerkityksellisyyden vuoksi. Osallisuus ei muodostu pelkästään yhdestä osa-alueesta, vaan sitä määrittelee kokonaisvaltaisuus. Osallisuus rakentuu vastavuoroisena prosessina toisten ihmisten, yhteisöjen, yhteiskunnan ja luonnon välillä. Osallisuuden toteutuessa ihminen kokee kuuluvansa johonkin kokonaisuuteen ja pystyvänsä vaikuttamaan omaan elämäänsä ja ympäristöönsä. (Isola ym. 2017,19.)

Yhteiskunnan kuuluu olla ymmärrettävä ja hallittava kokonaisuus, jossa ihmiset pystyvät muodostamaan merkityksellisiä kokemuksia (Antonovsky 1987). Osallisuuteen toteutuessa ihmisillä on mahdollisuus vaikuttaa ja vaikuttua omassa ympäristössään, joka edistää elämän vastavuoroisuutta ja merkityksellisyyttä. Osallisuuden vastavuoroisuus ei yksioikaisesti tarkoita kahden ihmisen välistä vuorovaikutusta, vaan se voidaan nähdä laajempänä prosessina, jossa yksilö voi olla yhteydessä esimerkiksi luontoon tai taiteeseen. (Isola ym. 2017, 29-31, 35.) Ymmärrän osallisuuden olevan mahdollisuutta liikkua ja tuntea vapaasti yhteiskunnassa. Esimerkiksi luonnossa liikkuminen on yksi tapa osallistua ja kokea kuuluvansa johonkin kokonaisuuteen.

Toimijuutta ei voi irrottaa siitä kontekstissa, missä ihminen pyrkii toimimaan, vaan sosiaaliset rakenteet vaikuttavat siihen, millaisia mahdollisuuksia ja rajoituksia ihmisellä on toteuttaa itseään (Gordon 2005, 123, Max-Neef 1991). Professori Jaana Vuori (2012, 236) käsittelee maahanmuuttajien osallisuutta tarkastelemalla *arjen kansalaisuutta*, jolloin yksilöiden, yhteisöjen ja julkisen vallan välisiä suhteita pystytään tarkastelemaan monitasoisina ja ristiriitaisina prosesseina. Tämän tutkielman kannalta arjen kansalaisuus on mahdollistanut erilaisten suomalaisten instituutioiden, kuten koulujen ja päiväkotien, tarkastelun suhteessa pakolaistaustaisten naisten käsityksiin ja kokemuksiin osallisuudesta.

Maahanmuuttajien poliittinen osallisuus ei usein toteudu täysivaltaisesti, sillä tietyt oikeudet taataan pelkästään kansalaisille. Globalisoituvassa maailmassa kansalaisuus ei kuitenkaan pelkästään määritä kuulumista johonkin yhteisöön. Maahanmuuttajien poliittista osallistumista

pystytään tarkastelemaan *mahdollisuusrakenteen* (opportunity structure) avulla. Mahdollisuusrakenteen avulla tarkastellaan toimintaympäristön asettamia mahdollisuuksia ja rajoituksia maahanmuuttajien poliittiselle osallistumiselle. (ks. Morales & Giugni 2011, 5–10.) Kansalaisuuslainsäädännön ohella poliittiseen mahdollisuusrakenteeseen vaikuttavat taloudelliset, sosiaaliset, kulttuuriset, poliittiset oikeudet sekä maahanmuutto- ja kotouttamispolitiikka. Maahanmuuttajien poliittiseen osallistumiseen ja mahdollisuuksiin vaikuttavat yhteiskunnan kulttuuriset ja etniset rakenteet, jotka muodostuvat erilaisten ryhmien alueellisesta sijoittumisesta sekä ryhmien järjestäytymisistä erilaisiksi verkostoiksi, järjestöiksi ja yhteisöiksi. Tämän lisäksi maahanmuuttajien lähtömaiden tilanne, niiden muutokset ja muut kansainväliset tekijät vaikuttavat maahanmuuttajien poliittiseen osallistumiseen. (Weide & Saukkonen 2015, 263 – 264.)

Kulttuurisella kansalaisuudella tarkoitetaan oikeutta kuulua johonkin yhteisöön ja osallistua yhdenvertaisesti eroista huolimatta (Rosaldo 1994). Jotta yhteiskunnallinen osallisuus ja kotoutuminen voisi täysin onnistua, tarvitaan valtaväestön kunnioittavaa ja hyväksyvää asennetta maahanmuuttajien kulttuureja kohtaan. Kansallisen identiteetin muodostuminen mahdollistuu, kun etninen suomalaisuus ei ole kansallisen identiteetin ehto. (Mähönen & Jasinskaja-Lahti 2015, 259.) Maahanmuuttajien kohdalla tämä tarkoittaa poliittisen osallisuuden ja toimijuuden toteutumista niin, että yhteiskunnassa hyväksytään erilaiset toimijat tasavertaisina eroista huolimatta (Saarinen 2007, 141–142), jolloin kulttuurinen kansalaisuus on mahdollista. Suomalaisen yhteiskunnan kuuluisi olla monimuotoinen niin, että suomalaiset toimivat yhdessä uusien tulokkaiden kanssa. Kontaktit kantaväestön kanssa parantavat maahanmuuttajien sopeutumista yhteiskuntaan ja edistävät työelämään kotoutumista paremmin kuin pelkästään toisiin maahanmuuttajiin tai omaan etniseen yhteisöön perustuvat verkostot (Forsander 2015, 235).

Pohjoismaiset hyvinvointivaltiot perustuvat ajatukseen yhdenvertaisuudesta ja tasa-arvosta, joita on tuettu universalismiin perustuvan sosiaalipolitiikan keinoin (ks. Anttonen & Sipilä 2000). Ideologinen sitoutuminen tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen ei itsessään selitä, miten suomalainen yhteiskunta hyväksyy erilaiset toimijat, ja miten tasa-arvo suomalaisessa yhteiskunnassa käytännössä toteutuu. Yhteiskunnan hedelmiä jaetaan usein samanmielisten kesken, jolloin tiiviit sosiaaliset verkostot pahimmassa tapauksessa ulossulkevat vähemmistöjä kuten maahanmuuttajia

(Forsander 2015, 235). Sosiaalinen eriytyvyys ja erilaisten kokemusmaailmat ovat arkipäivää suomalaisten elämässä. Kun ihmiset eivät kohtaa erilaisista lähtökohdista tulevia ihmisiä, yhteiskunnan polarisaatio lisääntyy ja erilaiset sosiaaliset ilmiöt, kuten köyhyys tai työttömyys, nähdään ihmisen itsensä aiheuttamana. (Isola ym. 2017, 19–20.)

Suomalaisessa yhteiskunnassa vallitsevat uusliberalistiset ehdot vaikuttavat siihen, miten työssäkäynti on sidottu käsitykseen kunnon kansalaisuudesta (Kildal 2001). Maahanmuuttajien työttömyys ei pelkästään tarkoita pohjoismaisille hyvinvointivaltioille taloudellista menetystä ja resurssien kohdentumista työttömyysturvaan, vaan se vaikuttaa maahanmuuttajien subjektiiviseen kokemukseen hyödyttömyydestä. Samalla työttömyyden leimasta saavat kärsiä kaikki maahanmuuttajat valtaväestön silmissä. (Saarinen 2007, 131.) Erityisen ongelmallista se on pakolaistaustaisten maahanmuuttajien kohdalla, jos uuden yhteiskunnan rakenteet eivät tue tarvittavalla tavalla työllistymistä ja kielen oppimista, jolloin ongelmat sysätään maahanmuuttajien harteille epäonnistumisesta kotoutumisesta. Maahanmuuttajien pahimmassa tapauksessa stigmatisoitunut identiteetti vaikeuttaa vastavuoroisen suhteen muodostumista valtaväestön ja suomalaisen yhteiskunnan kanssa.

3.2 Kuulumisen politiikka ja kuviteltu yhteisö

Kuulumisen politiikalla tarkoitetaan poliittisten yhteisöjen rajanvetoja *meidän* ja *muiden* välillä (Yuval-Davis 2006, 204). Poliitikantutkija Benedict Anderson (1991) kuvaa kansakuntia *kuvitelluiksi yhteisöiksi*, sillä yhteisön jäsenet eivät tunne kaikkia saman yhteisön jäseniä, vaikka heidän mielissään on kuva yhteisön yhteisestä kulttuurista ja sen ominaispiirteistä. Yhteisöjen tekemiä kuulumisen rajanvetoja määrittävät usein yhteisöjen arvot. Kuulumisen reunaehdot ovat jatkuvassa muutoksessa, sillä keskustelua käydään koko ajan siitä, ketkä saavat kuulua ja millä ehdoilla. (Yuval-Davis 2006.) Esimerkiksi islamin uskoa on usein kuvattu länsimaisten kristillisten arvojen uhkana (Diez 2004; Peltola 2017, 38; Yang 2009). Valtaväestöön kuuluva suomalainen voi arvottaa ihmiset kuulumaan suomalaiseen kuviteltuun yhteisöön useiden erilaisten tekijöiden perusteella, jotka voivat perustua esimerkiksi uskontoon tai etnisyyteen.

*Nationalismi*in eli yhteen kansaan ja kulttuuriin perustuva ajatusmaailma näyttää edelleen elävän vahvasti suomalaisessa valtaväestössä, mediassa ja kulttuurissa (esim. Horsti 2015; Palmberg 2009; Rossi 2009). Suomalainen nationalismi näyttäytyy esimerkiksi kyselytutkimusten tuloksissa ja siinä, miten suomalainen kansakunta ymmärretään ja kuvataan (Saukkonen 2013, 143). Suomea on yleisesti kuvailtu *homogeenisenä* eli yhtenäisenä (Keskinen 2009, 268) maastamuuttomaana (Tuori 2007, 23). Kuvaus on omiaan sivuuttamaan erilaisten vähemmistöjen merkityksen Suomen historiassa ja kulttuurissa (Irni 2009, 180; Tervonen 2014, 147–148). Samalla se antaa vähän tilaa moninaisille tulkinnoille suomalaisuudesta ja kulttuurisen kansalaisuuden muodostumiselle muille kuin etnisille suomalaisille.

Yhden ja yhtenäisen kansan myytti vaikuttaa edelleen siihen, miten monikulttuurisuudesta ja maahanmuutosta puhutaan (Peltola 2017, 15). Monikulttuurisuus näyttäytyy positiivisena asiana, kun sitä kuvaillaan avoimen ja värikkäänä mausteena suomalaiselle yhteiskunnalle. Monikulttuurisuus käsitetään ensisijaisesti jonain ulkopuolelta tulevana asiana, joka ei liity käsitykseen suomalaisuudesta tai Suomesta itsessään. (Huttunen 2009.) Suomalaisuus siis määritetään paikaksi, johon maahanmuuttajuutta peilataan, sen positiivisissa ja negatiivisissa merkityksissä (Vuori 2012, 241).

3.3 Rakenteellinen ja jokapäiväinen rasismi

Maahanmuuttajien mahdollisuudet uudessa yhteiskunnassa eivät määrity kysynnän ja tarjonnan lakien mukaisesti, vaan kotoutumiseen vaikuttaa vastaanottavan yhteiskunnan sosiokulttuurinen todellisuus. Tämän perusteella määräytyy maahanmuuttajien ominaisuuksiin eli inhimillisen pääomaan, etnisyyteen ja sukupuoleen perustuva yhteiskunnallinen paikka (Ahmad 2010; Forsander 2007.) Vaikka maahanmuuttajien yhdenvertainen kohtelu on taattu lainsäädännöllisesti, vaikuttaa yhdenvertaisuuteen myös yhteiskunnan jäsenien suhtautuminen, käyttäytyminen ja kokemukset (Mähönen & Jasinskaja–Lahti 2015, 248).

Suomessa viranomaiset ovat keskittyneet maahanmuuttajien *inhimillisen pääoman* eli kieli- ja ammattitaidon lisäämiseen, vaikka maahanmuuttajien työllistymiseen vaikuttavat myös rakenteelliset tekijät (Ahmad 2010, 73). Pohjoismaisille yhteiskunnille on ominaista, ettei rasismia

esitetä yleisenä ongelmana maahanmuuttajista puhuttaessa (Keskinen 2009, 268 – 269). Maahanmuuttajien mahdollisuuksiin työllistyä vaikuttavat länsimaisten yhteiskuntien etnisesti eriytyneet työmarkkinat sekä institutionaalinen ja jokapäiväinen rasismi (esim. Mulinari ym. 2009, 8). *Institutionaalisella rasismilla* tarkoitetaan yhteiskunnan rakenteissa ilmeneviä (Makkonen 2003, 11) ja *jokapäiväisellä rasismilla* tarkoitetaan yhteiskunnassa vallitsevia rassistisia käytänteitä (Essed 2008, 447–449).

Länsimaissa ja Suomessa tehtyjen useiden tutkimusten mukaan etnisyydellä on merkitystä työmarkkinoilla (esim. Ahmad 2005; Irni 2009; Midtboen 2014; Valtonen 2001), jonka lisäksi erilaiset risteävät tekijät, kuten sukupuoli ja etnisyys, vaikuttavat maahanmuuttajien työllistymiseen (Korteweg & Triadafilopoulos 2013, 127). Syrjintä työmarkkinoilla on todellinen ongelma maahanmuuttajille samanaikaisesti, kun heidän pitää selvitä uudessa yhteiskunnassa kohtaamista ennakkoluuloista (Brink Larsen 2009; Yang 2009). Yhtenä esimerkkinä maahanmuuttajien työmarkkinoilla kohtaamasta syrjinnästä on kielitaitovaatimukset sellaisiin tehtäviin, missä täydellistä suomen kielen taitoa ei vaadita (Ahmad 2005; Valtonen 2001).

Sukupuolella ja etnisyydellä on merkitystä yksilöiden kokemuksilla rasismista (Rastas 2009; Saarinen 2007). Useiden tutkimusten mukaan korkeasti koulutetut maahanmuuttajanaiset eivät työllisty aloille, joihin he ovat kotimaassaan kouluttautuneet (esim. Brink Larsen 2009; Huttunen 2009; Pöllänen 2007). Huttusen (2009, 107–108) mukaan maahanmuuttajat kategorisoidaan useissa tapauksissa kouluttamattomiksi sivuuttaen koulutuksellisen pääoman ennen maahanmuuttoa. Tutkimusten mukaan naisia kohdennetaan ensisijaisesti matalapalkkaisille aloille. Näin yhteiskunnassa uusinnetaan maahanmuuttajanaisten kohdalla etnisyyteen ja sukupuoleen perustuvaa eriytymistä. (esim. Forsander 2007, 326, 329; Irni 2009.) Naisten stigmatisoitunut identiteetti vaikuttaa naisten kuuluvuuden kokemukseen ja toimijuuteen yhteiskunnassa. Naisten kokema rasismi ja syrjintä osoittavat, etteivät pohjoismaisessa kontekstissa sukupuolten välinen tasa-arvo, demokratia ja arjen kansalaisuus toteudu niin kuin vallitsevassa keskustelussa annetaan ymmärtää (Säävälä 2007, 127.)

3.4 Nainen kulttuurin symbolina

Ymmärrän *sukupuolen* (gender) olevan rooli, johon meidät sosiaalisesti kasvatetaan. Käsitys sukupuolesta ei ole staattinen, vaan se muuttuu ajassa ja paikassa. Tässä tutkielmassa en tutki naisten käsityksiä sukupuolesta vaan sosiaalisten ympäristöjen vaikutuksia naiseksi samaistuvien ihmisten elämään. Sukupuolentutkija Judith Butlerin (1991) mukaan käsitystä sukupuolesta pidetään yllä normatiivisesti heteroseksuaalisesta hegemoniasta käsin ja sitä uusinnetaan tekemällä. Sukupuoleen liittyvät käsitykset ja valtasuhteet rakentuvat sosiaalisesti ja niiden pohjalta määritellään sukupuolille hyväksytyt toimintatavat (Martikainen & Tiilikainen 2007, 20). Suomalaisen yhteiskunnan arvot ja normit määrittävät maahanmuuttajanaisten paikkaa ja näyttäytyvät suomalaisen kotouttamispolitiikan tavoitteissa (Forsander 2007, 316). Esimerkiksi Suomessa elää vahvasti kahden elättäjän kulttuuri, mikä näyttäytyy myös yhteiskunnan tarjoamissa palveluissa (Joronen 2007, 298).

Kuuluminen johonkin yhteisöön on aina sidoksissa erilaisiin valtasuhteisiin. Esimerkiksi etnisyyteen ja sukupuoleen perustuvat kategoriat määrittävät ihmisten sosiaalisia paikkoja, jotka sijoittuvat muihin sosiaalisiin hierarkioihin. Juurikin sen vuoksi intersektionaalinen lähestymistapa on kuulumisen tarkastelussa välttämätön. (Yuval-Davis 2006, 199–200, 203.) Pakolaistaustaisen naisen sosiaalista paikkaa määrittää useat erilaiset kategoriat. Kyseiset kategoriat voivat perustua esimerkiksi oletukseen uskonnosta tai stereotyyppiseen ajatteluun naisen alisteisesta asemasta.

Kansallisesta diskurssista käsin nainen toimii kulttuurin symbolina ja synnyttäjänä, joka takia kulttuuriset erot ovat uhka tasa-arvoon nojaavalle diskurssille. (Brink Larsen 2009, 230). Länsimaisessa tasa-arvokeskustelussa on korostunut huoli naisen asemasta muslimiväestön keskuudessa (esim. Huttunen 2009, 108; Vuori 2012, 252). Toiseuttavaa kuvaa islamin uskosta rakennetaan erityisesti länsimaisessa kontekstissa vedoten sukupuolten väliseen tasa-arvoon, jossa tietyt maahanmuuttajat leimataan soveltumattomiksi liittymään länsimaisiin yhteiskuntiin (Korteweg & Triadafilopoulos 2013; Yang 2009, 253). Tämä näyttäytyy esimerkiksi opaskirjoissa, joissa maahanmuuttajia kasvatetaan suomalaiseen tasa-arvoon stereotyyppisin oletuksin (Vuori 2007) kuin myös erilaisissa kansallisissa poliittisissa ohjelmissa (Korteweg & Triadafilopoulos 2013). Monikulttuurisessa kontekstissa kaikkien naisten kohtaama väkivalta ja yhteiskunnallinen

epätasa-arvo häviää usein olemattomiin (Tuori 2009, 163–164). Pohjoismaihin syvälle juurtunut kuvitelma sukupuolten tasa-arvosta ei nosta esille Pohjoismaissa itsessään olevia *patriarkaalisia* eli miesten valtaan perustuvia toimintamalleja. Asetelma on omiaan sivuuttamaan muiden sosiaalisten paikkojen, kuten etnisyyden ja luokan merkityksen yhteiskunnallisen eriarvoisuuden tarkastelussa. (Keskinen 2009, 268–269.)

Suomalainen normatiivinen käsitys perhe-elämästä kytkeytyy tapoihin ymmärtää sukupuolten välistä tasa-arvoa ja sukupuolta yleisesti (Peltola 2017, 39). Tässä narratiivissa länsimainen nainen näyttäytyy omat oikeutensa tuntevana persoonallisena yksilönä, kun taas itämainen nainen toteuttaa itseään yhteisön ja perheen asettamien roolien ja velvollisuuksien kautta (Bulbeck 1998; Säävälä 2007). Käsitykset maahanmuuttajanaيسista perustuvat usein ajatukseen orientaalisesta naisesta, jolla ei ole kodin ulkopuolista elämää. Maahanmuuttajaperheitä kuvataan patriarkaaliseksi ja tukahduttaviksi, jolloin perhe tulkitaan uhkana naisen itsenäisyydelle (esim. Brink Larsen 2009; Tuori 2009).

Maahanmuuttajanaisten kokemusten tutkimuksen kentällä naiset usein haastavat suomalaisen ja maahanmuuttajanaisen välille rakennettuja stereotyyppisiä eroja eivätkä asetu yleiseen pohjoismaiseen käsitykseen maahanmuuttajanaيسista tai tukahduttavista maahanmuuttajaperheistä (Martika & Gola 2007a/b; Peltola 2017; Säävälä 2007). Pelkästään erilaisiin kulttuuriin perustuva diskurssi ei anna paljoa tilaa yhteiskunnan rakenteissa piilevän rasismin, köyhyyden ja poliittisen ulkopuolisuuden intersektionaaliselle tarkastelulle (Mulinari ym. 2009, 5). Samalla perheen näkeminen pelkästään maahanmuuttajanaisen kotoutumisen esteenä ei anna tilaa perheen roolille voimavaraistavana tekijänä naisen elämässä (Säävälä 2007, 76; Yang 2009, 253). Yhteiskunnan rakenteet ja globaali epätasa-arvoisuus vaikuttavat maahanmuuttajanaisten osallisuuden mahdollisuuksiin eivätkä pelkästään kulttuurin nojaavat perhesuhteet ja käytännöt (Peltola 2017, 190).

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Tässä luvussa avaan tutkimuksen tavoitteita, menetelmiä ja yhteiskunnallista relevanssia. Olen hyödyntänyt feminististä lähestymistapaa tutkimusta tehdessäni, jonka avulla olen pyrkinyt herkkään tutkimusotteeseen aineistoa kerätessäni ja sitä analysoidessani. *Feministinen tutkimus* on yksi sukupuolentutkimuksen suuntauksista (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2018). Kolmannessa alaluvussa käsittelen aineiston keruun menetelmiä, aineistoa ja tulkin käyttöä tutkimuksessa, jotta lukijalle selkiytyy kuva tutkimuksen eri vaiheista, aineiston sisällöstä ja sen lopputulokseen vaikuttaneista tekijöistä. Käsittelen sisällönanalyysia aineiston analyysin menetelmänä ja kuvailen analyysia prosessina. Eettisen pohdinnan tarkoituksena on asettaa lukija kiinnittämään huomiota siihen kontekstiin, missä tutkimus on tuotettu ja pohtimaan niitä rajoituksia, mitä tämä tutkielma pitää sisällään. Samalla tutkimuksen eettinen pohdinta toimii lukuohjeena lukijalle.

4.1 Tutkimuksen tarkoitus ja tutkimuskysymykset

Tutkielman tarkoituksena on selvittää tutkielmaan osallistuneiden pakolaistaustaisten naisten kokemuksia ja käsityksiä osallisuudesta suomalaisessa yhteiskunnassa. Olen kiinnostunut tietämään, millaisia asioita naiset pitävät merkityksellisinä, kun he tarkastelevat suomalaista yhteiskuntaa ja kotoutumista prosessina. Sen lisäksi käsittelen niitä tekijöitä, jotka aineiston pohjalta haastavat pakolaistaustaisten naisten osallisuutta suomalaisessa yhteiskunnassa. Ensimmäiseen tutkimuskysymykseen vastaan viidennessä luvussa ja toiseen kuudennessa luvussa.

Tutkimuskysymykset:

1. Millaisia käsityksiä ja kokemuksia pakolaistaustaisilla naisilla on osallisuudesta suomalaisessa yhteiskunnassa?
2. Millaiset tekijät haastavat pakolaistaustaisten naisten osallisuutta suomalaisessa yhteiskunnassa?

4.2 Feministinen lähestymistapa tutkimuksessa

” Instead of changing ourselves to gain society’s recognition, we should change the way society views us” (Zhu Xiaodong 1995, 130).

Tässä luvussa avaan, miten olen hyödyntänyt feminististä lähestymistapaa tutkimuksessa, ja millaisia pohdintoja olen tutkielman toteutuksen aikana käynyt feministisestä tietämisen tavasta käsin. Feministisen tutkimuksen keskiössä ovat usein naisten henkilökohtaiset kokemukset, joiden kautta on peilattu ryhmien yhteiskunnallista asemaa ja yhteiskunnissa ilmeneviä sorron mekanismeja (Irni 2009, 172; Maynard 1994). Olen analysoinut naisten kokemuksia ja käsityksiä samalla kriittisesti pohtien suomalaisen yhteiskunnan vastaanottavaisuutta ja valmiuksia vastata naisten tarpeisiin kotoutumisen aikana. Tutkimukseen osallistuneiden pakolaistaustan vuoksi olen ottanut mukaan jälkikolonialistisen ja intersektionaalisen teoreettiset keskustelut, sillä sukupuolen lisäksi useat muut risteävät tekijät, kuten etnisyys ja luokka, vaikuttavat yhteiskunnalliseen osallisuuteen (esim. Crenshaw 1989; Maynard 1994).

Feminististen tutkimusten mukaan etnisyydellä ja sukupuolella on merkitystä tutkijan ja tutkittavan välisissä suhteissa (Bulbeck 1998; Phoenix 1994). Etnisten ja vähemmistöryhmien tutkimuksessa on kritisoitu paljon sitä, miten valkoiset hyväosaiset ihmiset tutkivat heikommassa asemassa olevia ryhmiä (Alcoff 1991, 7; Phoenix 1994, 64 – 68). Tästä syystä feministisessä tutkimuksessa on painotettu tutkijan ja tutkittavan henkilön välisten valtasuhteiden tunnistamista ja näkyväksi tekemistä (Glucksmann 1994; Maynard 1994, 15–16). Tutkimuksen tekoon on vaikuttanut oma taustani valtaväestöön kuuluvana korkeasti koulutettuna nuorena naisena.

Olen pyrkinyt tuomaan mahdollisimman läpinäkyväksi tutkimuksen vuorovaikutukselliset puolet ottamalla ne osaksi aineiston analyysia ja tuomalla niitä esille myös tuloslukuissa. Aikaisempien tutkimusten perusteella maahanmuuttajanaisen diskurssi on usein passiivinen ja alisteinen suhteessa valtaväestöön kuuluvaan naiseen (esim. Bulbeck 1998). En nähnyt tutkimukseen osallistuneita naisia passiivisina henkilöinä, vaan uskoin heillä olevan merkittävää tietoa siitä, miten pakolaistaustaisten naisten osallisuutta suomalaisessa yhteiskunnassa voitaisiin edistää. Olin kiinnostunut kuulemaan myös sellaisen naisten äänen, joilla oli vaikeuksia tuoda omaa ääntään ja näkökulmaansa esiin kielellisten haasteiden vuoksi. En kuitenkaan ajattele, että naiset olisivat tämän takia näkymättömiä tai äänettäimiä toimijoita suomalaisessa yhteiskunnassa.

Feministinen lähestymistapa suhtautuu kriittisesti objektiivisuuden tavoitteluun tutkimuksessa (esim. Alcoff 1991; Holland & Ramazanoglu 1994; Maynard 1994). Laadullisessa tutkimuksessa korostetaan usein tutkimuksen subjektiivisuutta, sillä tutkimusprosessi itsessään nähdään inhimilliseksi ja subjektiiviseksi toiminnaksi toisin kuin luonnontieteellisessä tutkimuksessa (Perttula 2006, 156). Vaikka tutkimukseen osallistuneet henkilöt pysyisivät samoina, voi aineisto olla hyvin erilainen jonain toisena päivänä tuotettuna, sillä yksilöt merkityksellistävät elämäänsä eri tavoin erilaisissa tilanteissa. Tutkimukseen osallistuvilla henkilöillä, tutkijalla, paikalla ja sosiaalisella tilanteella on aina merkitystä siihen, millainen tilanteesta muotoutuu (Alcoff 1991, 12). Tästä syystä olen käynyt perusteellisesti läpi aineiston keruun eri vaiheet, jotta lukijalle muodostuu kuva tutkimuksen lopputulokseen vaikuttaneista tekijöistä.

Tutkijan omat kokemukset ja tulkinnat vaikuttavat aineiston analyysiin. (esim. Erkkilä 2006, 206; Hänninen 1999, 30; Maynard 1994, 23; Perttula 2006, 134.) Tutkimus väistämättä perustuu tutkijan ymmärtämisen tavalle, mutta se ei tarkoita sitä, etteikö tutkijan tehtävänä ole pyrkiä ymmärtämään toisten ihmisten kokemuksia ja sitä paikkaa, mistä osallistujat elämäntilanteensa kokevat. Oma kokemukseni työskentelystä pakolaistaustaisten naisten kanssa voi omalta osaltaan vaikuttaa siihen, millaisiin asioihin olen kiinnittänyt huomiota aineistoa analysoidessani. Samalla tulkintaani on vaikuttanut esimerkiksi ne iltapäivät, jolloin osallistuin afgaaninaisten yhdistyksen toimintaan ennen aineiston keruuta. On mahdotonta irrottaa näitä keskusteluita ja pohdintoja, joita kävin naisten kanssa, täysin aineiston analyysistä.

4.3 Aineistonkeruu

4.3.1 Yksilöhaastattelut

Toteutin yksilöhaastattelut puolistrukturoituina haastatteluina, jolle ominaista on johonkin teeman tai aihealueeseen keskittyminen, mutta jossa on joustovaraa enemmän kuin täysin strukturoidussa haastattelussa. Haastattelu on kahden ihmisen välistä vuorovaikutusta, joka perustuu kielen käyttöön. (Hirsjärvi & Hurme 2015, 47.) Haastattelumenetelmiä on useita erilaisia (ks. Hirsjärvi & Hurme 2015; Hyvärinen & Nikander & Ruusuvaori & Aho 2017), mutta käytän pelkästään

käsitettä *yksilöhaastattelu*, sillä en käyttänyt jollekin tietylle haastattelutyypille ominaisia menetelmiä. En seurannut tiukasti kysymysten järjestystä, sillä halusin tilanteen etenevän luonnollisesti niin, että pystyin tilanteesta riippuen vaihtamaan kysymysten järjestystä haastattelun luonnollisen kulun säilyttämiseksi.

Haastattelut keräsin kahdesta suuresta suomalaisesta kaupungista. Kaikki haastattelut toteutettiin naisten työpaikoilla. Lähetin muutamaan naisten monikulttuuriseen kohtaamispaikkaan sähköpostia, joiden kautta tiedustelin mahdollisia osallistujia tutkimukseen. Lisäksi pyysin ehdottamaan henkilöitä, joiden suomen tai englannin kieli on riittävän hyvä haastattelua varten. Kaikki haastattelut toteutettiin suomen kielellä. Kaksi haastateltavista työskenteli maahanmuuttajanaisten parissa ja yksi haastateltava oli työharjoittelussa maahanmuuttajanaisten kohdennetussa kohtaamispaikassa. Haastateltavat kertoivat omien kokemusten lisäksi käsityksiä maahanmuuttajanaisten kohtaamista haasteista suomalaisessa yhteiskunnassa.

Haastattelu on pätevä tutkimusmenetelmä silloin, kun tutkittava ilmiö on vähän tutkittu aihe (Hirsjärvi & Hurme 2015, 35). Yksilöhaastattelujen vahvuutena voidaan pitää sitä, että yksilön oma ääni ja kokemukset tulevat esille, eivätkä useat eri näkökulmat kamppaile keskenään kuten ryhmäkeskustelussa. Haastattelu on kuitenkin menetelmänä aikaa vievä, ja haastateltavat voivat pyrkiä antamaan sosiaalisesti suotavia vastauksia haastattelutilanteessa. (Peltola 2017, 67.) Tiedostan, että oma positioni on vaikuttanut siihen, miten naiset puhuivat aiheista, ja miten he niitä lähestyivät. Kaksi tutkielmaan haastateltavista tiesi minun työskennelleen aineiston keruun aikana sosiaalityöntekijänä. Se on voinut vaikuttaa siihen, että näissä kahdessa haastattelussa tuli hetkittäin tunne, että puhuttiin työntekijänä työntekijälle.

Tutkimuksissa, joissa osallistujat edustavat vähemmistöryhmiä ja työntekijöitä samanaikaisesti, on syytä pohtia, edustavatko työntekijät omaa yhteisöä vai työnantajia tutkimuksessa (Temple 2002). Haastattelujen pitäminen naisten työpaikoilla saattoi vaikuttaa siihen, miten naiset kertoivat omasta elämästään ja viittasivat heidän tekemäänsä työhön haastattelun aikana. Naisten paikka haastattelujen aikana vaihteli pakolaistaustaisen henkilön ja työntekijän välillä. Kuten eräässä maahanmuuttajaperheitä koskevassa tutkimuksessa (Peltola 2017), kriittiset tarkastelut kohdistuivat toisiin maahanmuuttajiin ja toisissa maahanmuuttajaperheissä esiintyviin

kulttuurisiin käytänteisiin, kun taas omalle osallisuudelle annettiin enemmän positiivisia merkityksiä.

4.3.2 Ryhmäkeskustelu

Ryhmässä tehdystä haastattelusta käytetään useita erilaisia nimityksiä, kuten *ryhmähaastattelu* (Hirsjärvi & Hurme 2015), *ryhmäkeskustelu* (Pietilä 2010) ja englannin kielisessä kirjallisuudessa on usein käytetty käsitettä *focus group* (esim. Wilkinson 1998a), joka on välillä käännetty suomenkielisessä kirjallisuudessa *täsmäryhmähaastatteluksi* (Hirsjärvi & Hurme 2015, 62) tai *fokusryhmähaastatteluksi*. Tässä luvussa käytän käsitettä ryhmäkeskustelu, vaikka hyödyntämässäni lähdekirjallisuudessa on käytetty kaikkia yllämainittuja käsitteitä.

Suomenkielisessä kirjallisuudessa on käyty keskustelua siitä, mikä käsite kuvastaa parhaiten aineiston keruumenetelmää, ja millaisia menetelmällisiä eroja ja yhtäläisyyksiä yllämainituilla aineiston keruumenetelmillä on (esim. Pietilä 2010; Hirsjärvi & Hurme 2015). Olen päättänyt käyttämään käsitettä ryhmäkeskustelu, sillä haastattelu ei anna tarpeeksi painoarvoa tilanteen keskustelunomaiselle luonteelle. En myöskään esittänyt samoja kysymyksiä vuorotellen kaikille osallistujille. Suunnittelin esittämäni kysymykset niin, että niistä voitaisiin käydä keskustelua yksittäisten ryhmässä toteutettavien haastattelujen sijaan. Tilanteen keskustelunomaista luonnetta vaikeutti tulkin käyttö tutkimuksessa, jota käsittelen tarkemmin luvussa 4.4.

Ryhmäkeskustelu on luonteeltaan hyvin erilainen kuin yksilöhaastattelu. Yksilöhaastatteluissa keskitytään usein yksilön kokemusten tutkimiseen. Ryhmäkeskusteluun osallistuvat henkilöt taas pyrkivät kollektiivisesti luomaan yhteisiä käsityksiä aiheesta, johon vaikuttavat ryhmässä toimivien yksilöiden henkilökohtaiset kokemukset. Vuorovaikutuksellisen luonteensa vuoksi ryhmäkeskustelu näyttäytyy yksilöiden tuomien mielipiteiden ja kokemusten näyttämönä, jossa ryhmä pyrkii löytämään yhteisymmärryksen esitetystä kysymyksestä tai aiheesta. (Wilkinson 1998a, 338.) Ryhmäkeskusteluun osallistuneet rakensivat vuorovaikutuksessa yhteistä ymmärrystä siitä, mitä osallisuus suomalaiseen yhteiskuntaan tälle ryhmälle merkitsee, ja miten se heidän omissa subjektiivisissa maailmoissa näyttäytyy. Koska ryhmäkeskustelussa käytettiin

tulkkia, saivat henkilökohtaiset kokemukset enemmän painoarvoa kuin tavanomaisessa ryhmäkeskustelussa, sillä osallistujien puheen kääntäminen katkaisi luonnollisen keskustelun kulun.

Aineiston ryhmäkeskustelu on kerätty keski-suuresta suomalaisesta kaupungista erään afgaaninaisten yhdistyksen kautta. Kaikki keskusteluun osallistuneet naiset ovat kotoisin Afganistanista. Sain kontaktin yhdistykseen eräästä monikulttuurisesta naisten kohtaamispaikasta. Ryhmäkeskustelussa haasteeksi muodostui yhteisen kielen puuttuminen, jonka takia asioista sopiminen mahdollistui ainoastaan yhdistyksen toimintaan osallistumalla. Tämä lähestymistapa kuitenkin mahdollisti naisten tapaamisen useamman kerran. Kaikki tutkielmaan osallistuneet sekä tulkit tunsivat toisensa entuudestaan. Ryhmäkeskustelu toteutettiin samanaikaisesti yhdistyksen kokouksen aikana, sillä aikataulujen sovittaminen yhteen jonain toisena päivänä osoittautui haasteelliseksi.

Osallistuin yhdistyksen viikoittaisiin tapaamisiin kolmena kertana ennen aineiston keruuta. Kahtena ensimmäisenä kertana olin mukana yhdistyksen toiminnassa ja kerroin osallistujille tutkielmastani. Kolmannella kerralla minulla oli mahdollisuus osallistua yhdistyksen vuoden päättäjäisjuhlaan. Olin jokaisella kokoontumisella vähintään kaksi tuntia paikalla ja usein uupunut kokoontumisen jälkeen. Kokoontumiset järjestettiin minulle vieraalla kielellä ja tutkimuksesta kertominen osallistujille vaati minulta tilannetajua sellaisessa tilanteessa, missä en oikeastaan mitään ymmärtänyt. Yhdistyksen naiset olivat aina minulle ystävällisiä ja näen ryhmäkeskustelusta tulleen kokemuksen opettavaisena. Minulla oli mahdollisuus tehdä tutkimusta naisten asettamilla ehdoilla.

Ensimmäisen kerran, kun olin menossa keräämään aineistoa, kukaan osallistujista ei tullut paikalle. Menin uudestaan yhdistyksen kokoukseen seuraavalla viikolla, jolloin sovin seuraavasta aineiston keruun päivämäärästä. Useat naiset olivat alussa innokkaasti lähtemässä tutkielmaan mukaan, mutta eivät tulleet paikalle ryhmäkeskusteluun. Ryhmäkeskustelun yhtenä heikkoutena onkin se, etteivät kaikki osallistujat tule välttämättä paikalle tilaisuuteen (Hirsjärvi & Hurme 2015, 63). En voi olla täysin varma siitä, saivatko kaikki viestiä ryhmäkeskustelun päivämäärästä.

Feministisen lähestymistavan mukaisesti haluan tehdä näkyväksi aineistonkeruussa muodostuneet haastavat tilanteet, jotka saivat minut tutkijana kyseenalaistamaan tutkimuksen eettisiä periaatteita. Osallistujien saaminen tutkimukseen sekä luottamuksellisen suhteen saavuttaminen voivat viedä huomattavan ajan tutkimuksen tekemisestä silloin, kun tutkimuksessa käsitellään arkaluontoisia aiheita tuntemattoman ryhmän kanssa (ks. Glucksmann 1994; Phoenix 1994). Sain ryhmäkeskustelua järjestäessäni paljon apua yhdistyksen toiminnanjohtajalta, joka kutsui minut aina tervetulleeksi yhdistyksen tapaamisiin.

Ryhmäkeskustelu on yleensä vapaamuotoinen tilanne, jossa osallistujat keskustelevat aiheesta ja kommentoivat toisten tekemiä huomioita. Se voi parhaimmassa tapauksessa tuottaa monipuolista tietoa tutkittavasta ilmiöstä sen keskusteluun pohjautuvan luonteen vuoksi. (Hirsjärvi & Hurme 2015, 61.) Ryhmäkeskustelu muodostui tässä tutkielmassa samalla tavalla keskustelutuokioksi, jossa naiset keskustelivat keskenään äidinkielellään, osa taas minulle. Tämä toisaalta rajoitti sitä, ettei tulkki pystynyt aina kääntämään kiivasta keskustelua, sillä osallistujat puhuivat paljon päällekkäin ja mahdollisesti eri asioista. Paljon keskustelusta jäi siis myös kääntämättä ja tulkitsematta.

Ryhmäkeskustelussa haastattelija esittää kysymyksiä kohdentaen ne kaikille osallistujille ja välillä esittäen tarkentavia kysymyksiä yksittäisille henkilöille (Hirsjärvi & Hurme 2015, 61). Ryhmäkeskustelussa esitin yksittäisiä kysymyksiä pääsääntöisesti henkilöille, jotka eivät osallistuneet aktiivisesti keskusteluun. Yleensä kuitenkin näiden henkilöiden vastaukset myötäilivät toisten osallistujien vastauksia. Peltolan (2017, 65) mukaan ryhmäkeskustelussa on haastavampi tuoda esille negatiivisia huomioita omasta elämästä ja yhteiskunnallisesta osallisuudesta, jos keskustelussa annetaan enemmän painoarvoa positiivisille kokemuksille. Samalla kaikilla keskusteluun osallistuneilla ei välttämättä ole vapautta ja mahdollisuutta sanoa kaikkia haluamiaan asioita ryhmässä vallitsevien valtasuhteiden ja ryhmädynamiikan takia (Hirsjärvi & Hurme 2015, 63; Peltola 2017, 65). Keskustelussa osallistujat toivat vähän eriäviä mielipiteitä osallisuudesta itsessään. He kuitenkin väittelivät toisista asioista, kuten Afganistanissa tapahtuvien välikohtausten seuraamisesta sosiaalisessa mediassa.

Keskustelutilanteesta teki erikoisen se, että keskustelun alussa paikalle tuli muita yhdistyksen jäseniä, joiden osallistumisesta tutkielmaan ei oltu aikaisemmin sovittu. Heille kerrottiin tutkielmasta ja yksi heistä halusi osallistua keskusteluun. Jotkut lähtivät kesken tilanteen pois paikalta. Keskustelussa oli alusta loppuun kuusi henkilöä, jotka olen laskenut läsnäoleviksi osallistujiksi. Keskustelun kulkuun vaikutti paljon se, että osallistujat tunsivat toisensa entuudestaan. Osallistujat olivat suhteellisen rentoutuneita tilanteessa, sillä he olivat itselleen tutussa ja turvallisessa ympäristössä. Uskon, että tämä vaikutti siihen, miten he toivat minulle asioita esille, ja miten he uskalsivat esittää kriittisiä kommentteja.

Tilanteen rentous asetti toisenlaisia haasteita ryhmäkeskustelun hallintaan. Tilannetta oli välillä vaikea ohjata, kun osallistujat puhuivat omalla äidinkielellään ja vaihtelivat keskenään kuulumisia. Jotkut osallistujista puhuivat minulle suomeksi, jolloin tulkki käänsi keskustelun darin kielelle. Yksi osallistujista osasi puhua sujuvaa suomea ja yksi osallistuja ei osannut vielä paljoa kieltä. Suomen kieltä osaamaton henkilö oli tullut maahan noin vuotta aikaisemmin. Valtaosa osallistujista osasi puhua ainakin jonkin verran suomea ja he halusivat kertoa minulle kokemuksia ja käsityksiään osittain suomeksi.

Ryhmäkeskustelussa huomioni kiinnittyi naisten tapoihin perustella, ja joissain tapauksissa puolustaa, minulle heidän kulttuuria ja oikeutta olla Suomessa. Pysin keskustelutilanteessa esittämään neutraaleja kysymyksiä. Erityisesti yksi osallistujista tarttui moneen kysymykseen ja esitti minulle vastakysymyksiä kuten ”Monissa paikoissa on vain miehiä esimerkiksi rakennusalalla, että harvoin näkee naisia. Niin ja minkä takia miesten palkka on suurempi kuin naisten?” Kommentit ja kysymykset kohdentuivat suoraan minulle, jolloin vuorovaikutuksessa korostuivat erot minun ja naisten välillä. Sinällään se ei ole jälkikäteen ajateltuna yllätys. Olin tehnyt eronteon tutkimusasetelmallani, sillä tutkin suomalaisessa yhteiskunnassa eläviä pakolaistaustaisia naisia. Kriitikki suomalaisesta yhteiskunnasta kohdennettiin minulle, sillä olin tilanteessa niin sanotun suomalaisen kulttuurin edustaja.

Alkuperäisen tutkimussuunnitelman mukaisesti tarkoitukseni oli hyödyntää ryhmäkeskustelun lisäksi naisten ottamia valokuvia osana tutkielman aineistoa. Ryhmäkeskusteluun osallistuneet henkilöt ohjeistettiin ottamaan valokuvia tilanteissa, joissa he kokivat olevansa tekemisissä

suomalaisen yhteiskunnan kanssa. Valokuvien oli tarkoituksena olla osana tutkielman aineistoa, sillä uskoin valokuvien herättävän ryhmässä keskustelua ja antavan paremmin ymmärrystä osallisuuden kokemuksista. Olin antanut tehtävän ottaa valokuvia kaksi kuukautta ennen sovittua ryhmäkeskustelua. Kukaan tutkielmaan osallistuneista ei ollut ottanut valokuvia, jonka puitteissa aineistoni supistui pelkästään ryhmäkeskusteluun. Tämä oli yksi niistä syistä, miksi päätin täydentää aineistoani yksilöhaastatteluilla.

Henkilöiden sitouttaminen keskustelutilanteeseen osallistumiseen ja valokuvien ottamiseen olisi vaatinut intensiivistä työskentelyä ja motivointia, mikä ei mahdollistunut omien resurssieni puitteissa. Toiminnalliset menetelmät eivät välttämättä aiheuta voimaantumisen tunnetta osallistuneissa, vaan ne voivat vievät aikaa ja resursseja tutkimukseen osallistuneilta henkilöiltä (ks. Foster ym.. 2012; Kelly ym. 1994; Sukarieh & Tannock 2012). Pyrin omalla tutkimusasetelmallani tuomaan valokuvaamisen naisille mahdollisimman helpoksi tavaksi pohtia heidän omaa osallisuuttaan suomalaisessa yhteiskunnassa. On kuitenkin syytä kysyä, miten toin naisille valokuvaamisen esille ja ymmärsivätkö he, mikä tarkoitus valokuvilla oli tutkielmassa.

Ehdotin naisille ennen ryhmäkeskustelun aloittamista, että jos heillä on itselleen merkityksellisiä kuvia puhelimessa, he voivat niitä minulle näyttää. Jokainen naisista näytti minulle yhden kuvan ja he kuvailivat kuvan merkitystä omassa elämässään. En käsitellyt kuvia osana aineistoa. Tutkimukseen osallistuneet olivat itse kuvissa, mikä olisi vaikeuttanut naisten yksityisyyden suojaamista. Kuvat toimivat tässä tutkielmassa keskustelun virikkeenä, vaikka alkuperäisessä tutkimussuunnitelmassa niitä oli tarkoitus käyttää osana aineiston analyysia. Vaikka naiset eivät ottaneet kuvia keskustelua varten, heidän näyttämät kuvat herättivät paljon keskustelua turvallisuudesta ja oikeuksista suomalaisessa yhteiskunnassa.

4.4 Tulkin käyttö tutkimuksessa

Tässä tutkielmassa tulkkia on hyödynnetty ryhmäkeskustelussa. Tulkin käyttö tutkimuksessa asettaa erilaisia menetelmällisiä rajoituksia tutkimukseen (Pavlish 2005; Squires 2009; Temple 2002). Tulkin mukana kieli muuttuu (Squires 2009), sillä käsitteet eivät käänny mutkattomasti

kulttuurien välillä (Temple 2002, 847). Metodologisesti kestävässä tutkimuksessa tulkin roolista tutkimusprosessissa kuuluisi kuvata niin, että tutkimuksesta tulee esille, missä tilanteissa ja miten tulkkia on hyödynnetty sekä millaisia rajoituksia tulkin käytöllä tutkimuksessa on (ks. Pavlish 2005, 12; Squires 2009). Tulkin käyttöön liittyvät eettiset kysymykset sekä tulkin näkökulmaan ja sosiaaliseen paikkaan liittyvä keskustelu on harvoin esillä monikielisen tutkimuksen kentällä (Temple 2002, 845–846). Tutkimuksissa, joissa on käytetty tulkkia, keskustelun analysoinnista jää pienemmälle huomiolle henkilöiden keskinäinen kielellinen vuorovaikutuksen analyysi, mikä on tärkeä osa ryhmäkeskustelun analyysia (Pietilä 2010; Wilkinson 1998b). Keskustelu nauhoitettiin, jonka puitteissa sen olisi voinut käännättää vielä jälkikäteen, mutta olin luvannut naisille, ettei keskustelua anneta kolmannelle osapuolelle. Kaikkea naisten kertomaa ei käännetty ja osa keskustelusta typistettiin muutamaksi lauseeksi, sillä osallistujat puhuivat kiivaaseen tahtiin.

Tässä tutkimuksessa tulkki oli ammatiltaan darin kielen tulkki. Tulkin hankkiminen tutkimukseen tapahtui ensimmäisellä tapaamisella. Tulkki oli yksi yhdistyksen toimintaan osallistuvista naisista ja opetti suomea joillekin ryhmässä oleville naisille. Tulkki suostui tulkkaamaan keskustelun, vaikkei minulla ollut taloudellisia resursseja kompensoida tulkkauksesta. Isoimmissa tutkimuksissa on yleensä mahdollisuus arvioida ja vertailla, kuka tulkeista soveltuu parhaiten tutkimukseen sekä haastatella heidän käsityksiään ja arvomaailmaa ennen aineiston keruuta (Temple 2002, 847–850). En kysynyt tulkilta virallista todistusta siitä, että hän toimii tulkkina, vaan luotin häneen ammattitaitoonsa.

Tulkin roolia kuuluisi tarkastella samalla tavalla kuin tutkijankin, sillä he rakentavat tulkintansa omasta sosiaalisesta paikastaan käsin. Tulkki analysoi toisten antamia merkityksiä ja kääntää ne toiselle kielelle, mikä asettaa tulkin analysoijan ja kulttuurisen välittäjän rooliin (Temple & Young 2004, 171.) Tämän tutkielman kohdalla näin hyödylliseksi, että tulkki tunsivat naiset. Tuntemattoman tulkin tuominen tilanteeseen olisi voinut tehdä keskustelusta jäykän ja varautuneen, kun taas ryhmäkeskustelu osallistujille tutun tulkin kanssa oli suhteellisen rento ja vapautunut. Tulkki piti keskustelua aiheesta ja pyrki ohjaamaan naisia, jos he alkoivat puhumaan muista asioista. Tulkki oli jokaisella tapaamisella mukana ja hän mahdollisti sujuvan vuorovaikutuksen minun ja osallistujien välillä. Näin minun ja tulkin välisen vuorovaikutuksen hyvänä ja aineistoa kerätessäni nojasin paljon tulkin varaan, sillä ilman häntä aineistoa olisi ollut mahdoton kerätä.

4.5 Aineisto

Tässä tutkielmassa käsitellään pakolaisina Suomeen tulleiden naisten käsityksiä ja kokemuksia osallisuudesta suomalaisessa yhteiskunnassa. Käytän käsitettä pakolainen maahanmuuttajan sijaan, sillä jälkimmäinen ei kuvaa tarpeeksi naisten erilaista lähtötilannetta suomalaisessa yhteiskunnassa suhteessa esimerkiksi työn perässä maahan muuttaviin henkilöihin. Pakolaisuuteen liitetään usein käsitys avuttomuudesta. Pakolainen näyttäytyy riippuvaisena henkilönä, jolloin valtaväestön ja pakolaisten välille muodostuu hierarkkinen suhde (Huttunen 2009, 106). On kuitenkin ongelmallista, että käsitteen käyttöä vältettäisiin. Pakolaisuuteen liittyvää avuttomuuden leimaa kuuluisi purkaa yhteiskunnallisen tutkimuksen kentällä.

Tutkielmaan osallistuneet ovat muuttaneet Suomeen 1990–2017 vuosien välillä. Kaksi ryhmäkeskusteluun osallistuneista oli saapunut Suomeen 2010-luvun jälkeen, mutta valtaosa keskusteluun ja haastatteluun osallistuneista oli ollut Suomessa jo pidemmän aikaa. Keskusteluun osallistuneista kaksi oli tullut Suomeen 1990-luvun lopulla, kaksi 2000-luvulla ja kaksi 2010-luvulla. Haastatteluihin osallistuneista yksi oli tullut Suomeen 1990-luvun puolivälissä ja kaksi naisista oli tullut Suomeen 2000-luvulla. Valtaosa oli asunut Suomessa jo pidemmän aikaa kahta osallistujaa lukuun ottamatta.

Kahdella tutkimukseen osallistuneista oli tutkimuksen tekohetkellä Suomen kansalaisuus. Pidemmän aikaa Suomessa olleet pystyivät tarkastelemaan kotoutumista etäältä ja pohtimaan sitä prosessina. Pakolaisuus näyttäytyi tämänhetkisessä elämässä enemmänkin oman kotimaan tilanteen seuraamisena sosiaalisesta mediasta ja uutisista, mistä osallistujat keskustelivat ryhmäkeskustelun aikana.

Tutkimukseen osallistuneiden joukko oli moninainen niin iältään, koulutukseltaan, työtaustaltaan kuin etnisyydeltäänkin. Suomessa on määrällisesti eniten tutkittu somalialaisia ja venäläisiä maahanmuuttajia (Martikainen & Tiilikainen 2007, 24). Suomessa maahanmuuttajiin keskittyvä tutkimus on pääsääntöisesti ollut *etnospesifiä*, jolloin maahanmuuttajien sopeutumista ja kokemuksia on tarkasteltu jonkin etnisen ryhmän sisällä. Tällöin kuitenkin vaarana on, että sopeutumisen kysymykset liitetään pelkästään etnisyyteen eikä sellaisille tekijöille, kuten yhteiskunnan rakenteille ja sukupuolelle, anneta tarpeeksi painoarvoa kotoutumisen tarkastelussa. (Peltola 2017, 54.)

Päätin jättää kysymättä, mitä uskontokuntaa he edustivat. Halusin pitää tutkimuksen keskiössä yhteiskunnan rakenteiden tarkastelun sen sijaan, että tarkastelisin kulttuurin ja uskonnon vaikutuksia naisten osallisuuteen suomalaisessa yhteiskunnassa. Uskoin uskonnon tiedustelun vaikuttavan siihen, millaisia lähtöoletuksia naiset ajattelivat minulla olevan, ja millaisia selittäviä tekijöitä he näkivät minun hakevan osallisuuteen. Kysymäni perustiedot olivat suppeita. Halusin osoittaa naisille, etten kiinnittänyt heidän osallisuuttaan pelkästään henkilökohtaisiin tekijöihin. Olin kiinnostunut siitä, miten he osallisuuden ymmärsivät ja miten osallisuus mahdollistui heidän kohdallaan suomalaisessa yhteiskunnassa. Osa tutkimukseen osallistuneista kertoivat, kuinka islaminusko vaikutti heidän elämäänsä suomalaisessa yhteiskunnassa. Tämän perusteella voidaan olettaa, että ainakin osa tutkimukseen osallistuneista oli muslimeita. Kaikki olivat lähtöisin islaminuskoisesta maasta eli Afganistanista, Iranista ja Somaliasta. Kulttuuriin ja uskontoon liittyvät selitykset tulivat heidän omasta toimesta, enkä viitannut niihin esittämissäni kysymyksillä.

Ryhmäkeskusteluun ja yksilöhaastatteluun osallistuneiden keski-ikä oli 48,7 vuotta, joista nuorin osallistuja oli 32-vuotias ja vanhin 65-vuotias. Yhteensä tutkimukseen osallistuneita henkilöitä oli yhdeksän, joista kuusi osallistui ryhmäkeskusteluun ja kolme yksilöhaastatteluihin. Ryhmäkeskusteluun osallistuneet olivat saapuneet Suomeen turvapaikanhakijoina tai kiintiöpakolaisina. Yksilöhaastatteluun osallistuneista yksi oli tullut Suomeen turvapaikanhakijana, yksi kiintiöpakolaisena ja yksi perheen yhdistämisen kautta Afganistanista, Iranista ja Somaliasta. Ryhmäkeskusteluun osallistui kuusi naista ja he olivat 32–65-vuotiaita, yksilöhaastatteluihin osallistuneet olivat 40–50-vuotiaita.

Ryhmäkeskusteluun osallistuneiden koulutuksellinen tausta vaihteli täydestä kouluttamattomuudesta aina korkeakoulututkintoihin asti. Haastatteluihin osallistuneista naisista yhdellä oli korkeakoulututkinto kotimaassa. Kahdella oli ammatillinen tutkinto Suomessa ja yksi oli opiskelemassa ammattiin Suomessa. Huomionarvoista on, että koko aineistosta kahdella naisista oli insinöörin tutkinto kotimaassa, mutta kumpikaan ei työskennellyt alalla Suomessa.

Litteroitavaa materiaalia oli yhteensä 3 tuntia ja 30 minuuttia. Ryhmäkeskustelu kesti puolitoista tuntia. Yksilöhaastattelun pituus vaihteli 30:sta minuutista tuntiin. Yhteensä litteroitua aineistoa muodostui 33 sivua, joista yksilöhaastattelut muodostivat 24 ja ryhmäkeskustelu 9 sivua.

4.6 Teoriaohjaava sisällönanalyysi

Sisällönanalyysi on tekstianalyysin menetelmä, jolla pyritään saamaan tiivistetty kuvaus tutkittavasta ilmiöstä. Sisällönanalyysissa painottuu inhimillisten merkitysten paikantaminen aineistosta. Olen jäsenellyt aineistoni uuteen muotoon sisällönanalyysin teoriaohjaavaa tekniikkaa hyödyntäen, joka nojaa *abduktiivisen päättelyn logiikkaan* eli teoriaohjaavaan analyysiin (Tuomi & Sarajärvi 2018, luku 4). Abduktiivisen päättelyn logiikka pohjautuu ajatukseen empiirisen ja teoreettisen tiedon vuoropuhelusta. Teoriaohjaavassa analyysissa teoreettista tietoa käytetään analysoinnin tukena, mutta se on lähtökohdiltaan joustavampi analyysin keino kuin täysin teorialähtöinen analyysi. Teoriaohjaavassa analyysissa painottuu tutkimusprosessin dialogisuus, jossa aineisto ja tutkijan aikaisempi tietopohja keskustelevat keskenään. (Tuomi & Sarajärvi 2018, luku 4.)

Feministisen tutkimusperinteen mukaisesti halusin tehdä näkyväksi tutkielman subjektiivisuuden (Holland & Ramazanoglu 1994, 130– 133) ja suhtautua kriittisesti objektiivisen näkökulman tavoittelemiseen aineistoa analysoidessani, mikä korostuu puhtaasti aineistolähtöisessä analyysissa (Tuomi & Sarajärvi 2018). Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että aineisto olisi analysoitu valikoiden, minkä pyrin osoittamaan tarkalla tutkimusprosessin kuvailulla. Tuomi ja Sarajärvi (2018, luku 4) toteavatkin, että tutkija oman päättelykyvyn ja ymmärryksensä avulla nostaa esiin luokkia aineistosta. Aineiston analyysissa olen antanut tilaa aineistosta itsestään kumpuaville merkityksille, jonka vuoksi analyysin alkuvaiheessa en ollut luonut valmiita luokkia, joiden mukaan pyrkisin aineistoa analysoimaan.

Olen analysoinut aineistoa siitä näkökulmasta, mitä henkilöt ovat halunneet ilmaista sen sijaan, että olisin analysoinut niitä merkityksiä, joita henkilöt ovat tietyllä ilmaisutavalla tahtomattaan saattaneet ilmaista. Tämä näkökulma aineiston tarkastelussa oli eettisesti välttämätön, sillä kukaan tutkielmaan osallistuneista ei puhunut suomea äidinkielenään, vaikka jotkut puhuivatkin sujuvaa suomea. Ryhmäkeskustelussa taas tulkin hyödyntäminen asetti mahdottomaksi analysoida aineistoa siitä näkökulmasta, *miten* puhutaan kuin *mitä* puhutaan. Esimerkkinä tulkinna vaikeudesta oli aineiston analyysissa tulkin käännös ”oikeus olla samanlainen”. Tulkitsin käännöksen yhdenvertaisuudeksi, mutta itsessään kielen tulkintana samanlaisuus viittaa valtavirtaistumiseen. Kielen tulkinta ja päätökset jättää osa aineistosta pois epäselvyyksien ja

väärin tehtyjen tulkintojen välttämiseksi, ovatkin olleet yksiä suurimmista haasteista tämän tutkimuksen teon aikana.

Analysoin ryhmäkeskustelun ja yksilöhaastattelut kahtena erillisenä kokonaisuutena. Olen pyrkinyt tarkastelemaan ryhmäkeskustelua vuorovaikutuksellisesta näkökulmasta käsin, sillä niin sitä ensisijaisesti tarkastellaan (Pietilä 2010). Kuitenkin siinä on ollut omat rajoitteensa, joita olen luvussa 4.3.2 kuvannut. Analyysin loppuvaiheessa olen vahvistanut teorian osuutta aineistoa lukiessani ja jaotellessani aineistosta nousseita luokkia. Olen hyödyntänyt osallisuutta koskettavia teoreettisia keskusteluita (esim. Antonovsky 1987; Isola ym. 2017), kun olen paikantanut yhteiskunnallisen osallisuuden edellytyksiä ja osallisuuden kokemuksellisuuteen kuuluvia ilmaisuja aineistosta. Osallisuutta haastavia tekijöitä ja ulkopuolisuuden kokemuksia paikantaessani olen hyödyntänyt jälkikolonialistista ja intersektionaalista kirjallisuutta (esim. Keskinen 2009; Mulinari ym. 2009), joiden painotus on ollut etnisyyden, luokan ja sukupuolen tarkastelussa. Kokonaisuudessaan aineiston analyysi oli pitkä prosessi, sillä palasin takaisin aineistoon useamman kerran. Mitä syvällisemmin perehdyin tutkimuskirjallisuuteen, sitä useammin palasin takaisin aineistoon ja löysin sieltä uusia asioita, joita olin aikaisemmilla lukukerroilla sivuuttanut.

Tässä tutkielmassa aineiston analyysi eteni seuraavasti. Kuuntelin kaksi kertaa aineistot läpi, ensimmäisellä kerralla litteroin aineistot ja toisella kertaa kuuntelin ja kävin samalla käsikirjoitettua tekstiä läpi. Litteroinnin jälkeen luin aineistot läpi ja aloin redusoida eli pelkistää tekstin sisältöä (ks. Tuomi & Sarajärvi 2018). Aloin jakaa aineistoa tutkimuskysymysten mukaisesti. Aloitin yksilöhaastatteluiden analysoinnin hakemalla pelkistetystä tekstistä yhteneväisyyksiä. Kun olin jaotellut aineiston tutkimuskysymysten mukaisesti aloin luokitella tekstiä alaluokiksi, yläluokiksi ja pääluokiksi.

Taulukko 1. Esimerkki aineiston luokittelusta yksilöhaastatteluissa.

Pelkistetyt ilmaukset	Alaluokat	Yläluokat	Pääluokka	Yhdistävä luokka
Byrokratia Koulutuksen puutteellisuus/ vapaaehtoisuus Toimintamallien epäselvyys Palveluiden saatavuus Kotoutumisessa naisten erityisen aseman huomiotta jättäminen	Byrokratia Palveluiden saatavuus Naisten erityisen aseman huomiotta jättäminen	Rakenteelliset ongelmat naisten kotoutumisessa	Sukupuolittuneet rakenteelliset tekijät	Osallisuutta haastavat tekijät
Kaksisuuntainen kotoutuminen Monikulttuurisuus Kulttuuristen käytänteiden ymmärtäminen Erilaisiin kulttuureihin tutustuminen Kulttuurien välinen vuoropuhelu Luottamuksen rakentaminen	Kaksisuuntainen kotoutuminen Vastavuoroisuus Hyväksyntä	Vastavuoroisuus osallisuudessa Hyväksyntä	Oikeus osallistua sellaisena kuin olet	Yhteiskunnallinen osallisuus

Alaluokissa tiivistin kuvattavaa ilmiötä pelkistettyjen ilmausten pohjalta. Jatkoin luokittelua alaluokista yläluokiksi ja pääluokiksi. Esimerkiksi byrokratiasta, palveluiden saatavuudesta ja naisten erityisen aseman huomiotta jättämisestä muodostui yläluokka rakenteelliset ongelmat naisten kotoutumisessa. Pääluokaksi muodostui sukupuolittuneet rakenteelliset tekijät. Tämän jälkeen luokittelu jatkui yhdistäviin luokkiin, jossa edellä mainittu pääluokka kuului yhteiskunnallista osallisuutta haastaviin tekijöihin.

Taulukko 2. Pääluokat yhteiskunnallisesta osallisuudesta.

Aineiston tyyppi	Pääluokka	Yhdistävä luokka
Yksilöhaastattelu ja ryhmäkeskustelu	Mahdollisuudet osallistua	Yhteiskunnallinen osallisuus
Yksilöhaastattelu ja ryhmäkeskustelu	Oikeus osallistua sellaisena kuin olet	Yhteiskunnallinen osallisuus
Yksilöhaastattelu ja ryhmäkeskustelu	Suhteet ihmisiin ja paikkaan	Yhteiskunnallinen osallisuus

Tässä tutkielmassa yhdistäviä luokkia oli tutkimuskysymysten mukaisesti kaksi: osallisuutta haastavat tekijät ja yhteiskunnallinen osallisuus. Pääluokkia muodostui yhteensä kuusi, joista kolme vastasi ensimmäiseen tutkimuskysymykseen ja kolme vastasi toiseen tutkimuskysymykseen. Yhteiskunnalliseen osallisuuteen nousi kolme pääluokkaa: mahdollisuudet osallistua, oikeus osallistua sellaisena kuin olet, suhteet ihmisiin ja paikkaan. Ryhmäkeskustelussa nostettiin osallisuuteen kuuluvia tekijöitä esille hieman eri tavalla ja eri näkökulmista tarkasteluna kuin yksilöhaastatteluissa, vaikka kummassakin aineistossa nostettiin esille samaan aihepiiriin kuuluvia asioita.

Taulukko 3. Pääluokat osallisuutta haastavista tekijöistä.

Aineiston tyyppi	Pääluokka	Yhdistävä luokka
Ryhmäkeskustelu & yksilöhaastattelut	Sukupuolittuneet rakenteelliset tekijät	Osallisuutta haastavat tekijät
Ryhmäkeskustelu & yksilöhaastattelut	Syrjivät käytännöt ja rasismi	Osallisuutta haastavat tekijät
Ryhmäkeskustelu & yksilöhaastattelut	Perheen sisäiset käytännöt ja kulttuuri	Osallisuutta haastavat tekijät

Yhteiskunnallista osallisuutta haastavien tekijöiden pääluokiksi muodostui syrjivät käytännöt ja rasismi, sukupuolittuneet rakenteelliset tekijät ja perheen sisäiset käytännöt ja kulttuuri. Tulosluvuissa viitataan haastateltaviin, kun puhun yksilöhaastatteluista ja osallistujiin, kun puhun ryhmäkeskusteluun osallistuneista henkilöistä. Ryhmäkeskustelun aineistositaatit on merkitty kirjaimella K ja yksilöhaastatteluiden kirjaimella H.

4.7 Tutkielman eettinen pohdinta

Tutkimuseettiset normit ohjaavat tutkimuksen tekoa ja ilmaisevat niitä arvoja, joihin tutkijan toivotaan sitoutuvan (Kuula 2015, luvussa Tutkimuseettiset normit ihmistieteissä). Vähemmistöryhmiä koskettavassa tutkimuksessa on tärkeää pohtia kysymyksiä, jotka liittyvät toisten ihmisten puolesta puhumiseen. Tutkijan ja tutkimukseen osallistuneen henkilön sosiaalinen paikka määrittää sitä, miten toisen puolesta puhutaan, ja mitä vaikutuksia toisen puolesta puhumisella voi olla. Erityisesti heikossa asemassa olevien puolesta puhuminen on voinut aiheuttaa tilanteen huononemista ryhmälle, jonka puolesta puhutaan (Alcoff 1991, 7; Kuula 2015, luvussa Ihmisarvon kunnioittamista ilmentävät normit). Tilanne on erityisen ongelmallinen ylitutkittujen etnisten ryhmien kohdalla (Sukarieh & Tannock 2012).

Puolesta puhumiseen liittyviä kysymyksiä on feministisen tutkimuksen kentällä tutkittu runsaasti. (esim. Alcoff 1991; Phoenix 1994). Templen (2002, 847) mukaan ikä, sukupuoli, seksuaalisuus ja etnisyys eivät määritä, kuka tutkimusta saa tehdä, mutta ne eivät ole täysin merkityksettömiä asioita. Puolesta puhuminen on siinäkin suhteessa ongelmallista, että tutkittavien oma ääni suodattuu tutkijan henkilöhistorian ja hänen tekemän analyysin ja tieteellisten valintojen läpi. Eettisen pohdinnan tarkoituksena onkin tuoda esille tutkielman rajoitteita ja samalla tuoda esille tutkijan omaa positiota suhteessa tutkimukseen osallistuneisiin henkilöihin.

Uskon, että toisen puolesta puhumisen haasteisiin voidaan vastata, jos puolesta puhumisen sijaan puhutaan ihmisten kanssa (Alcoff 1991, 23; Elbaz-Luwish 1997, 80). Minua ja tutkimukseen osallistuneita henkilöitä yhdistävä tekijä on naisena toimiminen suomalaisessa yhteiskunnassa ja suomalaisuus. Suomi ja suomalaisuus on vaikuttanut minuun ja tutkimukseen osallistuneisiin henkilöihin, sillä olemme suomalaisen kulttuurin ympäröimänä. Samalla osa tutkimukseen osallistuneista kertoivat kokevansa olevansa suomalaisia, jonka takia pelkästään etnisyyteen keskittyminen ei anna tilaa naisten mahdollisuudelle määrittää omaa identiteettiään.

Minua ja tutkimukseen osallistuneita erottava tekijä on pakonedestä omasta kotimaastaan lähteminen, joka asettaa heidät erilaiseen lähtötilanteeseen suomalaisessa yhteiskunnassa erityisesti ensimmäisinä maassaolovuosina ja joillain useiden vuosien jälkeen. Kaikki tähän tutkielmaan osallistuneet ovat kokeneet yllättävän tilanteen elämässään, jonka takia he ovat

joutuneet lähtemään kotimaastaan. En keskity pelkästään tämän käännekohdan tarkastelemiseen, mikä itsessään olisi mielenkiintoinen ja tärkeä tutkimuksen kohde. Kuitenkin tämä käännekohta tuli esille toistuvasti myös nykyistä hetkeä muokkaavaksi osaksi heidän elämää.

Kohtasin tutkimukseen osallistuneet aineistoa kerätessäni Suomessa asuvina ihmisinä, joiden sisäisessä tarinassa oli minulle jotain uutta ja kokematon. Heillä oli jotain sellaista tietoa, mitä minulla ei ollut, jonka he olivat päättäneet kanssani jakaa. Tämän tutkimuksen kollektiivinen tavoite on antaa tutkimukseen osallistuneille mahdollisuus kertoa, millaisena suomalainen yhteiskunta heille näyttäytyy. Tutkimuksen yhtenä tarkoituksena on antaa tunnustus Suomessa asuvien naisten moninaisuudelle. Samalla olen valitsemallani tutkimusasetelmalla, tutkimuksen eettisillä ja teoreettisilla lähestymistavoilla pyrkinyt haastamaan yksipuolista ja stereotyyppistä kuvaa pakolaistaustaisista naisista.

Ihmistieteissä tutkimusetiikka perustuu ihmisen kunnioittamiseen. Käytännössä se tarkoittaa tutkittavien henkilöiden yksityisyyden suojaamista ja tutkimukseen osallistuneiden henkilöiden suojaamista vahingoittumiselta tutkimukseen osallistumisen vuoksi. (ks. Kuula 2015, luvussa Ihmisarvon kunnioittamista ilmentävät normit & Tunnistettavuus tutkimusjulkaisuissa.) Tekstistä on häivytetty paikkakunnat ja monikulttuuristen kohtaamispaikkojen nimet, jotta tutkimukseen osallistuneiden henkilöllisyyksiä ei voida tämän vuoksi paikantaa. Olen muuttanut joillekin kaupungeille tunnistettavissa olevia kuvauksia aineistosta.

Tutkimuksessa on käytetty aineistositaatteja, sillä halusin saada lopullisessa työssä naisten oman äänen kuuluviin. Olen muuttanut tunnistettavissa olevia henkilöiden puhetapoja samalla muuttaen puhetta luettavammaksi kokonaisuudeksi. En ole ottanut mukaan analyysiin sellaisia aineiston osia, missä on jäänyt epäselväksi, mitä naiset ovat sanomallaan tarkoittaneet. Esimerkiksi yksi haastattelemistani käytti sanaa ”palaitse”, mutta en ollut täysin varmaa aineistoa litteroidessani, mitä hän tällä tarkoitti. Olen merkinnyt aineiston otteisiin erikseen, jos joku ryhmäkeskusteluun osallistuneista puhui tilanteessa suomea. Oletuksena on siis, että tilanne oli tulkin kääntämä, ellen ole erikseen maininnut, että tilanteessa osallistuja puhui suomeksi.

Eettisesti kestävässä tutkimuksessa kuuluu kunnioittaa osallistujien itsemääräämisoikeutta, mikä toteutuu, kun osallistujat vapaaehtoisesti osallistuvat tutkimukseen ja he ymmärtävät, mihin ovat sitoutumassa (Kuula 2015, luvussa Ihmisten itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen). Osallistuessani ryhmäkeskusteluun osallistuneiden yhdistyksen viikoittaisiin tapaamisiin kerroin jokaisella kerralla, kuka olen ja miksi olen keräämässä aineistoa pakolaistaustaisten naisten osallisuudesta suomalaisessa yhteiskunnassa. En voi kuitenkaan olla varma, että kaikki osallistujat ymmärsivät täysin tutkielman tarkoitusta. Painotin, että naisten kertomat asiat ovat luottamuksellisia. Yksilöhaastatteluissa pystyin olemaan varmempi tiedon välittymisestä haastateltavien ja minun välillä, sillä kaikki haastateltavat ymmärsivät suomen kieltä.

Kerroin haastateltaville, että aineisto hävitetään, kun tutkimus julkaistaan. Kerroin ryhmäkeskusteluun osallistuneille suullisesti aineiston käsittelystä, sillä valtaosa naisista ei osannut lukea kirjoitettua suomea. Kuulan (2015, luvussa Aineiston keruun suunnittelu: informoinnin tarkistuslista) mukaan suullisesti välitetyn tiedon lisäksi tutkijan kuuluu antaa yhteystietonsa osallistujille. Minun yhteystietoni olivat tulkilla ja puheenjohtajalla, joiden kautta osallistujat pystyivät ottamaan minuun tarvittaessa yhteyttä. Ilman yhteyshenkilöitä tiedon välittyminen olisi ollut vaikeaa. On kuitenkin syytä pohtia, pystyivätkö naiset ilmaisemaan minulle vapaaehtoisuuttaan tai erityisiä kysymyksiä tutkimukseen liittyen, sillä kaikki vuorovaikutus tapahtui pelkästään ryhmässä toisten osallistujien läsnä ollessa.

Eettisesti kestävässä tutkimuksessa kunnioitetaan henkilöiden yksityisyyttä ilman tunkeilematta tai paljastamatta eteenpäin osallistujien yksityisiä asioita. Haastattelutilanteessa henkilö voi halutessaan jättää vastaamatta esitettyihin kysymyksiin. (Kuula 2015, luvussa Aineiston keruun tapa ja osallistumisen vapaaehtoisuus.) Olen antanut osallistujien itse määrittää, mistä asioista he haluavat minun kanssani keskustella. Esimerkiksi kaikki tutkimukseen osallistuneet eivät halunneet keskustella suomalaisessa yhteiskunnassa ilmenevästä rasismista. Olen kunnioittanut heidän päätöksiään, enkä ole painostanut heitä vastaamaan esittämiini kysymyksiin.

Aineiston analyysiin vaikuttavat tutkijan käyttämät teoreettiset lähtökohdat, arvot ja subjektiivisuus, mikä niin lukijan kuin kirjoittajankin on hyvä pitää mielessä aineiston analyysia ja johtopäätöksiä lukiessaan. Tutkielman aineisto on kooltaan pieni. Tämän tutkielman perusteella ei voi tehdä johtopäätöksiä kaikkien pakolaistaustaisten naisten kokemuksista ja käsityksistä. Peuhkuri (2015) toteaaakin, että laadullisessa tapaustutkimuksessa kyse onkin tilastollisen

yleistämisen sijaan analyyttisestä yleistämisestä. Tästä syystä laadullisessa tutkimuksessa pienikin aineisto voi olla merkittävä, sillä analyyttisessä yleistämisessä testataan teorioiden pätevyyttä suhteessa tapausjoukkoon, jolloin teorioista voidaan saada vahvistavaa tai haastavaa uutta tietoa. (Emt. 2015.) Yhtenä syynä aineiston pienuuteen on kohderyhmän tavoittamisen haasteellisuus. En kuitenkaan halunnut poissulkea tutkielmasta naisia, jotka eivät hallinneet täysin suomen kieltä, vaikka tämän valinta pienensi aineiston kokoa.

Olen pyrkinyt tuomaan neljännessä luvussa esille, millainen tutkimusmatka tämä on lopputyötä tekeväälle maisterivaiheen opiskelijalle ollut. Olen pyrkinyt tuomaan esille ne tieteelliset lähtökohdat, jotka ovat auttaneet minua paikantamaan tutkimukseen osallistuneiden merkityksenantoja. Samalla olen halunnut tuoda esille, että tulkintani on oman henkilöhistoriani värittämä. Toisten ihmisten kokemusten tutkimus on haastava tutkimustehtävä. Uskon kuitenkin paikantaneeni ainakin osittain sitä paikkaa, mistä naiset suomalaista yhteiskuntaa ja osallisuutta tarkastelevat. Samalla tämä tutkimus on voinut antaa kanavan osille tutkielmaan osallistuneista saada äänensä kuulluksi.

5 YHTEISKUNNALLINEN OSALLISUUS

5.1 Mahdollisuudet osallistua

Keskusteluun osallistuneet käsittivät turvallisen toimintaympäristön olevan yhteiskunnallisen osallisuuden ja osallistumisen edellytys. Toimivan yhteiskunnan käsitettiin olevan turvallinen kokonaisuus, missä ihmiset pystyivät vapaasti liikkumaan ja nauttimaan sen antimista. Osallisuudesta keskusteltiin usein vertaillen Afganistanin ja Suomen poliittista sekä kulttuurista todellisuutta.

K3: Niinku esimerkiksi Afganistanissa naiset eivät voi osallistua mihinkään. Eivät voi lähteä paljon, eivät voi esimerkiksi lähteä juhlatilaisuuteen ja osallistua monissa paikoissa ilman miehiä, mutta täällä kyllä on nää kaikki mahdollisuudet.

ES: Nii et Afganistaniin on se ero, että täällä pystyy tekemään?

Kaikki: Kyllä.

K6 ja K4 keskustelevat: Nii ja Afganistanissa, kun lähdetään kotoa nii sitten ei oo enää toivoa, että palaanko mä takaisin vai en. Ja tossa, kun sä sanoit, että siellä on sota ja olosuhteet ovat semmoiset, että siellä on sota tällä hetkellä niin.

Ryhmäkeskustelu

Turvallisuuden esiintuominen toi esille lähtömaan epävakaa tilanteen. Keskusteluun osallistuneet kertoivat toimijuuden haasteiden johtuvan Afganistanin sukupuolittuneista käytänteistä sekä maan epävakasta tilanteesta. Afganistanin kuvauksiin liittyi turvattomuus, sota ja pelko. Kuolema saattoi vaania kulman takana, joka asetti yhteiskunnallisen osallisuuden mahdottomaksi naisten kertomuksissa. Suomi oli mahdollistanut osallisuuden yhteiskunnassa uudella tavalla ja kokemuksen turvallisuudesta. Monille keskustelun osallistuneista naisista luonnossa liikkuminen ja yhteiskuntaan vapaasti tutustuminen mahdollistui kunnolla vasta Suomeen muuttaessa.

K2(suomeksi): Tässä mulla oli kuva. Tämä on otettu metsässä, Suomen metsässä. Tässä on meidän koira ja koiranomistaja. Niin haluuk sä kuulla, että miksi tästä...

ES: Joo.

K2(suomeksi): Metsässä. Niinku huomaat, tässä on lunta.

ES: Mm.

K2(suomeksi): Niin tavallaan mun kotimaassa ei oo mahollista tollaista, koska...Ja Suomessa musta tässä vaiheessa tuntuu, että mä oon osa tätä yhteiskuntaa koska, vaikka se oli hyvin myöhään illalla, silloin meillä oli mahdollisuus olla ihan sillain omassa rauhassa siellä ja kävellä siellä metsässä nauttia lumesta ja puista. Ei ollut mitään pahaa ja sitä paitsi se, että me pystymme ihan jopa omalle koiralle, joka on

hankittu Suomesta, pystymme puhumaan omaa kieltä. Se jotenkin tuntui niin. Se korosti niin kovasti niitä oikeuksia. Tavallaan, ettei oo pakko puhua mitään toista kieltä. Ja mä oon osa tätä yhteiskuntaa sellaisena, kun mä olen.

Keskusteluun osallistuneiden kertomuksissa luonnon kautta rakennettiin suhdetta uuteen kotimaahan. Naiset kuvasivat merkityksellisiksi hetkiksi esimerkiksi aurinkoiset puistossa vietetyt kesäpäivät ja talviset metsäretket. Luonnossa he kokivat kuuluvansa johonkin kokonaisuuteen, mikä lisäsi elämän vastavuoroisuutta. Luonnon lisäksi mahdollisuudet osallistua esitettiin tutkimukseen osallistuneiden kertomuksissa kuviteltuina vapauksina, jolloin niiden hyödyntäminen oli naisen omasta päättävällään kiinni. Yksi haastatelluista kuvasi hyvin kuviteltuja vapauksia vaikkei niitä omassa elämässä hyödyntäisikään:

Ei Suomessa on tosi hyvä! Mä näkee, ehkä mies häiritsee, niin nainen menee... mikä se on... laki? Joo lakikansa, laittaa paperit ja eroaa. Kotimaassa ei voi! Ei voi tekee, koska pitää mies antaa ero. Ei voi meidän kotimaassa, joskus nainen menee ja murhata itsensä, koska ei voi erota. Suomessa on tosi hyvä, naiset elää hyvin. Kaikki mitä haluat, hän tekee! Ehkä nyt hän haluaa mennä diskoon, niin mene! Nyt hän haluaa mennä kurssi, opiskelee, nähdä kavereita, mennä kahville niin hänen käsi (päätos).

Yksilöhaastattelu H1

Edellä olevassa otteessa nousee esille, miten naisilla oli mahdollisuus toimia suomalaisessa yhteiskunnassa; nähdä ystäviä, käydä julkisilla paikoilla, yökerhoissa, kouluttautua ja opiskella suomen kieltä. Suomalaisessa yhteiskunnassa naisella oli oikeus erota puolisostaan, mitä haastatellun kotimaassa ei ollut mahdollista. Isola ja kumppanit toteavatkin, että osallisuuteen liittyy erilaiset toimintamahdollisuudet yhteiskunnassa ja omassa elämässä (emt. 2017). Kaikissa yksilöhaastatteluissa korostui yhteiskunnan tarjoamien mahdollisuuksien hyödyntäminen työn ja opiskelun muodossa.

No mun tavoitteena on tän työn kautta myös, että pystyy auttamaan muita naisia myös pärjäämään elämässä, itsenäistymään ja tekemään itselle jotain hyvää. Omalle perheelleen ja omalle elämälleen. Mut itselle myös, että pitää lisää opiskella ja päästä vielä eteenpäin. Suomessa on ollu niinku työ ja opiskelumahdollisuus, kun on täällä Suomessa pitkään, niin se on niinku hyvä.

Yksilöhaastattelu H2

Tulevaisuudesta toivoisin, että mä enemmän itsekin olisin aktiivinen. Osaamista ja saisin siinäkin kannustamista, jos mä tarvin lisää opiskeluja tulevaisuudesta. Ja elää täällä turvallisesti.

Yksilöhaastattelu H3

Haastatteluihin osallistuneilla oli tavoitteita opiskelujen, töiden tai kielenoppimisen suhteen. Tavoitteet ja suomalaisen yhteiskunnan tarjoamat mahdollisuudet motivoivat kouluttautumiseen Suomessa. Haastateltavat kuvasivat, kuinka työelämä oli avain yhteiskunnalliseen osallisuuteen. Työelämään kuulumisen mahdollisti sosiaalisen ja taloudellisen pääoman muodostumisen uudessa kotimaassa. Heille oli tärkeää, että he pystyivät hyödyntämään omaa tietämystään ja auttamaan sen avulla toisia naisia ja perheitä kotoutumaan suomalaiseen yhteiskuntaan. Ryhmäkeskustelussa taas opiskeluun ja työllistymiseen liittyviä mahdollisuuksia kuvattiin tulevia sukupolvia koskettavana asiana. Osallistuneille oli tärkeää, että heidän lapsensa pystyisivät hyödyntämään suomalaisen yhteiskunnan hedelmiä.

5.2 Oikeus osallistua sellaisena kuin olet

Ryhmäkeskusteluun osallistuneet kokivat oman sosiaalisen identiteetin toteuttamisen tärkeäksi osallisuuden kokemusta luovaksi tekijäksi suomalaisessa yhteiskunnassa. Useammat tutkimukseen osallistuneet henkilöt kuvasivat, että heillä oli oikeus osallistua sellaisena kuin he itse ovat. Osallistujat kokivat oman kielen ja kulttuurin ylläpitämisen sekä järjestäytymisen mahdollisuuden merkityksellisinä asioina, jotka tukivat suomalaiseen yhteiskuntaan kotoutumista.

K4: Siinä mielessä Suomi on erinomainen maa, että annetaan lupa esimerkiksi harrastaa omaa uskontoa esimerkiksi, jos menee jonnekin opiskelemaan, niin annetaan ne mahdollisuudet ja järjestetään. Et ole hyvä rukoile tässä ja vielä kunnioitetaankin.

K6: Niin siinä mielessä Suomella on sata numeroa kyllä, koska Ranskassa esimerkiksi ei ole tätä.

K2: Ja sitä paitsi esimerkiksi lapsilla täällä on mahdollisuus harrastaa ja oppia oma äidinkieli ja oma uskonto niin se, että suomalainen voi tai venäläinen voi opiskella venäjän kieltä, farsinkielinen farsin kieltä, ihan mitä kukin haluaa niin. Ja sitä paitsi on islamin uskonto erikseen oma opetuksensa ja ortodoksien ja kaikkien.

Ryhmäkeskustelu

Osallistujat kuvasivat Suomea turvallisena oikeuksien maana, kun sitä verrattiin toisiin länsimaihin, kuten Ranskaan, Saksaan ja Kanadaan. Keskustelussa sekä haastatteluissa naiset painottivat käsitystä yhteiskuntaan integroitumisesta eikä valtavirtaistumista nähty ehdoksi suomalaiseen yhteiskuntaan osallistumiselle. Heidän kulttuuriaan ja tapojaan kunnioitettiin erilaisissa virallisissa instituutioissa, eikä heidän tarvinnut peitellä omaa sosiaalista identiteettiään. Keskustelussa painotettiin, kuinka kaikilla Suomessa asuvilla ihmisillä on yhdenvertaiset oikeudet osallistua yhteiskunnan tarjoamiin palveluihin, kuten kouluihin ja harrastustoimintaan. Suomalainen yhteiskunta nähtiin yhteisenä toimintakenttänä kaikille ihmisille, etnisyydestä, kulttuurista tai kansalaisuudesta riippumatta.

K2(suomeksi): Niin tänne tuli suomalaisia, hänen kaverit monesti käy meillä ja tuli vain mieleen, että meidän mielestä ei oo teikäläisiä tai meikäläisiä. Mikä on mun kotimaa, mä on tässä osa tätä yhteiskuntaa ja kaikki on yhdessä. Mun lapset ei edes ajattele sitä, että me ollaan jotenkin vieraassa maassa. Ja se, että lapsi pystyy hyödyntää ja käyttää niitä samoja asioita, mitä suomalaisetkin lapset. Samalla tavalla he käy meillä, mun lapset käy heillä. Harrastukset ja nää kaikki näyttää, että me ollaan osa tätä Suomea. Et meillä on se mahdollisuus, oikeus ja lupa olla samanlainen ja osallistua kaikkeen.

Ryhmäkeskustelu

...Niinku mä puhuin tästä perheestä tai siis tästä henkilöstä, et on ollut avoin kertonut meille kaikesta Suomen pyhistä ja muista. Et miten niinkö täällä kulttuurissa toimitaan. Ja et, miten pääset omaan kulttuuriin tuomaan tavallaan, et puoleen ja toiseen ollaan saatu sitä niinku sitä tukea toiseltamme. Ehkä se on auttanut minua. Kotoutumisessa paljon.

Yksilöhaastattelu H2

Yhdenvertaisuus tarkoitti oikeuksien lisäksi valtaväestön hyväksyvää asennetta suomalaisen yhteiskunnan moninaisuutta kohtaan. Kuten yksi keskusteluun osallistuneista toteaa ”ei ole teikäläisiä tai meikäläisiä”, vaan kaikki Suomessa asuvat henkilöt olivat samassa veneessä eroista huolimatta. Haastateltavat pohtivat kotoutumisen kaksisuuntaisuutta, joka näyttäytyi kulttuurien välisenä vuoropuheluna, erilaisuuden hyväksymisenä ja kiinnostuksena erilaisia kulttuureita kohtaan. Hyväksyvän asenteen rakentuminen tarkoitti molemminpuolista tukea matkalla monikulttuuriseen yhteiskuntaan. Tutkimukseen osallistuneet olivat kohdanneet ystävällisyyttä valtaväestöön kuuluvilta suomalaisilta kotoutuessaan, mikä sai heidät tuntemaan olonsa tärkeiksi ja kunnioitetuksi.

Työelämä varmaan antanut sellaisen niinkö et mäkin oon yks, että tämä on munkin kotimaa, mäkin oon yks niinku heistä tai teistä. En enää ajatellut silleen, et mä oon ulkomaalainen. Tai et mä oon tän yhteiskunnan ulkopuolella. Mutta siis vahvasti työporukasta kiinni. Jos ne tuo sellaisen olon, että ei nää sua erillisenä, nii sit se tuntuu myös.

Yksilöhaastattelu H2

On ollut merkityksellisiä hetkiä, koska olen jo sanonutkin, että mä tunsin heti alusta asti olevani tervetullut. Ja on työtä, ei kukaan syrji ketään...Olen tutustunut muut terveydenhoitajat, lääkärit, kaikki tunnen. Mä olen ihan ylpeä, että tunnen, kun mä olen täällä työpaikassa.

Yksilöhaastattelu H3

Haastateltujen elämässä osallisuus näyttäytyi naisten työpaikoilla, joissa heidän osaamistaan ja kokemustaan arvostettiin ja heidät nähtiin työyhteisössä tasavertaisina toimijoina muiden työntekijöiden kanssa. Työyhteisöön kuuluminen lisäsi hyväksynnän tunnetta suomalaisessa yhteiskunnassa. Se näyttäytyi mahdollisuutena kuulua yhdenvertaisena toisten Suomessa asuvien ihmisten joukkoon.

5.3 Suhteet ihmisiin ja paikkaan

Yhteiskuntaan kotoutuminen merkitsi tutkimukseen osallistuneille merkityksellisiä suhteita toisiin yhteiskunnassa toimiviin ihmisiin ja paikkaan. Osallistuneille oli suotu mahdollisuus rakentaa elämänsä paikkaan, jossa heillä oli oikeus asuntoon, koulutukseen ja turvaan.

K3: Niin silloin, kun ihminen käyttää jonkun maan turvallisuutta, ilmaa ja kaikkea, niin tottakai siitä tulee se tunne, että se on mun omaa.

K4: Niin. Niin niinku mä viime vuonna kävin Saksassa kuukaudeksi ja sitten, kun palasin takaisin, musta tuntu siltä, kun palasin, et mä saavuin kotiin. Niin tuli niinku sellanen rauhallisuuden tunne.

K2: Lähtisimme me minne tahansa, silloin, kun me palaamme takaisin Suomeen, ollaan kotona.

K6: Nii mut kokonaisuudessaan se, että me asutaan täällä ja meidän lapsemme on täällä ja meidän lapsemme käy koulua, meillä on asunto, meillä on mahdollisuus elää turvassa ja rauhassa, niin se on jo paljon.

Ryhmäkeskustelu

Sitoutuminen ja kotoutuminen uuteen paikkaan korostui keskustelussa, kun he kuvasivat suhdetta suomalaiseen yhteiskuntaan. Yksi tutkimukseen osallistuneista kertoi ”jos joku puhuu pahaa minun maasta Suomesta, niin menee nyrkki suuhun”. Osallistuja sanoi sen vitsaillen, mutta uskon sen omalta osaltaan kertovan, miten Suomesta oli muodostunut paikkana koti, jonne osallistuja koki kuuluvansa. Haastatteluihin osallistuneet kuvasivat suomalaisia hiljaisina ja välillä kylminä ihmisinä, mutta samanaikaisesti he olivat tutustuneet ja turvautuneet suomalaisiin ihmisiin kotoutumisen aikana. Aineistosta nousi esille, kuinka pidempään Suomessa asuviin ihmisiin tutustuminen oli tukenut yhteiskuntaan sopeutumista.

Joo mut ei kotoutumisessa ollut haastetta sillä lailla mulla. Mulla oli ympärillä myös suomalaisia, oli koko ajan mukana siinä mun matkalla, sen kotoutumisen ajalla, ehkä se on myös auttanut sitten. Et on muutama perhe, jotka on auttanut tosi paljon heti alusta ja naapurit. Yleensä Suomessa, kun naapureista puhutaan, niin ei ole avuksi, mutta [nauraa] meidän naapuri on ollut. Meidän koko perhettä auttanut ja ollut sitten mukana.

Yksilöhaastattelu H2

Pihalla istuin naapureiden kanssa, kun he grillasivat. Miksi te grillaatte? Itse mun piti kysyä heille, onko teidän tapoja, menette pihaan ja grillaatte kesäaikaan. Itse yritin! Tutustua naapureiden kanssa. Ja me tultiin lähemmäksi siitä, joo! Ja kun mä sain ensimmäisen lapsen niin kaikki auttoi. Siellä ainoastaan mun tyttö, joka oli talossa.

Yksilöhaastattelu H3

Suomalaiset ystävät olivat kertoneen suomalaisista perinteistä sekä tavoista ja tehneet suomalaisesta yhteiskunnasta ymmärrettävämmän. Yksi naisista mainitsi oman asuinalueen merkitykselliseksi paikaksi, jossa asuinalueen ihmiset tunsivat toinen toisensa ja elivät sovussa keskenään erilaisista taustoista riippumatta. Oman asuinalueen ja asuintalon ystävällinen ilmapiiri toivat yhteisöllisyyden tunnetta yksilökeskeisessä yhteiskunnassa ja mahdollistivat sosiaaliset suhteet uudessa kotipaikassa. Kuitenkaan kaikilla pakolaistaustaisilla henkilöillä ei ollut riittävää kielitaitoa tutustua toisiin suomalaisiin ihmisiin. Haastatellut naiset puhuivat omasta etuoikeutetusta asemasta, joka perustui oman perheen yhteiskunnalliseen asemaan. Esimerkiksi yksi haastateltavista oli opiskellut kotimaassaan korkeakoulututkinnon englannin kielellä, joka oli auttanut suomalaiseen yhteiskuntaan sopeutumista. Kun perheellä on paremmat resurssit toimia suomalaisessa yhteiskunnassa, se mahdollistaa myös toisten sukupolvien ja perheenjäsenten osallisuuden ja sopeutumisen uuteen yhteiskuntaan (Peltola 2017).

Mulla oli kyllä aika helppoa, koska mieskin kyllä kannusti. Se sanoi, että minä en pysty olla sun kanssa koko ajan, sillä hän opiskeli. Hengasin siis naapureiden kanssa, kun en mä tykännyt olla neljän seinän sisällä, kun mä olen kasvanut ison perheen keskellä.

Yksilöhaastattelu H3

Itsestä, jos sanon, niin itseasiassa mullahan ei ollu vaikeuksia siinä, että naisena tulla tähän yhteiskuntaan...Mulla oli mahdollisuuksia ja etuoikeuksia todella paljon. Koulupäivän jälkeen mä sain olla ryhmissä, töissä ja mä sain olla koulun lisäksi myös muuallakin.

Yksilöhaastattelu H2

Haastateltavat käsittivät yhteisöllisen toiminnan edistävän kotoutumista suomalaiseen yhteiskuntaan pakolaistaustaisten henkilöiden kohdalla, jos heillä ei ollut riittävästi sosiaalisia suhteita Suomessa. Yhteisöllä tarkoitettiin esimerkiksi omaa etnistä yhteisöä sekä erilaisia monikulttuurisia kohtaamispaikkoja, jotka järjestivät yhteisöllistä toimintaa. Uuteen yhteiskuntaan asettuminen, sen sääntöjen ja toimintamallien omaksuminen mahdollistui naisten kertomuksissa yhteisöllisestä toiminnasta käsin.

Ja ehkä alkuun mielekästä toimintaa, kun se yhteisöllisyys on meidän kulttuurissa vahvasti läsnä. Et monet kaipaa, kun ne tulee tänne sitä yhteisöllisyyttä. Jos saa sitä tietoa jossain paikassa, missä järjestetään ja se on yhteisöllistä, että näät muitakin.

Yksilöhaastattelu H2

...Oma kulttuuri, koska itsekin mä muistan, yhteisö on ihan siinä yhteiskunnan kanssa. Siinä on hyvääkin, kun sä tutustut. Jos joku suuttuu tai joku vihaa sun uskonnosta tai pukeutumista toiset selittää, miksi tää suuttuu. Ei oo vielä saanut tätä tietoa. Hän ei ymmärtänyt, miksi meillä on tämä tapa. Joku selittää ja voi olla, että hänellekin selitetään ja ihmisten erilaisuutta siinä kerrotaan. Mutta jos ei oo mitään yhteisön kanssa, sä olet ihan vieraassa tai sivussa, et saa mitään tietoa.

Yksilöhaastattelu H3

Yhteisö ja pitkään Suomessa olleet yhteisön jäsenet toimivat vuoropuhelussa yhteiskunnan kanssa tilanteissa, joissa yksilöllä ei ollut siihen valmiuksia tai ymmärrystä. Suomalaisessa yhteiskunnan moninaisuutta pystyttiin tekemään näkyväksi yhteisöllisellä toiminnalla ja sillä pystyttiin ehkäisemään erilaisista kulttuureista tulevien ihmisten välisiä väärinymmärryksiä ja yhteentörmäyksiä. Mielekäs toiminta ja yhdessä toisten ihmisten kanssa tekeminen nähtiin olevan avainasemassa osallisuuden polulla.

Yhteisön jäsenet pystyivät avaamaan syitä, miksi yhteiskuntaan osallistuminen on merkityksellistä toimintaa, ja miten yhteiskunnan mahdollisuuksia pystytään hyödyntämään. Koska virallisista sosiaalipalveluista palvelujen saaminen saattoi kestää pitkään, pystyivät järjestöt käytännönläheisesti auttamaan uusia tulokkaita sopeutumaan ja ymmärtämään yhteiskuntaa paremmin. Isola ja kumppanit toteavatkin, että erilaisten ryhmätoimintojen avulla pystytään lisäämään yksilön uskoa omiin vaikutusmahdollisuuksiin yhteiskunnassa, yhteisössä ja omassa elämässään. Järjestöjen toiminnassa korostuu vastavuoroisuus, joka voi toimia tasapainottavana toimintana kasvottomassa palvelujärjestelmässä asioimisen sijaan. (Emt. 2017, 38.)

6 OSALLISUUTTA HAASTAVAT TEKIJÄT

6.1 Sukupuolittuneet rakenteelliset tekijät

Tutkimukseen osallistuneet nostivat esille rakenteellisia, erityisesti suomalaisessa palvelujärjestelmässä esiintyviä, naisten kotoutumista hidastavia tekijöitä. Haastateltujen kertomana suomalainen palvelujärjestelmä näytti ongelmalliselta, sillä se tuki äitien kotiin jäämistä ja piti sukupuolittuneita käytänteitä yllä laajemmin yhteiskunnassa. Vanhemman oikeus olla kotona lapsen kanssa kolme vuotta nähtiin hidastavan kotoutumista naisten kohdalla, sillä äidit jäivät usein kotiin hoitamaan lapsia.

ES: Mut sä näät, et se ois sellanen tärkeä tekijä, että heti alusta asti annetaan sitä toimintaa, että ei jäädä kotiin vaan tehdään.

H2: Joo, koska kuitenkin niissä virallisissa asioissa joudutaan jäämään todella pitkään. Siinä on niinku, et silloin kotoutumissuunnitelma aika ja kotoutumissuunnitelmasta ei kukaan tiedä, mitä se tarkoittaa käytännössä. Mitä pitää tehdä ja miten pitää toimia. Sit kaikki haluaa nopeasti sitä kielen oppimista. Ja sit haluaa, että nopeasti tapahtuu kaikki asiat. Ja sit jos vaikka puhutaan, että tämä on niin sairas, että mun pitää varata lääkäriaikaa, niin en mä sitten edes pääse huomenna lääkärille. Siinä menee kuukausi ennen kuin mä pääsen ja et tulkki on paikalla. Sitten kielelliset asiat jää, semmoset perusasiatkaan ei toimi niinku omassa kotimaassa. Esimerkiksi, että tapahtuu saman päivän aikana ja meet sen saman päivän aikana. Nii sitten pitää oppia sitä odottamista. Ja sit sen odottamisen lisäksi tulee näihin kursseille odottelua. Et se niinku hidastaa sitä, kolme vuottahan menee tosi nopeasti. Jos ensimmäisen vuoden aikana ei pääse vielä kursseille. Ja sit toiseksi vuodeksi on jo raskaana nainen [nauraa]. Tottakai, jos on jo mielekästä toimintaa, nii sitä kautta pääsee jo alkuun.

Yksilöhaastattelu H2

...Mutta täällä on suomen kieli. Mä en pysty tämän henkilön kanssa kommunikoidaan. Ei pysty ilmaisemaan, mitä minä haluan. Ja kun saat lapsen ja on pieniä lapsia kotona, ja äiti joka vuosi synnyttää tai joka toinen vuosi. Ei oo saanut aikaa omaa aikaansa, mitä hän voi. Tutustua.... Koska itsekin, kun mä keskustelin jonkun sukulaisen, ystävän kanssa esimerkiksi Ruotsissa. Lapsi, kun on yhdeksän kuukautta, on oikeus, että äiti menee kielikurssille. Hänen pitää oppia tämän maan kieli. Suomessa ei oo, kolme vuotta lapsi on kotihoitotuki. Toinen lapsi tulee. Siinä ihan tulee sarja. Se jatkuu ja jatkuu. Milloin tämä äiti, vaikka on kaksikymmentä vuotta Suomessa, pystyy opiskelemaan? Hän ei hahmota, ei oo aikaa, ei voi ymmärtää.

Yksilöhaastattelu H3

Ongelmana nähtiin myös kotoutumissuunnitelman käytäntöön paneminen ja kotoutumisajan kesto. Kotoutumissuunnitelma näyttäytyi osalle kotoutujista pelkästään viranomaisen dokumenttina, jonka apua itse kotoutumispolulla oli vaikea hahmottaa. Tutkimukseen osallistuneet käsittivät, ettei naisten erityistä tilannetta oltu otettu tarpeeksi huomioon erilaisissa valtioiden ja kuntien instituutioissa. Toisaalta kolmannen sektorin nähtiin tukevan kotoutumista erilaisilla toiminnoilla, kuten kotona lasten kanssa oleville vanhemmille kohdennetuilla kielikursseilla.

K4: Minä esimerkiksi itse olen surullinen siitä, etten osaa kieltä. Tuntuu jotenkin niin ylimääräiseltä.

K3: Niin ja esimerkiksi, jos ihmisillä ei ole lukutaitoa, niin pystyykö ihminen pääsemään johonkin ammattiin, jossa on kokemusta Suomessa?

K6: Niin ja se, että kahdeksan kuukautta annetaan kurssia, niin tää on tosi vaikea kieli. Se ei riitä, se on tosi lyhyt aika.

K2: Nii ja pahin on sekin, että yleensä työvoimatoimistossa kutsutaan ja tehdään kotoutumissuunnitelma, jossa sanotaan, että sulla nyt kahdeksi tai kolmeksi vuodeksi aikaa. Mut siinä välillä annetaan viiden tai kuuden kuukauden kurssi ja sit viis kuukautta kotona. Sitten taas kaikki unohtuu ja taas annetaan jotain muuta. Sanotaan, että on pitkät jonot. Ihmiset ei opi kunnolla mistään mitään.

K6: Se on väärin, että kaikki on laitettu samaan kurssiin. Ne on eri tasoisia ihmisiä, niillä on erilaisia kokemuksia. Ja vaikea kieli ja kansalaisuuteen vaaditaan yksi testi jopa niiltä, jotka eivät ole käyneet täällä paljon koulua. Niin sekin on vaikeeta. Se yksi testi on vaikeeta, siksi olisi hyvä tuoda muutoksia siihen kansalaisuuteen.

Ryhmäkeskustelu

Tutkimukseen osallistuneet käsittivät, etteivät TE-toimiston järjestämät kielikurssit vastanneet kotoutujien tarpeisiin, sillä jonot olivat pitkiä ja kursseilla oli eritasoisia kielenoppijoita. Kielikursseille pääsy kesti usein pitkään, jonka takia kielitaidon kartuttaminen maahan tullessa tai kurssien välissä jäi kotoutujille itselleen. Ryhmäkeskustelussa nousi esille kokemus ylimääräisyydestä ja riittämättömyydestä vastata suomalaisen yhteiskunnan asettamiin vaatimuksiin. Kaikilla naisilla ei ollut riittäviä kielellisiä tai koulutuksellisia taitoja, joita yleensä suomalaisilla työmarkkinoilla vaaditaan. Aineistosta kumpusi suomalaisten työmarkkinoiden joustamattomuus, joka ei anna kieli-, luku- tai kirjoitustaidottomille mahdollisuuksia tehdä töitä Suomessa. Ryhmäkeskustelussa myös palkkaerot ja sukupuolittuneet työmarkkinat nostettiin yhteiskunnallista osallisuutta haastaviksi tekijöiksi Suomessa asuville naisille, etnisyydestä riippumatta.

6.2 Syrjivät käytännöt ja rasismi

Aineistosta nousi esille, kuinka rasismi ja ennakkoluulot suomalaisessa yhteiskunnassa aiheuttivat tutkimukseen osallistuneille kokemuksen ulkopuolisuudesta. Rasismi, syrjivät käytännöt ja toimintamallien kyseenalaistaminen liittyivät stereotyyppisiin asenteisiin ja ennakkoluuloihin tutkimukseen osallistuneita henkilöitä tai heidän lähipiiriään kohtaan. Tutkimukseen osallistuneet pohtivat, kuinka uskontoon tai kulttuuriin liittyvät käytännöt ovat moninaisia ja niiden tulkinnat perhekohtaisia. Joidenkin valtaväestöön kuuluvien keskuudessa niitä taas yleistettiin koskettamaan kaikkia samaan maahanmuuttajaryhmään tai uskontokuntaan kuuluvia ihmisiä. Seuraavassa otteessa haastateltava kuvaa kotoutumisen vastavuoroisuuden tarpeellisuutta.

ES: Oot sä kokenut sit jotain, mikä on ollu tosi haastavaa, kun sä oot tullut Suomeen tai joku sellainen asia, mikä on tuntunu jotenki haastavalta Suomessa tai suomalaisessa kulttuurissa?

On haastavaa... Kun mä olen muslimi. Ja mulla on tyttöjä. Ja tytöt mä halusin opettaa oma kulttuurini. Peittää hiukset. Hametta ei tarvi, jos tyttö on yli 10-vuotiaana käyttää housut ja tämmöistä, kyllä housut käytetään. Mutta pitää olla vaatetta päällä. Ja koulussa sanotaan, että, hei ei tarvi. Tämmöistä vaatetta, koska on liikuntatunnilla. Meillä on toi välitunnilla. Se tuli mun kulttuurista ja mun uskonnosta. Se ei kuulu heille. Okei sisällä, kun oli liikuntatunti, hänellä on liikuntavaatteet. Ottaa esille. Mutta hän ei halua ottaa huivia pois. Ihmiset on erilaisia. Vaikka ollaan kaikki muslimeita... Se oma perhe. Ei kuulu muille. Se on heidän oma asia. Mutta itse yritän, mitä minä pystyn. Teidän pitää arvostaa mun uskontoa ja mun kulttuuria. Siinä se on. Joskus tämmöisiä haasteita tulee... Kannustaisin, että kaikki työntekijät, jotka työskentelevät maahanmuuttajien kanssa, heidän pitää ensin ymmärtää heidän kulttuuria, taikka kysellä, taikka tutustua tai lukeakin, koska Suomi on nyt monikulttuurinen maa, pikkuhiljaa alkaa olla. Ja jos on monikulttuurisuus, jota ei ymmärrä yhtään, se on niin tyhmää sitten.

Yksilöhaastattelu H3

K4: Niin tottakai me rakastamme Suomea, ja kaikkia suomalaisia, mutta (ei saa selvää) suhtautumisia viranomaisten puolesta, kun on ollut tässä tilanteessa niin.

ES: Onks sulla itellä ollut sit sellaisia kokemuksia Suomessa, että sua oltais kohdeltu huonosti?

K4: Nii nii, että onneksi ei vielä, mutta jos tulee sellaisia, niin tulee sitten aika ikävä olo.

ES: Niin tottakai. Kaikkia kuuluisi kohdella tasavertaisesti tässä järjestelmässä.

K4: Niin siinä vaiheessa ihminen kokee itsensä niin vieraaksi. Tulee sellainen olo, että olen aika vieras tässä maassa.

Ryhmäkeskustelu

Tutkimukseen osallistuneet kuvailivat viranomaisen kohdistaman epäluulon aiheuttavan vierauden ja toiseuden kokemuksia maassa, jossa he asuivat ja johon he rakensivat uutta elämäänsä. Keskustelussa nostettiin esille huolta siitä, että viranomaiset saattaisivat kohdella heitä etnisyyden perusteella eriarvoistavasti. Rakenteellinen syrjintä nostettiin esille erityisenä ongelmakohtana, kun yksittäisen kantaväestöön kuuluvan henkilön osoittama rasismi esitettiin arkisena asiana naisten elämässä. He kertoivat omista selviytymiskeinoistaan tilanteissa, joissa he kohtasivat rasistisia asenteita kantaväestöön kuuluvilta henkilöiltä.

...Se riippuu, mitä mä otan itse vakavasti. Miten mä otan itse. Mutta ei, aina sanon (oman yhteisön jäsenille), että älkää ottako ihan heti, joo emme ole tervetulleita. Joskus se, kun kaupassa mennään tai kadulla kävellään, niin joku juoppo haukkuu, mene kotimaahas, neekereitä, tämmösiä. Kiitos! En mene mihinkään. En mä lähde. Miksi mä kannan niin vaikeuksia? Kato tää alkoholistikin sanoo mulle näin! Ja muutkin on sanonu. Ei! Se riippuu, mitä sä itse koet. Mä en itse koe. Se romahduttaa sun tunteet, jos kaikki otat vakavasti.

Yksilöhaastattelu H3

Joskus suomalainen mä näkee, ei hyväksy. Joskus kiro sanat sanoo, vaan ei se mitään. Usein, melkein yksi vuosi viisi kertaa, kun mä näkee tämä ja hän ei tykkää ulkomaalainen. Hänen tarvii mennä pois. Vain mä näkee paljon ihmisiä, jotka sanoo tervetuloa Suomeen. Ja tykkäävät minusta, suomalaiset. Ja joskus ihmiset sanoo pahat sanat. Ja mä istun bussissa ja hän nousee, ja menee eri penkkiin istuu. Ei se mitään, koska hän ei ole normaali. Mä tiedän. Ja hänen mieli ehkä erilainen. Ja hän kuulee telkkarista, että ulkomaalainen musliminainen on blablabla. Hän ajattelee sama. Ei ole kaikki. Mäkin tiedän.

Yksilöhaastattelu H1

Jokapäiväinen rasismi kietoutui haastatteluissa ja keskustelussa arkisiin tilanteisiin, joissa naiset olivat esimerkiksi julkisissa kulkuneuvoissa tai kaupassa. Eräissä tutkimuksissa maahanmuuttajasairaanhoitajat selittivät rasismiin perustuvia kokemuksiaan valkoisten suomalaisten tiedon puutteella ja henkilökohtaisilla ongelmilla. Yksilön henkilökohtaisiin ominaisuuksiin vetoaminen siirtää huomattavasti vastuuta rasismin kokemisesta maahanmuuttajalle itselleen. (Nieminen 2010, 160.) Tutkimukseen osallistuneet perustelivat kokemaansa rasismia samantapaisesti, jolloin yhteiskunnassa toimimiseen liittyi ennakkoluulojen kohtaamisen sietäminen. Yksi haastateltavista ymmärsi musliminaisiin kohdistuvien ennakkoluulojen johtuvan esimerkiksi suomalaisessa mediassa esitettyihin stereotyyppisiin esityksiin musliminaisista.

Tutkimukseen osallistuneet kertoivat tilanteista, joissa he ja heidän lapsensa olivat kokeneet ennakkoluuloja ja syrjintää suomalaisessa yhteiskunnassa:

...Toinen mun poika. Joka valmistuu ammattiin...Pienenä kokenut vaikeuksia, koulukiusaamista ja kaikenlaista, mutta halusi työskennellä tässä yhteiskunnassa ja tehdä. Ei päässyt työpaikkaan, vaikka kaikenlaisia haastatteluja. Kerran työn jälkeen tulin keittiöön, kun mä olin laittamassa heille ruokaa. Äiti, olen hakenut yli sataa työpaikkaa. Kaksi vai kolme on sanonut, että tällä kertaa ei onnistunut, emme kutsu haastatteluun. Muista en saanut mitään vastausta. Saako parempaa, joka tekee heille työtä? Mikä siinä on? Mä olin ihan ihmeissäni. Mä en halua itse kertoa, että totuus on se, jos mietin, se hänen väri estää. Ei näy hänen osaamista. Eivät usko olevansa ulkopuolisia luulee, että ovat suomalaisia, he ovat syntyneet täällä. Mutta silti on maahanmuuttaja! Ja lapset masentuu. Olet aloittanut päiväkodin, koulun ja ammattiin. Jatkossa ammattikorkeakouluun tai yliopistoon. Mutta ennen sitä halusi työskennellä, saada jotain kokemusta. Mitä yhteiskunta on järjestänyt tai on miettinyt?

Yksilöhaastattelu H3

Tutkimukseen osallistuneet puhuivat lasten syrjinnästä ja kiusaamisesta koulussa sekä rakenteellisesta syrjinnästä suomalaisilla työmarkkinoilla. Lasten vaikeudet heijastuvat naisiin, jos lapsia ei hyväksytty yhteiskuntaan tasavertaisina jäseninä ihonvärin, etnisyyden tai uskonnon perusteella. Maahanmuuttajuus siirtyy naisten esittämissä tarinoissa sukupolvelta toiselle, jolloin maahanmuuttajien lapsilla ei ole samanlaisia mahdollisuuksia osallistua kuin valkoisilla suomalaisilla lapsilla. Maahanmuuttaja on naisten kertomuksissa marginalisoiva ja toiseutta luova käsite, joka näyttäytyy erityisen negatiivisessa valossa. Tutkimukseen osallistuneet käsittivät, että syrjäytynyt nuori voi tulla pitkällä tähtäimellä yhteiskunnalle kalliiksi, sillä se voi johtaa sosiaalisten ongelmien muodostumiseen kuten päihdeongelmiin ja rikollisuuteen.

6.3 Perheen sisäiset käytännöt ja kulttuuri

Haastatteluihin osallistuneet käsittivät sukupuolirooleihin liittyvät odotukset ja naisten toimimisen yksityisen elämän piirissä rakentuvan tietyissä kulttuureissa enemmän kuin toisissa. Haastateltavat käsittivät, että pelkästään perheen sisällä toimiminen rajoittaa yhteiskunnalliseen elämään osallistumista ja voi pahimmassa tapauksessa eriyttää perheessä olevat naiset kokonaan suomalaisen yhteiskunnan ulkopuolelle. Kuitenkin yksilöhaastatteluissa ja ryhmäkeskustelussa painotettiin eroja perheiden välillä ja kulttuuriset yleistykset saivat pienemmän painoarvon kuin

yhteiskunnalliset rakenteelliset tekijät. Seuraavassa aineiston otteessa esitän, miten yksilöhaastatteluissa problematisoitiin perheen ja kulttuurin roolia naisten osallisuuteen vaikuttavana tekijänä:

Mutta siis ehkä työn ja muutenkin yhteisön kautta näen tosi paljon, että naiset varsinkin ei pääse, ja tytöt ei pääse koulun jälkeen. Koulu on vähän niin kuin pakollinen juttu ja pakollisen asian jälkeen monet ei pääse sitten sen lisäksi johonkin ryhmään tai johonkin muuhun toimintaan. Et joko pitää olla koulu tai sitten pitää olla kotona. Et se hidastaa mun mielestä sitä kotoutumista ja kielen oppimista ja kaikkea. Siihen liittyen ja just ystävien saaminen ja kaikki vaikeutuu sen mukaan. Koska se pysyy vain koulussa ja koulun jälkeen ei ole sitten vapaa-aikaa... Ja naisena myös niinku monet, jos on parisuhteessa niin sitten myös se estää sitä (osallistumista). Kurssin jälkeen taas pitää olla kotona ja taas kotityöt, kaikki muut vaatii sitä. Jos on lapsia, niin lapsi vaatii sitä kasvatusta, kun meidän kulttuurin mukaan nainen se kasvattajapuoli myös, jotka kasvattaa lasta sitten niinku tavallaan jää sitten helposti yhteiskunnan ulkopuolelle.

Yksilöhaastattelu H2

...Oma perheeseen hän keskittyy vaan, miten olla sinä perheessä. Miten hän voi kotoutua, miten hän voi ymmärtää, mikä on hänen ympäristö? Neuvolaan, kouluun, päiväkotiin ja kauppaan ja kotiin ruokaa...On olemassa vielä niitä, jotka ei ymmärtänyt, ja tullut minun kanssa samaan aikaan Suomeen. Siinä on paljon haastetta.

Yksilöhaastattelu H3

Haastatteluiden kuvauksissa näyttäytyi erilaisten vastuiden kuormittava nainen, jonka mahdollisuudet toimia kodin ulkopuolella olivat rajalliset. Naiset olivat vastuussa perheestä ja koulussa käymisestä ilman mahdollisuutta vapaa-aikaan tai perheen ulkopuoliseen sosiaaliseen elämään, jolloin heidän oma toimijuus siivutettiin perheen sisäisissä neuvotteluissa. Elämä suomalaisessa yhteiskunnassa näyttäytyi sulkeutuneena ja riippuvaisena. Kertomuksista voidaan kuitenkin nostaa esille erilaisia toimijuuksia, jotka eivät määrity pelkästään länsimaisesta tai maskuliinisesta näkökulmasta käsin. Naiset eivät olleet passiivisia kotona olevia henkilöitä, vaan tarkemmin tarkasteltuna naiset näyttäytyvät toimeliaina henkilöinä, joilla oli vastuu lasten kasvatuksesta, koulussa käymisestä ja kotitöistä. On kuitenkin syytä kysyä, onko tekeminen mielekästä, pystyvätkö naiset toteuttamaan itseään ja onko heillä vapauksia toimia yhteiskunnassa.

Se vaatii aikaa (kotoutuminen), joo et se vaatii... Niin niinku vahvasti kuuluu siihen (kulttuuriin). Sen muuttaminen vie todella paljon aikaa. Ja sit jokainen nainen päättää itse, että ottaako sen askeleen, että tekeekö, lähtee se siihen mukaan. Ja siin pitää tapahtua tuohon kotoutumiseen niinku liittyen paljon asiaa. Ennen kun tulee myös tuollaiset asiat mieleen.

Yksilöhaastattelu H2

Haastatteluiden pohjalta voidaan tulkita, etteivät kaikki naiset välttämättä halua asettua länsimaisen uranaisen rooliin, mitä joissain muissakin maahanmuuttajanaisten käsityksiä koskevissa tutkimuksissa on havaittu (Martika & Gola 2007b; Säävälä 2007). Haastatteluissa nousi esille naisen oman halu ja päätösvalta siihen, osallistuuko yhteiskunnalliseen toimintaan. Tässä näkökulmassa korostuu ajatus, ettei nainen ole pelkästään passiivinen ja alisteinen henkilö, jonka rooli on päätetty perheen muiden jäsenien puolesta. Perheen sisäisillä toimintamalleilla nähtiin olevan merkitystä naisen mahdollisuuksiin osallistua yhteiskunnalliseen elämään, mutta naisen omalla toiminnalla nähtiin olevan merkitystä perheen sisäisten työnjakojen määrittelyssä.

K4: Jossakin tilanteissa huomaa, että esimerkiksi perheristiriidoissa, tappeluissa ja riitatilanteissa niin sitten. No, se riippuu siitä, että mies on juoppo tai jotenkin kohtelee huonosti naista, mutta se on siinä perheessä ja perheen sisällä, ei sillain niinku yhteiskuntatasolla.

ES: Onks teillä, jos ajatellaan teitä itseä, nii onks joitain sellaista, mikä rajoittaa suomalaisen yhteiskuntaan osallistumista, esimerkiksi työelämään tai jotain muuta?

K6: Se riippuu siitä omasta perheestä ja sen sisäisestä kulttuurista tavallaan se, et jos ei pysty olemaan jossain tehtaassa tai jossain toimistossa. Se on sen henkilökohtainen ongelma, ei voi sillain sanoa et kulttuurisesti tai uskonnollisesti.

ES: Ei, eikä siitä puhutakaan, vaan enemmänkin, jos teillä itsellä on kokemus jostain.

Ryhmäkeskustelu

Ryhmäkeskusteluun osallistuneet käsittivät miehen mahdollisen alkoholinkäytön ja perheväkivallan uhkaavan naisen yhteiskunnallista osallisuutta. Ryhmäkeskustelussa perheen sisäisiä alisteisia käytänteitä ei nähty jonkin tietyn kulttuurin ominaisuutena. Osallistujat käsittivät naisiin kohdistuvan alistamisen koskettavan kaikkia naisia kulttuurista riippumatta. Esitin ylläolevassa otteessa olevan kysymyksen pohtien kielitaidon merkitystä osallisuuden mahdollisuuksiin, mutta osallistuja tulkitsi sen tilanteessa minun oletukseen tietyistä kulttuurisista käytänteistä ja islaminuskosta. Oletus voi kertoa kysymyksenasettelusta, naisiin kohdistuvasta tutkimusasetelmasta, tulkin käännöstyöstä sekä valtaväestöön kuuluvien suomalaisten yleisestä asenteesta Suomessa asuvia musliminaisia kohtaan. Oman kulttuurin ja uskonnon puolustaminen

tai perusteleminen ei välttämättä ole tutkielmaan osallistuneille naisille uutta, sillä maahanmuuttajiin sekä etnisiin vähemmistöihin kohdistuvat ennakkoluulot tulevat esille suomalaisissa tasa-arvon opaskirjoissa (Vuori 2007), mahdollisesti palveluiden työntekijöiden puheissa (Tuori 2009) sekä suomalaisessa mediassa (Rossi 2009).

7 POHDINTA

Olen tarkastellut tutkielmassa pakolaistaustaisten maahanmuuttajanaisten käsityksiä ja kokemuksia osallisuudesta suomalaisessa yhteiskunnassa. Aiemmat tutkimukset ovat pääosin keskittyneet etnisyyteen ja sukupuoleen (esim. Säävälä 2007), perheeseen (esim. Peltola 2017) ja työllistymisen kysymyksiin (esim. Harakkamäki 2007). Kyseiset näkökulmat ovat relevantteja ja tärkeitä tutkimuskohteita. Onhan esimerkiksi työllisyys yksi yhteiskunnallisen osallistumisen merkittävimmistä tekijöistä. Osallisuus kuitenkin merkitsee useita muita asioita työllisyyden lisäksi. Pelkästään työelämään sijoittuminen ei tarkoita sitä, että naiset kokevat olevansa suomalaisen yhteiskunnan jäseniä.

Miten tutkimukseen osallistuneet ymmärsivät osallisuuden suomalaisessa yhteiskunnassa? Tutkimukseen osallistuneet kuvasivat turvallisuuden ja yhteiskunnan tarjoamien mahdollisuuksien, kuten työn ja opiskelun, tarjoavan uudenlaiset eväät yhteiskunnalliseen osallisuuteen. Naiset olivat vapaita liikkumaan sekä nauttimaan Suomen luonnosta, mikä lisäsi elämän vastavuoroisuutta. Luontoon menemällä ja sitä tutkimalla tutkimukseen osallistuneet tutustuivat yhteen suomalaisen yhteiskunnan kokonaisuuteen. Maahanmuuttajat voivatkin pyrkiä ottamaan uudessa ympäristössä haltuun tilaa, joka on sosiaalisen elämän piirin ulkopuolella (Hynynen 2002). Luonnon antimista saavat nauttia kaikki ihmiset omista henkilökohtaisista ominaisuuksista riippumatta.

Toimijuudella on merkitystä, kun ihmiset rakentavat suhdettaan uuteen paikkaan (Siim 2006). Haastatteluissa osallisuus ymmärrettiin työn ja opiskelumahdollisuuksien kautta. Haasteeksi tutkielmassa muodostuikin se, miten osallisuutta voidaan tulkita työn ja itsensä kehittämisen kehysten ulkopuolelta, sillä naisten palkkatyöllä on perinteisesti ollut suuri merkitys pohjoismaisissa yhteiskunnissa ja tasa-arvokeskustelussa. Maahanmuuttajataustaa naiset hyödynsivät erityisenä sosiaalisena pääomana työelämässä. Työn ja ammattitaitonsa avulla he pystyivät auttamaan toisia naisia kotoutumaan suomalaiseen yhteiskuntaan. Työyhteisöön kuulumisen ja työn arvostaminen olivat tutkimukseen osallistuneille merkityksellisiä asioita ja lisäsivät osallisuuden kokemusta suomalaisessa yhteiskunnassa.

Aikaisemmissa tutkimuksissa maahanmuuttajanaisten näkemys työelämän ulkopuolelle jäämisestä johtui erityisesti rakenteellisista seikoista, kuten kielitaidon puutteesta ja suomalaisten työmarkkinoiden torjuvuudesta (esim. Martikainen & Gola 2007 a & b; Saarinen 2007; Säävälä 2007, 77), jotka nousivat esille myös tämän tutkimuksen aineistosta. Suomalaisten työmarkkinoiden syrjivät käytännöt antavat maahanmuuttajille rajalliset mahdollisuudet työllistyä (Ahmad 2005). Ne ovat omiaan sivuuttamaan maahanmuuttajataustaisten naisten aikaisemman työkokemuksen ja kielen oppimisen mahdollisuuden työelämässä. Osalla naisista oli korkeakoulututkinto kotimaassaan, mutta he olivat kouluttautuneet Suomessa naisvaltaisille matalapalkkaisille aloille. Aineistosta nousi esille, kuinka luku- ja kirjoitustaidottomilla ihmisillä on vaikeuksia löytää töitä Suomessa. Voidaan pohtia, onko kaikissa työtehtävissä välttämätöntä osata lukea tai kirjoittaa. Suomalaisen yhteiskunnan pitäisi edistää luku- ja kirjoitustaidottomien mahdollisuuksia osallistua yhteiskunnalliseen toimintaan, sillä ulkopuolelle jääminen ei edistä suomalaisen yhteiskunnan hallittavuutta tai kielen oppimista.

Yhteiskunnassa kieli ympäröi meidät. Kielen avulla olemme yhteisöjen jäseniä, ylläpidämme sosiaalisia suhteita, rakennamme ja neuvottelemme identiteeteistä. (Latomaa ym. 2015, 182.) Tutkimukseen osallistuneet kertoivat kielen olevan avainasemassa yhteiskuntaan osallistumiselle. Kukaan heistä ei nimennyt kielikursseista olleen heille hyötyä suomen kielen oppimisessa, vaan kielikursseille jonottamista ja eritasoisen ihmisten olemista samoilla kursseilla kyseenalaistettiin tutkimukseen osallistuneiden puolesta. Kuten aikaisemmissa tutkimuksissa (esim. Martikainen & Gola 2007b) kielitaidottomat kuvasivat kielitaidottomuuden aiheuttavan kuulumattomuuden ja ylimääräisyyden kokemuksia suomalaisessa yhteiskunnassa. Kielitaidon riittämättömyys ja hahmottamaton ympäristö kavensivat vaikutusmahdollisuuksia suomalaisessa yhteiskunnassa, jonka Isola ja kumppanit (2017) näkevät yhtenä osallisuuden tärkeimmistä tekijöistä.

Ryhmäkeskustelussa painotettiin oikeuksia sen sijaan, että osallisuutta oltaisiin määritelty työelämään osallistumisen kautta. Suomalaisen lainsäädännön tuomat mahdollisuudet oman kulttuurin toteuttamiseen, omaan kieleen ja uskonnonvapauteen nostettiin tärkeiksi osallisuutta ja hyväksynnän kokemusta lisääviksi tekijöiksi. Yhdenvertaisuuteen perustuva yhteiskunta ja siihen kuuluminen mahdollisti osalle tutkimukseen osallistuneista kansallisen identiteetin muodostumisen, sillä he kertoivat ottaneen suomalaisuuteen mielletäviä asioita osaksi omaa

identiteettiään. Aineistosta ei noussut esille, että he olisivat kokeneet suomalaisen yhteiskunnan tukahduttavana tai assimiloivana.

Kuitenkin suomalaiseen yhteiskuntaan kuulumista ja siihen kotoutumista haastoivat rasistiset kokemukset, joita useampi tutkimukseen osallistunut nosti esille keskustelun ja haastattelujen aikana. Suomalaisessa yhteiskunnassa tehtiin kuulumisen rajanvetoja (Yuval-Davis 2006), jolloin osa naisista ja heidän lapsistaan luokiteltiin joidenkin suomalaisten puolesta ulkopuolisiksi. Tämä omalta osaltaan kertoo siitä, että etnisyys edelleen joiltain osin määrittää suomalaisuutta (Tuori 2007). Institutionaalinen ja jokapäiväinen rasismi tuli esille erilaisin tavoin naisten elämässä, kuten valtaväestöön kuuluvien ihmisten ennakkoluuloina ja rasistisina huuteluina. Syrjintä ja ennakkoluulot näyttäytyivät myös kunnan virallisissa instituutioissa, kuten kouluissa. Jälkikolonialistisesta näkökulmasta käsin rasismi on usein sukupuolittunut ja etnisyyteen perustuva kokemus (Rastas 2009; Saarinen 2007). Aineistosta nousi esille, kuinka näkyvästi muslimina toimiminen suomalaisessa yhteiskunnassa vaikutti tutkimukseen osallistuneiden elämään. Naiset käyttivät esimerkiksi ilmaisuja ”ihonväri estää” tai ”jotkut suomalaiset eivät tykkää ulkomaalaisista musliminaisista”.

Kuten Jaana Vuori (2012, 258–250) toteaa, kansalaisten velvollisuudet ovat samat sukupuolesta riippumatta, mutta kansalaisuuteen käytännössä liittyy paljon sukupuolittuneita eroja. Tässä tutkimuksessa sukupuolten tasa-arvon toteutumista kyseenalaistettiin usein erilaisin tavoin. Osallistujat käsittivät suomalaisen yhteiskunnan tukevan naisten kotiin jäämistä sukupuolittuneilla työmarkkinoilla ja kannustinloukuilla. Perheen sisäisten alistavien käytänteiden, kuten lähisuhdeväkivallan, nähtiin kumpuavan enemmänkin patriarkaalisesta globaalista järjestelmästä kuin jonkin tietyn kulttuurin käytännöistä. Perheväkivalta ymmärretään usein länsimaisessa kontekstissa monikulttuurisena ongelmana (Tuori 2009). Tämä on omalta osaltaan voinut vaikuttaa siihen, miten naiset esittivät ongelman minulle. Samankaltaisesti kuin Marja Peltolan (2017, 53) maahanmuuttajaperheitä käsittelevässä tutkimuksessa, keskusteluun osallistuneet olettivat minulla olevan ennakkokäsityksiä siitä, että he olivat alistettuja musliminaisia. Tämä näyttäytyi siinä, että he puolustelivat minulle kulttuuriaan, vaikka en esittänyt suoria kysymyksiä kulttuurista tai uskonnosta. Reaktiot kertovat itsessään, että he ovat luultavasti joutuneet kohtaamaan sukupuoleen ja etnisyyteen perustuvia ennakkoluuloja suomalaisessa yhteiskunnassa.

Tutkimukseen osallistuneet käsittivät heidän lähtömaiden kulttuuriset sukupuolittuneet käytännöt ongelmallisiksi naisille. He näkivät eron suomalaisen yhteiskunnan ja omien lähtömaiden kulttuuristen käytänteiden välillä. Lähtömaiden kulttuurien tunnusomaisena piirteenä käsitettiin naisten rooli kodin piirissä toimivana henkilönä. Naisilla ei nähty olevan samalla tavalla oikeuksia toimia itsenäisesti yhteiskunnassa kuin miehillä. Toisaalta keskusteluun osallistuneet käsittivät, että lähtömaiden epävakaa tilanne asetti kaikille ihmisille haasteita toimia ja osallistua yhteiskunnassa sukupuolesta riippumatta. Kummassakaan aineistossa ei noussut esille, että kulttuuriset käytännöt rajoittaisivat tutkimukseen osallistuneiden elämää suomalaisessa yhteiskunnassa.

Yksilöhaastatteluissa kulttuurisia käytäntöjä problematisoitiin huomattavasti enemmän kuin ryhmäkeskustelussa. Yksilöhaastatteluihin osallistuneet käsittivät tiettyjen sukupuolittuneiden käytäntöjen haastavan toisten maahanmuuttajanaisten osallisuuden mahdollisuuksia suomalaisessa yhteiskunnassa. Maahanmuuttajanaisestä muodostui haastateltujen puheessa perheen hoivaaja, joka oli vastuussa kotitöistä ja perheen arjen toimivuudesta. Haastatteluihin osallistuneet kertoivat oman työn ja yhteisön kautta kohtaamista naisista, joille kodin ulkopuolinen elämä oli rajoitettua. Kuvaus on hyvin samanlainen kuin Salla Tuorin (2009) tutkimuksessa, jonka aineisto oli kerätty erästä Euroopan unionin rahoittamasta projektista. Tämä omalta osaltaan kertoo siitä, miten haastateltavat perustelivat toisten maahanmuuttajanaisten yhteiskunnallista toimijuutta länsimaissa vallitsevien käsitteiden ja diskurssien avulla.

Mielenkiintoinen tulos aineiston perusteella oli se, että naiset asettuivat kertomaan toisista maahanmuuttajanaisista länsimaalaisesta huolen näkökulmasta käsin (esim. Brink Larsen 2009; Tuori 2009), kun oma osallisuus ja perhe koettiin samansuuntaisesti kuin muissa maahanmuuttajanaisten kokemuksia käsittelevissä tutkimuksissa (esim. Peltola 2017; Säävälä 2007). Haastatteluissa oman perheen tuesta kotoutumisen aikana kerrottiin myönteisesti. Heidän perheenjäsenensä olivat tukeneet heitä kotoutumisen aikana, kannustaneet suomen kielen oppimiseen ja suomalaiseen yhteiskuntaan tutustumiseen. Perhe ymmärrettiin omien henkilökohtaisten kokemusten pohjalta voimavaraistavana tekijänä sen sijaan, että se olisi nähty tukahduttavana tai alistavana. Kaiken kaikkiaan kulttuurin vaikutuksia naisten elämään oli haastava analysoida aineistojen pohjalta, sillä kulttuuria tai perheitä koskevat kriittiset näkemykset esitettiin aina tapahtuvan jollekin toiselle henkilölle.

Vaikka tutkimukseen osallistuneet esittivät kriittisiä näkemyksiä pakolaistaustaisten naisten osallisuuden mahdollisuuksista, sai osallisuus suuremman painoarvon keskustelussa kuin yhteiskuntaan kuulumattomuus. Osallisuus merkitsi naisille sopeutumista uuteen yhteiskuntaan ja lopulta siihen kuulumista. Kotoutuminen näyttäytyi naisten puheessa eräänlaisena matkana. Tutkimukseen haastatellut olivat osana yhteisöjä, olivat osana suomalaisen yhteiskunnan instituutioita, kuten kouluja. He olivat yhteydessä toisiin Suomessa asuviin ihmisiin, kuten naapureihin, oman etnisen yhteisönsä jäseniin ja suomalaisiin ystäviin, kuten Jaana Vuori kuvaa kotoutumisprosessia arjen kansalaisuutta käsittelevässä tutkimuksessaan (emt. 2012, 235). Haastatteluissa tuotiin esille eri tavoin, miten heille läheiset ihmiset olivat olleet heidän tukenaan kotoutumisen aikana. Tähän tutkimukseen osallistuneiden kuvausten perusteella vaikuttaisi siltä, että he ovat kotoutuneet hyvin suomalaiseen yhteiskuntaan. Sosiaaliset suhteet vaikuttavatkin siihen, miten paikka koetaan ja miten sinne kotoudutaan (Siim 2006).

Osallistuneiden puheissa paikantui sosiaalisten suhteiden ylläpitäminen, jolloin yhteyttä pidettiin ympäri maailmaa asuviin sukulaisiin. Matkustamisen mahdollisuudet ja globalisaatio ovat helpottaneet ylipaikallisten suhteiden ylläpitämistä ja pienentäneet paikallisia välimatkoja huomattavasti (Siim 2006). Keskustelussa naiset kertoivat matkoistaan sukulaisten luokse Saksaan, Kanadaan ja Ranskaan, joiden kautta peilattiin osallisuutta suomalaiseen yhteiskuntaan. Osallistujat kertoivat, että Suomessa asiat olivat paremmin kuin toisissa länsimaissa. Suomessa oli turvallisempaa ja oikeudet olivat paremmat suhteessa toisiin maihin. Suomi oli koti, jonne oli aina mukava palata. Toisissa maahanmuuttajien kotoutumista käsittelevissä tutkimuksissa on tehty sama havainto, että vanhasta kotimaasta voidaan vieraantua, kun uuteen kotoudutaan (Siim 2006). Toisaalta ajallisten ja paikallisten rajojen madaltuminen aiheutti osallistujissa ristiriitaisia tunteita. Lähtömaahan ylläpidetyt suhteet ja sosiaalisen median seuraaminen aiheutti huolen sukulaisista ja muista läheisistä ihmisistä. Afganistanin sodan keskellä olevia ihmisiä ei voinut auttaa, mikä aiheutti voimattomuuden kokemuksen tutkimukseen osallistuneiden elämässä.

8 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on ollut selvittää, miten tutkielmaan osallistuneet käsittävät ja kokevat osallisuuden suomalaisessa yhteiskunnassa, ja mitä erityisiä asioita kotoutumisessa on sukupuolen näkökulmasta otettava huomioon. Heidän käsitykset ovat tärkeitä, sillä heillä on ensisijainen tieto siitä, miten suomalainen yhteiskunta osaa vastata pakon edestä maahan muuttaneiden naisten tarpeisiin kotoutumisen aikana. Heidän kokemuksensa auttavat ymmärtämään sitä paikkaa, mistä he suomalaista yhteiskuntaa tarkastelevat. Tutkimukseen osallistuneet olivat tulleet Suomeen eri aikoina ja heillä oli erilaiset edellytykset toimia suomalaisessa yhteiskunnassa. Haastatteluissa ja ryhmäkeskustelussa löytyi kuitenkin paljon yhteisiä käsityksiä ja kokemuksia siitä, mitkä tekijät vaikuttavat yhteiskunnalliseen elämään osallistumiseen kotoutumispolulla olevien pakolaistaustaisten naisten kohdalla.

Tutkielmaa varten on kerätty kaksi erilaista aineistoa, joita varten tehdyt valmistelutyöt erosivat toisistaan huomattavasti. Jos aloittaisin aineiston keruun nyt, olisin tehnyt monet asiat toisin. Ryhmäkeskustelun valmistelu vei minulta huomattavasti aikaa. Sen suunnitteleminen, toteuttaminen ja naisten tavoittaminen tuntui välillä täysin mahdottomalta. Olin valmis luopumaan koko keskustelusta, kun kukaan ryhmäläisistä ei saapunut paikalle ensimmäisellä kerralla. Jälkikäteen ajateltuna olen kuitenkin tyytyväinen siihen, että toteutin ryhmäkeskustelun haasteista huolimatta. Olen käytännössä oppinut, mitä aineiston keruun yllätyksellisyys voi pitää sisällään. Ryhmäkeskustelun toteuttamisen vaikeus osoittaa, kuinka haasteellista on tavoittaa ihmisiä, jotka eivät puhu suomen kieltä. Tuomas Martikainen ja Marja Tiilikainen (2007, 16) toteavatkin, että naisten äänen tavoittamiseksi, sitä tarvitsee etsiä ja kuunnella. Naisten tavoittamisen haastavuus saa minut kysymään, millaista on toimia suomalaisessa yhteiskunnassa, jos ei puhu Suomessa yleisesti käytettäviä kieliä. Voidaan pohtia, miten kotoutuminen Suomeen on toteutunut, jos yksilö ei pysty olemaan vuorovaikutuksessa kuin oman etnisen yhteisön jäsenien kanssa.

Aineiston lopputulokseen on vaikuttanut tulkin hyödyntäminen tutkimuksessa, sillä tulkin mukana myös kieli muuttuu (Temple & Young 2004). Väärinymmärrykset ovat tämän tutkielman kohdalla mahdollisia, sillä kieli on suodattanut toisen henkilön tulkkaamana. Pidän kuitenkin tärkeänä, että suomen kieltä heikosti taitamattomat ihmiset eivät jää tutkimusten ulkopuolelle. Toiseksi olen

yksilöhaastatteluissa joutunut jättämään aineiston analyysistä pois kohtia, joissa en ole ollut täysin varma, mitä haastateltavat ovat sanomallaan tarkoittaneet. Tämän tutkielman aineisto on kooltaan pieni, mikä on johtunut tutkittavan ryhmän haastavasta tavoittamisesta. Toiseksi aineiston analyysistä jäi pois naisten ottamat kuvat, joiden oli tarkoitus olla osa aineiston analyysia. Aineiston pienuuden vuoksi siitä ei pysty tekemään yleistyksiä.

Osallisuuteen ja jälkikolonialismiin liittyvien teoreettisten keskustelujen ja aineiston pohjalta olen paikantanut naisten antamia merkityksiä osallisuudelle teoriaohjaavan sisällönanalyysin keinoin. (Tuomi & Sarajärvi 2018, luku 4). Abduktiivisen päättelyn avulla pystyin löytämään yhtymäkohtia naisten kokemusten ja tieteellisten keskustelujen välillä. Aikaisempien tutkimusten perusteella (esim. Forsander 2007) ja aineistosta nousseiden luokkien perusteella voidaan päätellä, että maahanmuuttajien kotoutuminen suomalaiseen yhteiskuntaan on sukupuolittunutta. Suomalaisen yhteiskunnan rakenteet tarjoavat pakolaistaustaisille naisille rajatut mahdollisuudet onnistuneeseen kotoutumiseen. Kotona olevien vanhempien tilanne pitäisi ottaa paremmin huomioon kotoutumispalveluissa sekä työllistymisen kysymykset niin luku- ja kirjoitustaidottomilla että korkeakoulutetuilla henkilöillä.

Samanaikaisesti yhteiskunnassa esiintyvä rasismi on todellinen ongelma Suomessa asuville maahanmuuttajille (esim. Mulinari ym. 2009). Ongelmallista on, jos yhteiskunnassa esiintyvää rasismia ei oteta puheeksi poliittisella kentällä, joka vaikeuttaa siihen puuttumista. Rasismi aiheuttaa kuulumattomuuden tunnetta ja syrjäyttää ihmisiä suomalaisessa yhteiskunnassa. Viranomaisten ja valtaväestön osoittamaan rasismiin kuuluu puuttua, sillä rasismi haastaa maahanmuuttajien osallisuutta ja rajoittaa yhteiskunnallisen osallistumisen mahdollisuuksia.

Tämän tutkimuksen tulokset osoittavat, ettei kotoutumista pystytä tarkastelemaan pelkästään työelämään siirtymisenä. Suomessa naisille oli mahdollistunut vapaus liikkua, nauttia luonnosta ja turvallisuudesta. Naisille oli taattu sosiaaliset oikeudet oman kulttuurin ja identiteetin toteuttamiseen. Heillä oli mahdollisuus osallistua suomalaisiin instituutioihin ja käyttää suomalaisen hyvinvointiyhteiskunnan palveluita. Voidaan todeta, että suomalainen lainsäädäntö tukee osallisuutta ja maahanmuuttajien mahdollisuutta tuntea olevansa suomalaisen yhteiskunnan jäseniä ilman luopumatta omasta kulttuuristaan, kielestään ja uskonnostaan.

Mitä tällä tutkielmalla on annettavaa sosiaalityöille ja erityisesti sosiaalityön tutkimukselle? Kotoutumisprosessissa mukana olevat maahanmuuttajat ovat sosiaalityön asiakkaita. Sosiaalityön tarkoitus on lisätä yksilön ja yhteisöjen hyvinvointia yhteiskunnassa. Sen lisäksi sosiaalityön tehtävänä on yhteiskunnan rakenteissa piileviin epäkohtiin puutuminen. Valitettavan usein rakenteelliset ongelmat selittyvät valkoisten linssien läpi maahanmuuttajien kulttuuria koskevana erityisenä ongelmana. Kulttuurinen toiseuttaminen on omiaan lisäämään osattomuuden kokemuksia suomalaisessa yhteiskunnassa. Maahanmuuttajien onnistunut kotoutuminen on kaksisuuntainen prosessi; suomalaisen yhteiskunnan kaikkien jäsenien kuuluu sopeutua monimuotoiseen yhteiskuntaan (Ahmad 2010, 90).

Yhteiskunnallisen tutkimuksen kentällä olisikin tärkeää suunnata katse pakolaistaustaisten naisten erilaisiin toimijuuksiin suomalaisessa yhteiskunnassa. Pelkästään marginalisaatioon keskittyminen uusintaa avuttoman naisen diskurssia ja jättää huomiotta naisten toimijuuden suomalaisessa yhteiskunnassa. Luonnon ja paikkasuhteiden tutkimuksella voidaan lisätä tietoa siitä, miten kotoutuminen suomalaiseen yhteiskuntaan muodostuu, ja millaisia välineitä kotoutumispalveluissa voitaisiin hyödyntää maahanmuuttajien osallisuuden edistämiseksi.

9 LÄHTEET

Ahmad, Akhlaq (2005) *Getting a Job in Finland. The Social Networks of Immigrants from the Indian Subcontinent in the Helsinki Metropolitan Labour Market*. Helsinki: University of Helsinki, Academic Dissertation.

Ahmad, Akhlaq (2010) ”Voisin tietysti palkata heitä, mutta...” Työmarkkinoiden sosiokulttuurinen sidonnaisuus. Teoksessa Sirpa Wrede & Camilla Nordberg (toim.) *Vieraita työssä. Työelämän etnistyvä eriarvoisuus*. Helsinki: Gaudeamus, 72–92.

Alcoff, Linda (1991) The Problem of Speaking for Others. *Cultural Critique* 1991–1992 (20), 5–32.

Anderson, Benedict (1991) *Imagined communities*. London: Verso.

Antikainen, Maire (2010) Matkalla suomalaiseksi ja hoiva-alan ammattilaiseksi? Venäläis- ja virolaistaustaisten naisten ja suomalaisuuden kohtaamiset kuulumista rakentamassa. Helsinki: Helsingin yliopisto, Tutkimuksia 317.

Antonovsky, Aaron (1987) *Unraveling the Mystery of Health. How People Manage Stress and Stay Well*. San Fransisco: Jossey-Bass Publisher.

Anttonen, Anneli & Sipilä, Jorma (2000) *Suomalaista sosiaalipolitiikkaa*. Jyväskylä: Vastapaino.

Busk, Henna & Jauhiainen, Signe & Kekäläinen, Antti & Nivalainen, Satu & Tähtinen, Tuuli (2016) *Maahanmuuttajat työmarkkinoilla – tutkimus eri vuosina Suomeen muuttaneiden työurista*. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 6/2016. Helsinki: Eläketurvakeskus.

Brink Larsen, Nanna (2009) Institutional Nationalism and Orientalized Others in Parental Education. Teoksessa Suvi Keskinen, Salla Tuori, Sara Irni & Diana Mulinari (toim.) *Complying with Colonialism: Gender, Race and Ethnicity in the Nordic Region*. Surrey: Ashgate, 225–240.

Bulbeck, Chilla (1998) *Re-Orienting Western Feminism. Women’s Diversity in a Postcolonial World*. Cambridge: Cambridge University Press.

Butler, Judith (1991) *Gender trouble. Feminism and subversion of identity*. New York: Routledge.

Crenshaw, Kimberle (1989) Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory and Antiracist Politics. *University of Chicago Legal Forum* 1989 (1), 139–167.

Diez, Thomas (2004) Europe’s Others and the Return of Geopolitics. *Cambridge Review of International Affairs* 17 (2), 319–335.

Elbaz-Luwish, Freema (1997) Narrative Research: Political Issues and Implications. *Teaching and Teacher Education* 13 (1), 75–83.

Erkkilä, Raija (2006) Narratiivinen kokemuksen tutkimus: Koettu paikka, tarina ja kuvaus. Teoksessa Juha Perttula & Timo Latomaa (toim.) Kokemuksen tutkimus – merkitys, tulkinta & ymmärtäminen. Vantaa: Dialogia Oy, 195–226.

Essed, Philomena (2008) Everyday Racism. Teoksessa Moore H. John (toim.) Encyclopedia of race and racism. Detroit: MacMillan USA, 447–449.

Forsander, Annika (2007) Kotoutuminen sukupuolittuneille työmarkkinoille? Maahanmuuttajien työmarkkina-asema yli vuosikymmen Suomen muuton jälkeen. Teoksessa Tuomas Martikainen & Marja Tiilikainen (toim.) Maahanmuuttajanaiset: kotoutuminen, perhe ja työ. Väestötutkimuslaitoksen julkaisusarja D 46/2007. Helsinki: Väestöliitto, 312–334.

Forsander, Annika (2015) Maahanmuuttajien sijoittuminen työelämään. Teoksessa Tuomas Martikainen, Pasi Saukkonen & Minna Säävälä (toim.) Muuttajat. Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta (E-kirja). Helsinki: Gaudeamus, 239–244.

Foster, Jennifer W. & Chiang, Fidela & Burgos, Rosa I. & Cáceres, Ramona E. & Tejada, Carmen M. & Almonte, Asela T. & Noboa, Frank R.M. & Perez, Lidia J. & Urbaez F. Marilín & Heath, Annemarie (2012) Community-Based Participatory Research and the Challenges of Qualitative Analysis Enacted by Lay, Nurse, and Academic Researchers. *Research in Nursing & Health* 2012 (35), 550–559.

Foucault, Michel (1972) *The archaeology of knowledge*. London: Tavistock.

Glucksmann, Miriam (1994) The Work of Knowledge and the Knowledge of Women's Work. Teoksessa Mary Maynard & June Purvis (toim.) *Researching Women's Lives from a Feminist Perspective*. Bristol: Taylor & Francis, 149–165.

Gordon, Tuula (2005) Toimijuuden käsitteen dilemmoja. Teoksessa: Anneli Meurman-Solin & Ilkka Pyysiäinen (toim.) *Ihmistieteet tänään*. Helsinki: Gaudeamus, 114–130.

Harakkamäki, Liisa (2007) Seitsemän maahanmuuttajanaisen polku työhön. Teoksessa Tuomas Martikainen & Marja Tiilikainen (toim.) Maahanmuuttajanaiset: kotoutuminen, perhe ja työ. Väestötutkimuslaitoksen julkaisusarja D 46/2007. Helsinki: Väestöliitto, 379–400.

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (2015) Tutkimushaastattelu: teemahaastattelun teoria ja käytäntö. (E-kirja) Helsinki: Gaudeamus.

Holland, Janet & Ramazanoglu, Caroline (1994) Coming to Conclusions: Power and Interpretation in Researching Young Women's Sexuality. Teoksessa Mary Maynard & June Purvis (toim.) *Researching Women's Lives from a Feminist Perspective*. Bristol: Taylor & Francis, 125–148.

Horsti, Karina (2009) Markkinat ja missiot. Monikulttuurisuus ja tapaus Basaari julkisen palvelun televisiopolitiikassa. *Media & Viestintä* 32 (4–5), 5–23.

Horsti, Karina (2015) Maahanmuuttajat mediamaisemassa. Teoksessa Tuomas Martikainen, Pasi Saukkonen & Minna Säävälä (toim.) Muuttajat. Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta. (E-kirja). Helsinki: Gaudeamus, 301–318.

Huttunen, Laura (2009) Historical Legacies and Neo-colonial Forms of Power? A Postcolonial Reading of the Bosnian Diaspora. Teoksessa Suvi Keskinen, Salla Tuori, Sara Irni & Diana Mulinari (toim.) Complying with Colonialism: Gender, Race and Ethnicity in the Nordic Region. Surrey: Ashgate, 101–118.

Hynynen, Ari (2002) Kotoutumisen paikat: kaupunkitila maahanmuuttajien integraatioprosesseissa. Yhdyskuntasuunnittelu 40 (3–4), 40 – 59.

Hyvärinen, Matti & Nikander, Pirjo & Ruusuvuori, Johanna & Aho, Anna-Liisa (2017) Tutkimushaastattelun käsikirja. (E-kirja). Tampere: Vastapaino.

Hyvönen, Heli (2007) ”Koti on Suomessa mutta kotimaa on Viro”: Suomessa asuvien virolaisaitien transnationaaliset sosiaaliset tilat. Teoksessa Tuomas Martikainen & Marja Tiilikainen (toim.) Maahanmuuttajanaiset: kotoutuminen, perhe ja työ. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 46/2007. Helsinki: Väestöliitto, 190–217.

Hänninen, Vilma (1999) Sisäinen tarina, elämä ja muutos. Tampere: Tampere University Press, Akateeminen väitöskirja.

Irni, Sari (2009) ‘Experience is a National Asset’: A Postcolonial Reading of Ageing in the Labour Market. Teoksessa Suvi Keskinen, Salla Tuori, Sara Irni & Diana Mulinari (toim.) Complying with Colonialism: Gender, Race and Ethnicity in the Nordic Region. Surrey: Ashgate, 171–188.

Isola, Anna-Maria & Kaartinen, Heidi & Leemann, Lars & Lääperi, Raija & Schneider, Taina & Valtari, Salla & Keto-Tokoi, Anna (2017) Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehystä rakentamassa. Helsinki: Terveystien ja hyvinvoinnin laitos.

Jaakkola, Magdalena & Reuter, Anni (2007) Maahanmuuttajanaiset entisen Neuvostoliiton alueelta: Resurssit ja sijoittuminen työmarkkinoille. Teoksessa Tuomas Martikainen & Marja Tiilikainen (toim.) Maahanmuuttajanaiset: kotoutuminen, perhe ja työ. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 46/2007. Helsinki: Väestöliitto, 335–358.

Joronen, Tuula (2007) Työmarkkinoiden monenlaiset maahanmuuttajanaiset: Haaste suomalaiselle sukupuolijärjestelmälle. Teoksessa Tuomas Martikainen & Marja Tiilikainen (toim.) Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 46/2007. Maahanmuuttajanaiset: kotoutuminen, perhe ja työ. Helsinki: Väestöliitto, 285–311.

Juhila, Kirsi (2006) Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset paikat ja tehtävät. Tampere: Vastapaino.

Kelly, Liz & Burton, Sheila & Regan, Linda (1994) Researching Women’s Lives or Studying Women’s Oppression? Reflections on What Constitutes Feminist Research. Teoksessa Mary Maynard & June Purvis (toim.) Researching Women’s Lives from a Feminist Perspective. Bristol: Taylor & Francis, 27–48.

Keskinen, Suvi (2009) 'Honour-Related Violence' and Nordic Nation-Building. Teoksessa Suvi Keskinen, Salla Tuori, Sara Irni & Diana Mulinari (toim.) *Complying with Colonialism: Gender, Race and Ethnicity in the Nordic Region*. Surrey: Ashgate, 257–272.

Kesler, Christel (2018) Gender Norms, Work-Family Policies, and Labour Force Participation among Immigrant and Native-born Women in Western Europe. *Socius: Sociological Research for a Dynamic World* 4, 1–16.

Kildal, Nanna (2001) *Workfare Tendencies in Scandinavian Welfare Policies*. Geneva: International Labour Office.

Korteweg, Anna C. & Triadafilopoulos, Triadafilos (2013) Gender, Religion, and Ethnicity: Intersections and Boundaries in Immigrant Integration Policy Making. *Social Politics* 20 (1), 109–136.

Kuula, Arja (2015) *Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys* (E-kirja). Tampere: Vastapaino.

Kymlicka, Will (2007) *Multicultural Odysseys. Navigating the New International Politics of Diversity* (E-kirja). New York: Oxford University Press,

Latomaa, Sirkku & Pöyhönen, Sari & Suni, Minna & Tarnanen, Mirja (2015) Kielikysymykset muuttoliikkeessä. Teoksessa Tuomas Martikainen, Pasi Saukkonen & Minna Säävälä (toim.) *Muuttajat. Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta* (E-kirja). Helsinki: Gaudeamus, 163–183.

Laurén, Jeannette & Wrede, Sirpa (2010) Työkäytännöt ja institutionaalinen rasismi – lähihoitajien työ. Työmarkkinoiden sosiokulttuurinen sidonnaisuus. Teoksessa Sirpa Wrede & Camilla Nordberg (toim.) *Vieraita työssä. Työelämän etnistyvä eriarvoisuus*. Helsinki: Gaudeamus, 172–192.

Makkonen, Timo (2003) *Syrjinnän vastainen käsikirja*. Vammala: Kansainvälinen siirtolaisuusjärjestö IOM.

Makkonen, Timo & Koskeniemi, Eero (2015) Muuttoliikkeen ja maahanmuuttajien aseman oikeudellinen säätely. Teoksessa Tuomas Martikainen, Pasi Saukkonen & Minna Säävälä (toim.) *Muuttajat. Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta* (E-kirja). Helsinki: Gaudeamus, 55–80.

Martikainen, Tuomas & Gola, Lalita (2007) a. Intian niemimaalta muuttaneiden naisten käsityksiä perheestä ja sukupuolirooleista. Teoksessa Tuomas Martikainen & Marja Tiilikainen (toim.) *Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 46/2007. Maahanmuuttajanaiset: kotoutuminen, perhe ja työ*. Helsinki: Väestöliitto, 88–104.

Martikainen, Tuomas & Gola, Lalita (2007) b. Women from the Indian Subcontinent in Finland: Patterns of Integration, Family Life, Employment and Transnationalism among Marriage Migrants. *Working Papers E 28/2007*. Helsinki: Population Research Institute.

Martikainen, Tuomas & Tiilikainen, Marja (2007) Käsitteet, tutkimus ja haasteet. Teoksessa Tuomas Martikainen & Marja Tiilikainen (toim.) Maahanmuuttajanaiset: kotoutuminen, perhe ja työ. Väestötutkimuslaitoksen julkaisusarja D 46/2007. Helsinki: Väestöliitto, 15–37.

Maynard, Mary (1994) Methods, Practice and Epistemology: The Debate about Feminism and Research. Teoksessa Mary Maynard & June Purvis (toim.) Researching Women's Lives from a Feminist Perspective. Bristol: Taylor & Francis, 10–28.

Max-Neef, Manfred (1991) Human scale development and further reflections. London: Apex Press.

Midtboen, Arnfinn H. (2014) The Invisible Second Generation? Statistical Discrimination and Immigrant Stereotypes in Employment Processes in Norway. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 40 (10) 1657–1675.

Morales, Laura & Giugni, Marco (2011) Political opportunities, Social Capital and the Political Inclusion of Immigrants in European Cities. Teoksessa Laura Morales & Marco Giugni (toim.): Social Capital, Political Participation and Migration in Europe. Making Multicultural Democracy Work? (E-kirja). Basingstoke: Palgrave Macmillan, 19–42.

Mulinari, Diana & Keskinen, Suvi & Irni, Sari & Tuori, Salla (2009): Introduction: Postcolonialism and the Nordic Models of Welfare and Gender. Teoksessa Suvi Keskinen, Salla Tuori, Sara Irni & Diana Mulinari (toim.) Complying with Colonialism: Gender, Race and Ethnicity in the Nordic Region. Surrey: Ashgate, 1–18.

Mähönen, Tuuli Anna & Jasinskaja-Lahti, Inga (2015) Etniset ryhmäsuhteet ja maahanmuuttajien akkulturaatio. Teoksessa Tuomas Martikainen, Pasi Saukkonen & Minna Säävälä (toim.) Muuttajat. Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta (E-kirja). Helsinki: Gaudeamus, 247–261.

Nayar, Pramod K. (2010) Postcolonialism. A Guide for the Perplexed (E-kirja). New York: Bloomsbury.

Nieminen, Suvi (2011) Kuulumisen politiikkaa. Maahanmuuttajasairaanhoitajat, ammattikuntaan sisäänpääsy ja toimijuuden ehdot. Tampere: Tampereen yliopisto.

Nyhaugen Predelli, Line (2008) Religion, Citizenship and Participation. A Case Study of Immigrant Muslim Women in Norwegian Mosques. *European Journal of Women's Studies* 15 (3), 241–260.

OECD (2018) Working Together: Skills and Labour Market Integration of Immigrants and their Children in Finland. Paris: OECD. <https://doi.org/10.1787/9789264305250-en>. Viitattu 1.11.2018.

Palmberg, Mai (2009) The Nordic Colonial Mind. Teoksessa Suvi Keskinen, Salla Tuori, Sara Irni & Diana Mulinari (toim.) Complying with Colonialism: Gender, Race and Ethnicity in the Nordic Region. Surrey: Ashgate, 35 – 51.

Pavlish, Carol (2005) Action responses of Congolese refugee women. *Journal of Nursing Scholarship* 37 (1), 10–17.

Peltola, Marja (2017) Kunnollisia perheitä. Maahanmuutto, sukupolvet ja yhteiskunnallinen asema. Nuorisotutkimusseura.
https://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/kunnollisia_perheita_verkko.pdf. Viitattu 1.12.2018.

Perttula, Juha (2006) Kokemus ja kokemuksen tutkimus: Fenomenologisen erityistieteen tieteenteoria. Teoksessa Juha Perttula & Timo Latomaa (toim.) Kokemuksen tutkimus – merkitys, tulkinta & ymmärtäminen. Vantaa: Dialogia Oy, 115–162.

Peuhkuri, Timo (2015) Teoria ja yleistämisen kriteerit. Teoksessa Markus Laine, Jarkko Bamberg & Pekka Jokinen (toim.) Tapaustutkimuksen taito (E-kirja). Helsinki: Gaudeamus, 130–148.

Phoenix, Ann (1994) Situating the Production of Feminist Ethnography. Teoksessa Mary Maynard & June Purvis (toim.) Researching Women's Lives from a Feminist Perspective. Bristol: Taylor & Francis, 49–71.

Pietilä, Ilkka (2010) Ryhmä- ja yksilöhaastattelun diskursiivinen analyysi. Kaksi aineistoa erilaisina vuorovaikutuksen kenttinä. Teoksessa Johanna Ruusuvuori, Pirjo Nikander & Matti Hyvärinen (toim.) Haastattelun analyysi (E-kirja). Tampere: Vastapaino.

Pyykkönen, Miikka (2007) Naiset maahanmuuttajien yhdistyksissä. Teoksessa Tuomas Martikainen & Marja Tiilikainen (toim.) Maahanmuuttajanaiset: kotoutuminen, perhe ja työ. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 46/2007. Helsinki: Väestöliitto, 105–124.

Pyykkönen, Miikka & Martikainen, Tuomas (2015) Muuttoliike ja kansalaisyhteiskunta. Teoksessa Tuomas Martikainen, Pasi Saukkonen & Minna Säävälä (toim.) Muuttajat. Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta (E-kirja). Helsinki: Gaudeamus, 281–300.

Pöllänen, Pirjo (2007) Työllistymisen mahdollisuudet ja työn merkitys venäjänkielisille maahanmuuttajanaيسille Pohjois-Karjalassa. Teoksessa Tuomas Martikainen & Marja Tiilikainen (toim.) Maahanmuuttajanaiset: kotoutuminen, perhe ja työ. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 46/2007. Helsinki: Väestöliitto, 359–378.

Rastas, Anna (2009) Racism in the everyday life of Finnish children with transnational roots. Barn 2009 (1), 29–43. Norsk senter for barneforskning.

Rosaldo, Renato (1994) Cultural Citizenship and Educational Democracy. Cultural Anthropology 9 (3), 402–411.

Rossi, Leena-Maija (2009) Licorice Boys and Female Coffee Beans: Representation of Colonial Complicity in Finnish Visual Culture. Teoksessa Suvi Keskinen, Salla Tuori, Sara Irni & Diana Mulinari (toim.) Complying with Colonialism: Gender, Race and Ethnicity in the Nordic Region. Surrey: Ashgate, 189–206.

Ruskeat tytöt (2018) <https://www.ruskeattytot.fi/>. Viitattu 1.8.2018

Saarinen, Aino (2007) Venäläiset maahanmuuttajat ”naisystävällisessä” Pohjolassa: Kansalaisuus ja stigmatisoitunut identiteetti. Teoksessa Tuomas Martikainen & Marja Tiilikainen (toim.) Maahanmuuttajanaiset: kotoutuminen, perhe ja työ. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 46/2007. Helsinki: Väestöliitto, 125–147.

Saukkonen, Pasi (2013) Erilaisuuksien Suomi. Vähemmistö- ja kotouttamispolitiikan vaihtoehdot. Helsinki: Gaudeamus Oy.

Saukkonen, Pasi (2015) Maahanmuutto- ja kotouttamispolitiikka. Teoksessa Tuomas Martikainen, Pasi Saukkonen & Minna Säävälä (toim.) Muuttajat. Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta (E-kirja). Helsinki: Gaudeamus, 81–100.

Siim, Pihla (2007) Äidit ja heidän lapsensa: Perhesuhteista neuvottelua yllirajaisissa perheissä. Teoksessa Tuomas Martikainen & Marja Tiilikainen (toim.) Maahanmuuttajanaiset: kotoutuminen, perhe ja työ. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 46/2007. Helsinki: Väestöliitto, 218–244.

Siim, Pihla (2006) Paikkasuhteet maahanmuuttajien kertomuksissa. Teoksessa Seppo Knuuttila, Pekka Laaksonen & Ulla Piela (toim.) Paikka, eletty, kuviteltu, kerrottu. Kalevalaseuran vuosikirja 85. Jyväskylä: Gummerus.

Sisäministeriö (2018) Pakolainen pakenee vainoa kotimaassaan. <https://intermin.fi/maahanmuutto/turvapaikanhakijat-ja-pakolaiset>. Viitattu 15.01.2018.

Suomen pakolaisapu (2019) Kotoutuminen. <https://pakolaisapu.fi/pakolaisuus/ratkaisut/kotoutuminen/>. Viitattu 21.1.2019.

Sukarieh, Maysoun & Tannock, Stuart (2012) On the Problem of Over-Researched Communities: The Case of the Shatila Palestinian Refugee Camp in Lebanon. *Sociology* 47 (3), 494–508.

Squires, Allison (2009) Methodological Challenges in Cross-language Qualitative Research: A Research Review. *International Journal of Nursing Studies* 46 (2), 277–287.

Säävälä, Minna (2007) Sukupuoli etnisen itseymmärryksen keskiössä: Naiseus, avioliitto ja perhe Kosovon albaaninaisten puheessa. Teoksessa Tuomas Martikainen & Marja Tiilikainen (toim.) Maahanmuuttajanaiset: kotoutuminen, perhe ja työ. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 46/2007. Helsinki: Väestöliitto, 68–87.

Temple, Bogusia (2002) Crossed Wires: Interpreters, Translators, and Bilingual Workers in Cross-Language Research. *Qualitative Health Research* 12 (6), 844–854.

Temple, Bogusia & Young, Alys (2004) Qualitative research and translation dilemmas. *Qualitative Research* 4 (2), 161–178.

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (2018) Sukupuolentutkimuksen suuntauksia. <https://thl.fi/fi/web/sukupuolten-tasa-arvo/sukupuoli/sukupuolentutkimus/sukupuolentutkimuksen-suuntauksia>. Viitattu 20.3.2019.

Tervonen, Miika (2014) Historiankirjoitus ja myytti yhden kulttuurin Suomesta. Teoksessa Pirjo Markkola, Hanna Snellman & Ann-Catrin Östman (toim.) Kotiseutu ja kansakunta: Miten suomalaista historiaa on rakennettu. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 137–162.

Tiilikainen, Marja (2007) Somaliäidit ja transnationaalinen perhe. Teoksessa Tuomas Martikainen & Marja Tiilikainen (toim.) Maahanmuuttajanaiset: kotoutuminen, perhe ja työ. Väestötutkimuslaitoksen julkaisusarja D 46/2007. Helsinki: Väestöliitto, 266–284.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2018) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi (E-kirja). Tammi: Helsinki.

Tuori, Salla (2007) Cooking Nation. Gender Equality and Multiculturalism as Nation-Building Discourses. *European Journal of Women's Studies* 14 (1), 21–25.

Tuori, Salla (2009) Postcolonial and Queer Readings of 'Migrant Families' in the Context of Multicultural Work. Teoksessa Suvi Keskinen, Salla Tuori, Sara Irni & Diana Mulinari (toim.) *Complying with Colonialism: Gender, Race and Ethnicity in the Nordic Region*. Surrey: Ashgate, 155–170.

Työ- ja elinkeinoministeriö (2014) Maahanmuuttajien työllistyminen. Taustatekijät, työnhaku ja työvoimapalvelu. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja. Työ ja yrittäjyys 6/2014. <https://tem.fi/documents/1410877/2859687/Maahanmuuttajien+ty%C3%B6llistyminen+10022014.pdf>. Viitattu 21.8.2018.

Valtion kotouttamisohjelma vuosille 2016–2019 (2016) Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 45. <https://tem.fi/documents/1410877/3506436/Valtion+kotouttamisohjelma+vuosille+2016-2019.pdf>. Viitattu 18.8.2018

Valtioneuvosto (2008) Valtioneuvoston selonteko eduskunnalle kotouttamislain toimeenpanosta.

Valtonen, Kathleen (1997) *The Societal Participation of Refugees and Immigrants. Case Studies in Finland, Canada and Trinidad*. Turku: Institute of Migration.

Valtonen, Kathleen (2001) Cracking monopoly: Immigrants and employment in Finland. *Journal of Ethnic and Migration Studies* (27) 3, 421–438.

Varjonen, Sirkku (2007) ”Enemmän on ollut valoisia puolia”: Maahanmuutto osana elämäntarinaa. Teoksessa Tuomas Martikainen & Marja Tiilikainen (toim.) *Maahanmuuttajanaiset: kotoutuminen, perhe ja työ*. Väestötutkimuslaitoksen julkaisusarja D 46/2007. Helsinki: Väestöliitto, 147–162.

Vuorela, Ulla (2009) Colonial Complicity: The 'Postcolonial' in a Nordic Context. Teoksessa Suvi Keskinen, Salla Tuori, Sara Irni & Diana Mulinari (toim.) *Complying with Colonialism: Gender, Race and Ethnicity in the Nordic Region*. Surrey: Ashgate, 101–118.

Vuori, Jaana (2007) Perheen nimissä. Maahanmuuttajien opastusta tasa-arvoon. Jaana Vuori & Ritva Nätkin (toim.) Teoksessa Perhetyön tieto. Vastapaino: Tampere.

Vuori, Jaana (2012) Arjen kansalaisuus, sukupuoli ja kotouttamistyö. Teoksessa Suvi Keskinen, Jaana Vuori & Anu Hirsiaho (toim.) Monikulttuurisuuden sukupuoli: kansalaisuus ja erot hyvinvointiyhteiskunnassa. Tampere: Tampere University Press, 235–262.

Weide, Marjukka & Saukkonen, Pasi (2015) Maahanmuuttajien poliittinen osallistuminen. Teoksessa Tuomas Martikainen, Pasi Saukkonen & Minna Säävälä (toim.) Muuttajat. Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta (E-kirja). Helsinki: Gaudeamus, 262–280.

Wilkinson, Sue (1998) a. Focus Groups in Health Research. Exploring the Meanings of Health and Illness. *Journal of Health Psychology* 3 (3), 329–348.

Wilkinson, Sue (1998) b. Focus Groups in Feminist Research: Power, Interaction and The Co-Construction of Meaning. *Women's Studies International Forum* 21 (1), 111–125.

Xiaodong, Zhu (1995) Age and Experience are no Longer Obstacles. Teoksessa *Reflections & Resonance. Stories of Chinese Women Involved in International Preparatory Activities for the 1995 NGO Forum on Women*. Beijing: The Ford Foundation, 124–132.

Yang, Chia-Ling (2009) Whose Feminism? Whose Emancipation? Teoksessa Suvi Keskinen, Salla Tuori, Sara Irni & Diana Mulinari (toim.) *Complying with Colonialism: Gender, Race and Ethnicity in the Nordic Region*. Surrey: Ashgate, 241–256.

Yinger J. Milton (1981) Toward a Theory of Assimilation and Dissimilation. *Ethnic and Racial Studies* 4 (3), 249–264.

Yuval-Davis, Nira (2006) Belonging and the politics of belonging. *Patterns of Prejudice* 40 (3), 197–214.

Zechner, Minna (2007) Maahanmuuttajaäitien käsityksiä ja kokemuksia päivähoidosta ja koulusta palveluina. Teoksessa Tuomas Martikainen & Marja Tiilikainen (toim.) *Maahanmuuttajanaiset: kotoutuminen, perhe ja työ*. Väestötutkimuslaitoksen julkaisusarja D 46/2007. Helsinki: Väestöliitto, 245–265

Suomen säädöskokoelma:

Laki kotoutumisen edistämisestä 30.12.2010/1386.

Suomen perustuslaki 11.6.1990/731.

Yhdenvertaisuuslaki 30.12.2014/1325.

10 LIITTEET

LIITE 1: Kysymyspatteristo yksilöhaastattelut

- Mitä osallisuus suomalaiseen yhteiskuntaan sinulle merkitsee? Mitä se on?
- Tuleeko sinulle mieleen tilanteita, joissa olet kokenut olevasi osa suomalaista yhteiskuntaa?
- Mitä mieltä olet, onko sukupuolella merkitystä siihen, miten voi olla osallisena yhteiskunnassa?
- Eroaako naisten osallisuuden mahdollisuudet miehen osallisuuden mahdollisuuksiin? Miten?
- Onko naisena parempia tai heikompia mahdollisuuksia?
- Eroavatko naisen ja miehen roolit yhteiskunnassa? Miten?
- Oletko koskaan kokenut oloasi ulkopuoliseksi Suomessa? Millaisissa tilanteissa?
- Millaisia haasteita olet kohdannut suomalaisessa yhteiskunnassa?
- Mitkä tekijät voivat vaikeuttaa yhteiskuntaan osallistumista?
- Millaiset tilanteet Suomessa ovat olleet sinulle merkityksellisiä?
- Millaisia toiveita sinulla on tulevaisuudelle?

LIITE 2: Kysymyspatteristo ryhmäkeskustelu

1. Käydään läpi perustiedot haastateltavista ryhmässä:

- ikä/syntymävuosi, mistä maasta kotoisin, kauanko asunut Suomessa, mitä tekee tällä hetkellä (onko jossain koulutuksessa, töissä tms.)

2. Kuvien käsittely ryhmässä:

1. Kerro ottamistasi kuvista.
2. Missä otit kuvat?
3. Miksi valitsit juuri nämä kuvat?
4. Mikä tekee tästä ihmisestä, paikasta tai tapahtumasta tärkeän sinulle

3. Ryhmäkeskustelu osallisuudesta

- Mitä piditte tehtävästä? Millaisia ajatuksia se teissä herätti?
- Oliko joitakin tilanteita, mistä olisit halunnut ottaa kuvan, mutta et jostain syystä pystynyt?
- Tuleeko teille mieleen näiden kuvien lisäksi tilanteita, joissa olette kokeneet olevanne osa suomalaista yhteiskuntaa?
- Mitä mieltä olette, onko sukupuolella merkitystä siihen, miten voi olla osallisena yhteiskunnassa?
- Oletteko koskaan kokeneet oloanne ulkopuoliseksi Suomessa? Millaisissa tilanteissa?
- Millaisia haasteita te olette kohdanneet suomalaisessa yhteiskunnassa?
- Millaiset tilanteet Suomessa ovat olleet teille merkityksellisiä?
- Millaisia toiveita teillä on tulevaisuudelle?